

МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ
МИКОЛАЇВСЬКИЙ НАЦІОНАЛЬНИЙ АГРАРНИЙ УНІВЕРСИТЕТ
НАВЧАЛЬНО-НАУКОВИЙ ІНСТИТУТ ЕКОНОМІКИ ТА УПРАВЛІННЯ
ФАКУЛЬТЕТ МЕНЕДЖМЕНТУ
КАФЕДРА ЕКОНОМІКИ ПІДПРИЄМСТВ

Державний контроль у сфері економічної конкуренції:

конспект лекцій для здобувачів вищої освіти

ступеня «магістр» спеціальності

073 «Менеджмент»

281 - «Публічне управління та адміністрування»

МИКОЛАЇВ

2019

УДК 336.711.65:339.137

К85

Друкується за рішенням науково-методичної комісії факультету менеджменту Миколаївського національного аграрного університету від 28.03.2019р. протокол № 7.

Авторський колектив:

І.Г. Крилова – канд.екон.наук, доцент кафедри підприємств.

О.А. Христенко – канд.екон.наук, доцент кафедри економіки підприємств.

Ю. В. Іванківська – завідувач юридичного сектору Миколаївського обласного територіального відділення АМК України.

Рецензенти:

А.В. Ключник – д-р екон.наук, професор кафедри публічного управління та адміністрування економіки МНАУ.

В.Г. Харченко – Голова Миколаївського обласного територіального відділення Антимонопольного комітету України.

Висвітлюються основні питання державного контролю у сфері захисту економічної конкуренції: нормативно-правові засади захисту економічної конкуренції, поняття і сутність державного контролю за узгодованими діями суб'єктів господарювання; державний контроль за монопольним ціноутворенням, діяльність АМК України.

© Миколаївський національний

аграрний університет, 2019

ЗМІСТ

Вступ	4
Тема 1. Конкуренція як економічна категорія	5
Тема 2. Нормативно-правові засади захисту економічної конкуренції	11
Тема 3. Конкурентна поведінка учасників господарської діяльності	27
Тема 4. Поняття і сутність державного контролю за узгодовженими діями суб'єктів господарювання	39
Тема 5. Державний контроль за монопольним ціноутворенням	55
Тема 6. Регулювання діяльності суб'єктів природних монополій	74
Тема 7. Антимонопольний комітет України	89
Тема 8. Міжнародна мережа з питань конкуренції	101
Тема 9. Організація з економічного співробітництва і розвитку	108
Тема 10. Державний контроль у сфері економічної конкуренції в країнах ЄС	114
Література	129

Вступ

Важливою складовою державної економічної політики є політика у сфері захисту економічної конкуренції. Адже держава виконує лише компенсаційну функцію, заповнюючи прогалини економічної конкуренції та здійснює регулюючу діяльність з підтримки в певних межах свободи підприємництва і конкуренції як основи функціонування ринкової економіки. Складовою державного контролю та одним із найважливіших чинників сприяння свободі конкуренції на товарних ринках є контроль за узгодженими діями суб'єктів господарювання, який полягає в запобіганні, недопущенні й усуненні порушень окремими учасниками ринку оптимальних умов конкуренції внаслідок укладання таємних домовленостей про ціни, квоти, розподіл ринків і територій. Такими антиконкурентними діями створюються умови для формування колективної монопольної поведінки на ринку, яка дозволяє виробникам при значно менших зусиллях отримувати свої прибутки, нехтуючи при цьому інтересами конкурентів або споживачів. Метою дисципліни є формування у студентів сучасного економічного мислення та системи спеціальних знань у галузі державного контролю в сфері економічної конкуренції, відповідних компетенцій на основі засвоєння основних теоретичних положень та опанування необхідними практичними навичками, що дозволяють ефективно здійснювати політику державного контролю.

Завданням вивчення дисципліни є теоретична та практична підготовка студентів з питань: загальної характеристики державної політики у сфері захисту економічної конкуренції; функції органів державної влади, що беруть участь у реалізації конкурентної політики; діяльності антимонопольного комітету України. Результатом вивчення дисципліни є набуття студентами таких компетенцій: з'ясування властивостей економічної конкуренції як об'єкта державного впливу; визначення правових засад економічної конкуренції як об'єкта державного регулювання; формування системи організаційного та

інформаційного забезпечення державного контролю у сфері економічної конкуренції.

Тема №1

Конкуренція як економічна категорія

*Конкуренція забезпечує найкращі якості продуктів
та розвиває найгірші якості людей
(Девід Сарнофф)*

1. Поняття конкуренції.
2. Види економічної конкуренції.
3. Функції конкуренції.

1. Поняття конкуренції

Конкуренція - це суперництво на якому-небудь поприщі між фізичними або юридичними особами (конкурентами), зацікавленими в досягненні однієї і тієї ж мети.

Предмет конкуренції - товар, за допомогою якого суперники прагнуть завоювати споживача і його гроші.

Об'єкт конкуренції - це кінцевий споживач, за прихильність якого борються на ринку протилежні сторони.

Уперше сформулював поняття конкуренції у 1776 р. відомий економіст Адам Сміт:

- який визначив її як суперництво, що підвищує ціни під час скорочення пропозиції товарів і знижує ціни під час перевищення пропозиції над попитом
- визначив головний принцип конкуренції, принцип “невидимої руки”, який полягає в тому, що, незважаючи на бажання бізнесменів до власної вигоди, обставини щоразу повертаються так, що, переслідуючи власний інтерес, вони одночасно реалізують й інтереси всього суспільства.

Аналізуючи визначення конкуренції різними фахівцями, можна виділити такі підходи щодо визначення економічної конкуренції:

1. Поведінкове тлумачення конкуренції, відповідно до якого конкуренція – це суперництво, боротьба за гроші покупців та інші майнові блага, шляхом задоволення потреб споживачів.

2. Зміщення уваги з боротьби фірм на аналіз структури ринку, його стану, тих умов, що панують на ньому. Головним є визначення ступеня монополізації ринку, свободи продавця й покупця.

3. Функціональний підхід, що забезпечує реалізацію двох найважливіших функцій конкуренції – порівняльної й селективної.

4. Управлінський підхід, коли конкуренція зводиться до внутрішнього процесу управління суб'єктом господарювання власними перевагами, прийняття рішень у сфері підприємництва для отримання перемоги в боротьбі з конкурентами для задоволення власних об'єктивних і суб'єктивних потреб.

Ст. 1 Закону України «Про захист економічної конкуренції» економічна конкуренція визначена як змагання між суб'єктами господарювання з метою здобуття завдяки власним досягненням переваг над іншими суб'єктами господарювання, у результаті чого споживачі, суб'єкти господарювання мають можливість вибирати між кількома продавцями, покупцями, а окремий суб'єкт господарювання не може визначати умови обороту товарів на ринку.

У ст. 25 ГК України під конкуренцією розуміється змагання між суб'єктами господарювання, що забезпечує завдяки їх власним досягненням здобуття ними певних економічних переваг, унаслідок чого споживачі та суб'єкти господарювання отримують можливість вибору необхідного товару і при цьому окремі суб'єкти господарювання не визначають умов реалізації товару на ринку.

Конкуренція як один із важливих елементів функціонування ринкового механізму діє через попит, пропозицію та ринкову ціну. Так, якщо ціни на товари та послуги зростають (за інших рівних умов), то попит зменшується, якщо із посиленням конкуренції між товаровиробниками пропозиція товарів і послуг збільшується, то ціни на них можуть знижуватися. Отже, ринкова ціна товарів та послуг формується у результаті конкурентної боротьби між

виробниками і споживачами (покупцями). Рівновага ринкових цін встановлюється за оптимального (збалансованого) співвідношення між попитом і пропозицією, тобто коли кількість товарів і послуг, які хочуть купити споживачі (покупці), відповідає кількості товарів і послуг, яку хочуть продати продавці. Економічна конкуренція впливає на попит, пропозицію і ринкову ціну. За допомогою ринкової ціни економічна конкуренція забезпечує збалансоване співвідношення між суспільними потребами і суспільним виробництвом.

2. Моделі економічної конкуренції

Конкуренція Продавців – це постійна економічна боротьба серед товаровиробників (продавців) за найвигідніші умови виробництва, за споживачів (покупців), вигідний продаж товарів, отримання прибутку.

Практика показує: якщо ринкова ціна зростає і піднімається вище від точки рівноваги (коли розмір попиту дорівнює розміру пропозиції), то пропозиція товарів перевищує попит, а внаслідок цього посилюється конкуренція серед продавців. У такій конкуренції перемагає той виробник (продавець), у якого нижчі індивідуальні витрати виробництва, хто може продати свої товари дешевше, щоб стимулювати купівельний попит і одержувати при цьому прибуток. Конкуренція між продавцями зумовлює зниження цін.

Конкуренція покупців – це боротьба між покупцями (споживачами) за право придбати якісні товари за меншими цінами. Внаслідок цієї конкуренції розпочинається рух ринкової ціни в напрямку до точки рівноваги. А коли ціна стає нижчою точки рівноваги, попит перевищує пропозицію, і посилюється конкурентна боротьба між покупцями. Тут перемагає той покупець, який вчасно запропонував вищу порівняно з ринковою ціну. Отже, конкуренція між покупцями зумовлює зростання цін.

Конкуренція продавців і покупців – це конкурентна боротьба між продавцями і покупцями, які займають на ринку протилежні позиції щодо рівня цін на товари та послуги. В результаті такої конкуренції на ринку

встановлюється загальна ціна на однорідні товари та послуги, які мають однакову якість.

Досконала (чиста) конкуренція означає, що на ринку діють багато продавців і покупців якого-небудь подібного товару, існує вільний доступ товаровиробників до будь-якої економічної діяльності. При цьому кожний окремий продавець чи покупець за цих умов не може серйозно впливати на рівень ринкових цін товарів та послуг. Досконала (чиста) ринкова конкуренція забезпечує економічний успіх тим виробникам, які турбуються про те, щоб розширити виробництво, удосконалити його технічну базу, технологію і організацію, підвищити продуктивність праці, поліпшити якість продукції, її асортимент, зменшити витрати виробництва тощо. Така економічна конкуренція може бути внутрігалузевою та міжгалузевою.

Внутрігалузева конкуренція – це економічна боротьба між різними товаровиробниками, які діють в одній галузі економіки, виробляють і реалізують однакові товари, що задовольняють одну й ту саму потребу, але мають відмінності у виробничих затратах, якості, ціні, тощо.

Це конкуренція за більш вигідні умови виробництва, за розширення ринків збуту своїх товарів, за одержання найбільшого прибутку на вкладений капітал. Її результатом є перетворення окремих індивідуальних витрат виробництва, індивідуальних вартостей на єдину ринкову вартість. У процесі внутрігалузевої конкуренції підвищується ефективність всієї галузі, її технічний рівень та конкурентоспроможність, удосконалюється структура виробництва відповідно до нових потреб.

Міжгалузева конкуренція – це конкуренція між товаровиробниками різних галузей економіки за вигідніше вкладання капіталу і привласнення більшого прибутку. Об'єктом такої конкуренції є вища норма прибутку, яка у різних галузях має різну величину. За такої конкуренції капітал намагається перейти з менш прибуткових галузей у більш прибуткові. У результаті переміщення капіталів з одних галузей в інші створюється середня норма прибутку на рівноцінні капітали різних галузей виробництва. Отже, міжгалузева

конкуренція - це конкуренція капіталів у боротьбі за більш прибуткове їх застосування.

Досконала (чиста) конкуренція зумовлює концентрацію виробництва і капіталів, створення великих фірм, а це породжує монополію. З виникненням монополій досконала конкуренція перестала бути домінуючою. Вона перетворюється на недосконалу конкуренцію.

Недосконала конкуренція – це конкуренція між великими фірмами і середніми та дрібними фірмами. За такої конкуренції лише декілька великих фірм виробляють основну масу певного товару, мають можливість впливати на встановлення ціни, існують жорсткі бар'єри для проникнення на конкретні ринки нових товаровиробників. Недосконала конкуренція виявляється у формах монополістичної та олігополістичної.

Монополістична конкуренція – це конкурентна боротьба між монополіями - економічними союзами товаровиробників у певній галузі економіки, з метою усунення конкуренції інших, щоб контролювати ринок збуту, й отримання монополією високого прибутку.

Олігополістична конкуренція виникає, коли на ринку діє не один монополіст-продавець однорідних товарів, а декілька (три, чотири) великих продавців. За цих умов кожен з них розробляє і здійснює власну ринкову і маркетингову стратегію (визначає ціну, обсяги продажу тощо), але при цьому мусить враховувати стратегію і дії своїх конкурентів. Олігополісти здебільшого домовляються про спільні дії на ринку, з допомогою служб маркетингу уважно стежать за конкурентами, сприяючи стабільності ринку.

Монополістична і олігополістична конкуренція означають боротьбу за монополізацію ринків збуту, джерел сировини, енергії, за володіння заощадженнями населення, цінними паперами, інтелектуальною власністю (ліцензіями, патентами), інформацією тощо. Найважливішими ознаками цієї конкуренції є встановлення монополією високих і монополією низьких цін та отримання на цій основі монополістичних надприбутків.

За методами здійснення конкурентної боротьби існують такі види конкуренції, як цінова й нецінова.

Цінова конкуренція – це боротьба між товаровиробниками за споживача (покупця). Така конкуренція передбачає продаж однорідних і приблизно однакових за якістю товарів і послуг за більш низькими цінами ніж у конкурентів з метою залучення більшості покупців, навіть за рахунок тимчасової втрати частини прибутку. У такій конкурентній боротьбі перемагає той товаровиробник, який шляхом зменшення витрат виробництва завдяки впровадженню досягнень науково-технічного прогресу, підвищенню продуктивності праці домагається нижчої ніж ринкова ціна вартості свого товару без істотної зміни його якості.

Нецінова (недобросовісна) конкуренція – це боротьба між великими товаровиробниками за споживачів (покупців) методами підвищення якості й надійності товарів, поліпшення їх асортименту та сервісного обслуговування споживачів, надання кредиту для покупців, реклами тощо. Така конкуренція ґрунтується на технічних перевагах, впровадженні нововведень, наефективніших методах збуту товару. В сучасних умовах на Заході нецінова конкуренція набуває дедалі більшого поширення, її ведуть, як правило, олігополії.

За характером задоволення потреб споживачів розрізняють такі види конкуренції: функціональну, видову і предметну.

Функціональна конкуренція ґрунтується на тому, що одну й ту саму потребу можна задовольнити різними способами. Відповідно товари, які задовольняють однакові потреби, є функціональними конкурентами. Наприклад, потреба в одержанні оперативної інформації задовольняється переглядом телевізійних новин чи прослуховуванням радіопередач. У цьому разі радіо і телебачення є функціональними конкурентами.

Видова конкуренція – наслідок того, що є товари, які мають однакове призначення, але різняться якимось важливим параметром. Наприклад, легкові автомобілі певних марок, що різняться потужністю двигуна.

Предметна конкуренція – результат того, що фірми випускають ідентичні товари, які різняться лише якістю виготовлення або навіть однакові за якістю.

3. Функції конкуренції

Вартісна – виявлення або встановлення ринкової вартості товару.

Розподільна – вирівнювання індивідуальних вартостей і розподіл прибутку в залежності від різних витрат праці.

Регулююча – регулювання переливу коштів між окремими галузями і виробниками.

Сануюча – очищення ринку від слабких виробників.

Інформаційна – диктує ринку скільки і яких товарів треба виробляти.

Контролююча – не допущення встановлення монополістичного диктату.

Алокаційна (розміщення) – ефективне розміщення факторів виробництва в місцях, де їх застосування забезпечує найбільшу віддачу.

Інноваційна – виявляється в різних нововведеннях.

Адаптаційна – націлена на раціональне пристосування фірм до умов внутрішньої та зовнішньої середовища, що дозволяє розширювати сферу господарської діяльності.

Питання для самоконтролю:

1. Предмет, об'єкт та визначення конкуренції.
2. Який вчений вперше сформулював поняття конкуренції.
3. Основні види економічної конкуренції.
4. Функції економічної конкуренції.
5. Яка різниця між олігополістичною та монополістичною конкуренцією.

Тема №2

Нормативно-правові засади розвитку захисту економічної конкуренції

1. Основні напрями конкурентної політики.
2. Правова природа, джерела та система конкурентного права.
3. Становлення конкурентного законодавства України.

4. Світовий досвід правового регулювання конкуренції та перспективи його впровадження в Україні.

1. Основні напрями конкурентної політики.

Важливою складовою державної економічної політики є політика у сфері захисту економічної конкуренції. Адже держава виконує лише компенсаційну функцію, заповнюючи прогалини економічної конкуренції та здійснює регулюючу діяльність з підтримки в певних межах свободи підприємництва і конкуренції як основи функціонування ринкової економіки.

Конкурентна політика України є комплексом організаційно-правових заходів, спрямованих на розвиток та захист конкуренції, подолання монопольних тенденцій та недобросовісної конкуренції в економіці України, регулювання сфер функціонування природних монополій, сприяння фінансовій, матеріально-технічній, інформаційній, інноваційній, консультативній, а також іншій підтримці суб'єктів господарювання, яка забезпечує розвиток конкуренції та здійснюється уповноваженими органами державної влади, органами місцевого самоврядування та органами адміністративно-господарського управління і контролю.

Активна роль держави в умовах переходу до ринку полягає у створенні, підтриманні й захисті необхідних економічних, політичних, правових та соціальних умов функціонування конкуренції. Правові засади здійснення державної політики у сфері захисту економічної конкуренції (далі – конкурентна політика) були закладені Законом України «Про обмеження монополізму та недопущення недобросовісної конкуренції в підприємницькій діяльності». Сьогодні правову основу здійснення конкурентної політики в Україні визначає Закон України «Про захист економічної конкуренції».

Основними напрямами конкурентної політики є:

- узгодження промислової і конкурентної політики;
- вдосконалення законодавства, зокрема антимонопольного;

- зниження або зняття бар'єрів вступу суб'єктів господарювання на існуючі ринки та стимулювання вступу нових суб'єктів господарювання на монополізовані ринки;

- захист інтересів суб'єктів підприємницької діяльності та споживачів від неправомірних обмежень конкуренції, подолання негативного впливу «тіньового» сектора економіки на конкуренцію;

- вдосконалення державного регулювання діяльності суб'єктів природних монополій та посилення державного контролю за їх діяльністю та ін.

2. Правова природа, джерела та система конкурентного права.

Конкурентне законодавство має спеціальні процесуальні правові норми, які використовує держава для захисту конкуренції на товарних ринках України. Все це робить конкурентне законодавство комплексним та завершеним, та виділяє його в самостійну підгалузь господарського законодавства, а правові норми, які регламентують захист конкуренції в окремий комплексний правовий інститут господарського права – інститут захисту конкуренції.

Разом із тим на формування і розвиток системи права впливають система джерел, форм права, систематизація законодавства, правові ідеї, правові принципи, політичні цілі і завдання.

До першої підсистеми, власне регулюючого конкурентного законодавства, можна віднести такі законодавчі акти:

1. Конституцію України, в статті 42 якої проголошено, що держава забезпечує захист конкуренції у підприємницькій діяльності.

2. Господарський кодекс України, ст. 18 якого встановлює обмеження монополізму та сприяння змагальності у сфері господарювання.

3. Кодекс України про адміністративні правопорушення, де в статті 164 встановлено заборону на здійснення недобросовісної конкуренції.

4. Кримінальний кодекс України, в якому статтею 228 встановлено відповідальність за змову про зміну чи фіксування цін або примушування до їх змін чи фіксування.

5. Закон України «Про захист економічної конкуренції», що є сьогодні основним актом, що регулює відносини конкуренції.

6. Закон України «Про Антимонопольний комітет України», що регламентує діяльність антимонопольних органів в Україні.

7. Закон України «Про захист від недобросовісної конкуренції», який визначає правові засади захисту господарюючих суб'єктів (підприємців) і споживачів від недобросовісної конкуренції.

Ще однією ланкою конкурентного законодавства є Укази Президента України, які теж регламентують конкурентні відносини та розвиток конкуренції.

До підсистеми, яка складається з законодавчих актів, що містять окремі норми антимонопольної і конкурентної спрямованості сьогодні можна віднести:

1. Закон України «Про природні монополії», який визначає правові, економічні та організаційні засади державного регулювання діяльності суб'єктів природних монополій в Україні.

2. Закон України «Про господарські товариства», в ст. 1 якого передбачено, що придбання господарським товариством часток (акцій), активів інших господарських товариств має здійснюватися з дотриманням вимог антимонопольного законодавства. Статтею 4 Закону встановлено, що установчі документи товариства у випадках, передбачених чинним законодавством, погоджуються з Антимонопольним комітетом України.

3. Закон України «Про державне регулювання ринку цінних паперів» в статті 2 визначає, що мета державного регулювання ринку цінних паперів - запобігання монополізації та створення умов розвитку добросовісної конкуренції на ринку цінних паперів.

4. Закон України «Про зовнішньоекономічну діяльність» гарантує (ст. 8) заохочення конкуренції та ліквідацію монополізму в сфері зовнішньоекономічної діяльності та визначає (ст. 9) компетенцію Антимонопольного комітету України в частині здійснення контролю за

додержанням суб'єктами зовнішньоекономічної діяльності законодавства про захист економічної конкуренції.

5. Закон України «Про фінансові послуги та державне регулювання ринків фінансових послуг» передбачає (ст. 16), що фінансові установи мають право на добровільних засадах об'єднувати свою діяльність, якщо це не суперечить антимонопольному законодавству України та вимогам законів з питань регулювання окремих ринків фінансових послуг.

6. Закон України «Про банки та банківську діяльність» статтею 53 визначає принципи конкуренції у банківській системі, зокрема банкам забороняється: укладати договори з метою обмеження конкуренції та монополізації умов надання кредитів, інших банківських послуг, встановлення процентних ставок та комісійної винагороди, встановлювати процентні ставки та комісійні винагороди на рівні нижче собівартості банківських послуг у цьому банку, вчиняти будь-які дії щодо впровадження у своїй практиці недобросовісної конкуренції.

7. Закон України «Про друковані засоби масової інформації в Україні» статтею 2 встановлює гарантії держави щодо економічної самостійності та забезпечення економічної підтримки діяльності друкованих засобів масової інформації, запобігання зловживанню монопольним становищем на ринку з боку видавців і розповсюджувачів друкованої продукції, а статтею 10 встановлює гарантії від монополізації друкованих засобів масової інформації.

8. Закон України «Про видавничу справу» визначає, зокрема (ст. 5), що державна політика у видавничій справі ґрунтується на принципах дотримання свободи у видавничій справі, протидії її монополізації.

Окрему групу складають нормативні акти, спрямовані на демонополізацію економіки. Передусім, до них відноситься Державна програма демонополізації економіки та розвитку конкуренції, затверджена постановою Верховної Ради України від 21 грудня 1993 р. . Заходи демонополізації економіки нерозривно пов'язані з приватизацією державних і комунальних підприємств.

Таким чином, конкурентне законодавство досить розрізнене. Воно систематично переглядається і удосконалюється шляхом внесення змін і доповнень. Одні й ті самі нормативні акти містять норми обох видів, що є свідченням комплексності конкурентного законодавства і актуальності питання його систематизації.

3. Становлення конкурентного законодавства України.

Прийняття в державі великої кількості нормативно-правових актів, які регулюють відносини конкуренції, призвело до утворення нової галузі законодавства – конкурентного права. Адже основне призначення конкурентного права будь-якої держави з ринковою економікою - захищати і підтримувати конкуренцію правовими засобами.

Конкурентне законодавство регулює відносини органів державної влади, органів місцевого самоврядування, органів адміністративно-господарського управління і контролю з суб'єктами господарювання; суб'єктів господарювання з іншими суб'єктами господарювання, із споживачами, іншими юридичними і фізичними особами у зв'язку з економічною конкуренцією.

Першим кроком у становленні національного конкурентного законодавства можна вважати прийняття в серпні 1990 року Закону УРСР «Про економічну самостійність Української РСР». Це був, по суті, закон, який запроваджував ринкові засади управління економічними процесами, а також принципи повної господарської самостійності і свободи підприємництва. Він, зокрема, визначав, що держава заохочує конкуренцію й усуває монополізм у виробництві товарів і наданні послуг. Верховна Рада України включила антимонопольне законодавство до переліку актів, які повинні забезпечувати реалізацію цього закону.

Панування державної власності на засоби виробництва не передбачало конкурентних відносин між підприємствами. Усі пропорції виробництва, ціни, якісні характеристики товарів, напрямки товаропотоків визначалися в централізованому порядку міністерствами й відомствами, над якими стояли Держплан і Кабінет Міністрів. У результаті такого господарювання на початку

1990-х років в українській економіці суцільно панував монополізм. Вважалося, що створення підприємств-гігантів, які забезпечують економію на масштабах виробництва – найефективніша інвестиційна політика. Саме тому система конкурентного законодавства, яка в ті часи формувалася з метою усунення негативних наслідків суцільної монополізації всього соціально-економічного життя суспільства, мала антимонопольну спрямованість.

На порядку денному гостро стояла проблема проведення демонополізації. За великим рахунком передісторією формування системи захисту економічної конкуренції та обмеження монополізму в Україні був комплекс заходів з демонополізації економіки, започаткований у 1990 році Постановою Ради Міністрів СРСР «Про заходи щодо демонополізації народного господарства». Закон СРСР 1991 року «Про обмеження монополістичної діяльності в СРСР» увібрав позитивний досвід розвинутих країн у питаннях запровадження антимонопольного законодавства. Верховна Рада України 21 грудня 1993 року прийняла Постанову «Про Державну програму демонополізації економіки і розвитку конкуренції», яка визначила мету й завдання політики демонополізації, основні її поняття і принципи. Наслідком проведення демонополізації було створення на загальнодержавних і регіональних ринках десятків тисяч самостійних суб'єктів господарювання, що з часом дозволило перенести акценти в економічній політиці держави зі здійснення заходів демонополізації на забезпечення розвитку повноцінного конкурентного середовища.

Для реалізації поставлених завдань демонополізації економіки, створення і захисту конкурентного середовища, а також попередження й припинення порушень антимонопольного законодавства необхідно було створити спеціальний державний орган. Зразу ж після прийняття Верховною Радою України Закону України «Про обмеження монополізму й недопущення недобросовісної конкуренції у підприємницькій діяльності» була розпочата робота з формування кадрового складу нового органу. Група науковців і консультантів Верховної Ради України на основі вивчення світового досвіду

запровадження антимонопольного законодавства розробила Закон України «Про обмеження монополізму та недопущення недобросовісної конкуренції у підприємницькій діяльності». Він був прийнятий Верховною Радою України 18 лютого 1992 року. Це був один з перших ринкових законів незалежної України.

Предметом цього Закону були зловживання домінуючим становищем, антиконкурентні угоди та дискримінація суб'єктів господарювання органами влади, а також методи недобросовісної конкуренції між суб'єктами господарювання. Він не включав положень, які б передбачали створення конкурентного органу. У листопаді 1993 р. був прийнятий Закон України «Про Антимонопольний комітет України», відповідно до якого був створений АМКУ.

У 1996 р. положення про недобросовісну конкуренцію перейшли із закону про обмеження монополізму до окремого Закону України «Про захист від недобросовісної конкуренції», що набрав чинності у 1997 р.

Закон «Про Антимонопольний комітет України» був затверджений Верховною Радою України 26 листопада 1993 року. Він визначив статус АМК як державного органу, який утворює Верховна Рада України і був покликаний забезпечувати державний контроль за дотриманням антимонопольного законодавства, захищати законні права й інтереси підприємців і споживачів від його порушень, сприяти розвитку добросовісної конкуренції у всіх сферах економіки. Закон надав Антимонопольному комітету право визначати монополістів, давати обов'язкові для виконання розпорядження з відповідних питань, накладати штрафи, затверджувати нормативні акти в межах своєї компетенції. Поряд із серйозними повноваженнями були надані й суттєві гарантії Голові і державним уповноваженим комітету. Зокрема, відставка Голови була можлива лише за власним бажанням чи станом здоров'я, а також у разі вчинення ним злочину чи грубого порушення службових обов'язків. В усіх випадках питання про звільнення Голови АМК мала вирішувати Верховна Рада за поданням Голови Верховної Ради України.

При практичному застосуванні самого конкурентного законодавства стало зрозуміло, що чинні закони не зовсім відповідають реаліям життя нашої країни. Багато їхніх положень, які були запозичених із досвіду розвинених ринкових країн, просто не могли поки що застосовуватися в перехідній економіці України. До одних законів потрібно було вносити суттєві зміни, а інші просто писати заново. У вітчизняній законотворчій практиці не було з цієї проблематики жодних напрацювань.

У червні 1996 року на п'ятій сесії Верховної Ради України було прийнято нову Конституцію України. Принципово важливим було закріплення в ній принципу державного захисту конкуренції в підприємницькій діяльності. Вимоги статті 42 Конституції – фундамент, на якому тримається вся система захисту конкуренції в Україні. У статті 42 Конституції України проголошено, що «держава забезпечує захист конкуренції підприємницькій діяльності. Не допускаються зловживання монопольним становищем на ринку, неправомірне обмеження конкуренції та недобросовісна конкуренція. Види і межі монополії визначаються законом». Таким чином держава взяла на себе функцію захисту конкуренції і проголосила антиконституційними діями зловживання монопольним становищем на ринку, неправомірне обмеження конкуренції та недобросовісну конкуренцію. Отже, підприємці й органи влади, які допускають такі дії, порушують Конституцію держави.

Наявність цієї вимоги в Конституції України означає право будь-якої особи вимагати не тільки через Антимонопольний комітет, а й через суд припинення зазначених дій. Звернення з заявою про захист своїх прав до органів Антимонопольного комітету України не обкладається митом і дає змогу вимагати накладення штрафу на порушника. У цьому випадку обов'язок доведення факту порушення покладений на органи Антимонопольного комітету України, а не на заявника. Звернення з позовом безпосередньо до суду дає можливість вимагати не лише припинення заборонених дій, а й відшкодування збитків у подвійному розмірі від завданої шкоди.

Практично одночасно з прийняттям нової Конституції був затверджений і Закон «Про захист від недобросовісної конкуренції». Його Верховна Рада України прийняла 7 червня 1996 року. Закон введений у дію 1 січня 1997 року Постановою Верховної Ради України від 7 червня 1996 року. Цей закон був необхідний для створення належних правових засад боротьби з недобросовісною конкуренцією. Кілька років вирішення цих питань ґрунтувалося здебільшого на положеннях Указу Президента України від 5 грудня 1994 року «Про заходи щодо запобігання недобросовісній рекламі та її припинення», а потім на Законі України «Про рекламу». Вони були розроблені на вимогу практики. На той час Антимонопольний комітет виявляв велику кількість порушень у вигляді недобросовісної реклами, а 7 стаття Закону України «Про обмеження монополізму та недопущення недобросовісної конкуренції у підприємницькій діяльності», яка була присвячена недобросовісній конкуренції, не давала можливості ефективно припиняти ці порушення. Статтю, безумовно, потрібно було розширювати. Враховуючи той факт, що конкурентне законодавство й конкурентна політика багатьох країн світу розділяються на два основних напрямки: захист конкуренції і недопущення проявів зловживань монопольним становищем, а також захист від недобросовісної конкуренції, вирішено було виокремити з Закону «Про обмеження монополізму та недопущення недобросовісної конкуренції у підприємницькій діяльності» питання недобросовісної конкуренції і розробити новий закон.

Діяльність України у сфері розвитку конкурентного законодавства у багатьох відношеннях виявилася успішною. Україна досягла значного прогресу в розбудові інститутів конкурентної політики, реалізації програм адвокатування конкуренції та правозастосування. Враховуючи величину перешкод, які постали перед Україною з початку 1990-х років та існують донині, це є суттєвим досягненням.

Україна створила свою систему конкурентного законодавства на початку періоду бурхливого зростання кількості країн з власними конкурентними

законами в усьому світі. На початку 1990-х лише приблизно двадцять країн мали закони про конкуренцію та механізми їх застосування. На цей час існує вже понад 100 країн з власним конкурентним режимом.

4. Світовий досвід правового регулювання конкуренції та перспективи його впровадження в Україні

При дослідженні змісту конкурентного законодавства зарубіжних країн із метою виявлення того досвіду, що може бути використаний при доопрацюванні конкурентного законодавства України, варто зупинитися на таких моментах:

1) необхідно, насамперед, визначити, досвід яких країн, подібних за особливостями історичного розвитку і структурою економіки з Україною, доцільно використовувати при удосконаленні вітчизняного конкурентного законодавства;

2) при удосконаленні конкурентного законодавства варто використовувати основні висновки, отримані при аналізі зарубіжного конкурентного законодавства. При розробці Закону про конкуренцію 1992 року значна увага була приділена досвіду Європейського Співтовариства по регулюванню конкурентних відносин. Навіть сама структура Закону багато в чому схожа з відповідними статтями Договору ЄС про конкуренцію. Таке запозичення не можна визнати повністю правильним у зв'язку з особливостями конкурентного законодавства ЄС, яке:

- створювалося як частина законодавства, спрямованого на об'єднання ринків, тобто має вкрай специфічну мету створення;

- поширює свою дію на країни, у яких крім нього діє національне конкурентне законодавство. Внаслідок цього законодавство ЄС може бути слабким, тому що його дія посилюється внутрішнім законодавством країн Співтовариства, а проведенням конкурентної політики у ЄС займається усього один орган – Комісія ЄС, компетенція якої достатньо обмежена. Законодавство окремих європейських країн, в яких є добре розвинуті конкурентні відносини і немає спадщини довгої зневаги конкуренцією, у зв'язку з цим видається досить «м'яким»;

- діє в країнах, у яких проблеми монополізму і концентрації не постають із такою гостротою, як в Україні. У той же час використання досвіду інших країн, у першу чергу США (чиє законодавство часто протиставляється законодавству Європи), було явно недостатнім, хоча цей досвід повинен мати особливий інтерес для України з таких причин: структура економіки США за своїм характером дуже схожа на економіку України. Мається на увазі не розмір території, чисельність населення, індустріальний тип економіки, а орієнтованість економіки на експорт; діючі в економіці ринкові механізми і відпрацьовані методи конкурентного регулювання США надають відмінний матеріал для дослідження; значна частина правового регулювання конкуренції США створювалася в період «Великої депресії», тобто у достатньо складних економічних умовах, що також ріднить його з українськими умовами створення конкурентного законодавства; вивчення американського досвіду має цінність для нас і тому, що в ньому поєднуються методи як ринкового саморегулювання, так і державного втручання в господарську діяльність.

У США законодавство будується на «принципі заборони», суть якого полягає в тому, що перераховані в законі види монополістичної практики вважаються незаконними самі по собі, тобто окремі дії визнаються нерозумними і незаконними «незалежно від оцінки характеру і ступеню їхнього впливу на ринкову конкуренцію». Винятки в конкурентному законодавстві США мають набагато скромніші (у порівнянні з законодавством ЄС) масштаби і, крім цього, останнім часом йде робота по звуженню можливостей надання вилучень. Слід відзначити, що правила, які регулюють винятки для певних галузей із конкурентного законодавства, формувалися в період Великої депресії, коли значення конкуренції на товарних ринках знецінилося. Економічна політика в цей час була спрямована на досягнення стабільності цін і прибутків, захист підприємств від руйнування. У США існує не один, а кілька органів, відповідальних за той або інший напрямок проведення конкурентної політики: Федеральна торгова комісія (віднесена до категорії так званих «незалежних» регулюючих агентств); Міністерство юстиції (орган виконавчої

влади); спеціальні органи штатів (відомчі органи штатів). Міністерству юстиції належить провідна роль у застосуванні антитрестовських законів. Аторнеї штатів (окружні прокурори) діють під керівництвом міністра юстиції (генерал-аторнея). Крім органів, що безпосередньо займаються проведенням конкурентної політики, до системи органів, відповідальних за цю діяльність, входять і органи, що займаються іншими питаннями (зокрема, розвитком малого і середнього бізнесу, здійсненням різноманітних процедур по реєстрації нових суб'єктів). Здійснення ними зазначеної діяльності також впливає на конкурентну ситуацію в країні. Не можна забувати і про велику роль судів у США. Що стосується діяльності органів, безпосередньо відповідальних за проведення конкурентної політики, то їх повноваження з ряду питань перетинаються, а з інших є достатньо жорстке їх розмежування. У США за порушення конкурентного законодавства передбачається як кримінальне переслідування, так і заходи адміністративно-господарського впливу. Є значні особливості процедури розгляду справ залежно від того, з чиєї ініціативи почато процес. Від цього залежить і можливий обсяг вимог, і вирішення інших питань. Органи, відповідальні за дотримання конкурентного законодавства, і в першу чергу, Міністерство юстиції, часто схиляються до того, щоб завершити справи не в порядку звичайного судового процесу, а шляхом підготування «узгоджених рішень», позитивними ознаками яких є: а) скорочення термінів розгляду справ; б) незастосування великих штрафів, можливих у формальній антитрестовській процедурі.

Певний інтерес становить і досвід Франції в зв'язку з тим, що у Франції, як і в Україні, тривалий період часу мало місце сильне втручання держави в економіку. Що стосується конкуренції, то їй не приділялося уваги, конкуренції приділялося значення тільки на зовнішньому ринку. Ідея розвитку конкуренції взагалі замінювалась ідеєю підвищення конкурентноздатності на зовнішньому ринку за допомогою державного регулювання цін. Проте результати такої стратегії були неефективні: не вдалося ні зупинити тенденцію до збільшення проникнення імпорту на внутрішній ринок, ні досягти яких-небудь успіхів у

поліпшенні задоволення попиту споживачів і поліпшенні ефективності виробництва. Тому до середини 80-х рр. ХХ ст. постало питання про необхідність розвитку конкуренції на внутрішньому ринку Франції, про перехід від державного регулювання до ринкового. У 1986 р. був прийнятий Ордонанс «Про дерегулювання цін і конкуренцію» замість Ордонанса від 30 червня 1945 р., що значно змінив конкурентну політику Франції. Реформи були проведені у сфері ціноутворення, у сфері природних монополій, у сфері діяльності державних підприємств, з питань надання субсидій великим монополістам, з питань ліцензування. Досвід Франції представляє величезний інтерес саме в зв'язку з тим, що шляхом розвитку в економіці конкурентних відносин вдалося досягти тих результатів, які іншими методами досягти не вдавалося. Ті галузі, яких реформи не торкнулися, лише програли від цього.

Можливо також використати досвід Японії, яка змогла здійснити великий ривок в економіці, піднятися до становища однієї із найбільш процвітаючих держав у світі багато в чому завдяки продуманій конкурентній політиці. У Японії перший закон про конкуренцію 1947 р. (про заборону приватної монополії і забезпеченні вільної торгівлі) був з багатьох питань жорсткішим ніж навіть законодавство Сполучених Штатів. Ним накладалась заборона на створення холдингових компаній, передбачалася можливість розпуску державних конгломератів, не допускалася практика злиття і переплетень директорів, повністю заборонялися картелі й інші види погоджених дій. Вводилося примусове подрібнення. Згодом (в 1949 і 1953 р.) до закону були внесені значні зміни, які сильно послабили конкурентне законодавство. У результаті вже в 1969 р. Японія зіткнулася з проблемою сильного зростання цін, спадом виробництва, погіршенням становища споживачів. Почалося спрямування на посилення конкурентного законодавства як із боку споживачів, так і з боку дрібного і середнього бізнесу. Уряд пішов на посилення жорсткості законів про конкуренцію і з цього часу послідовно проводив заходи, спрямовані на розвиток конкуренції. Аналіз конкурентного законодавства Японії і спеціальної літератури дозволяє зробити такі висновки щодо загальних

тенденцій розвитку японського конкурентного законодавства: збільшується допомога середньому і дрібному бізнесу, приміром, шляхом надання податкового звільнення, пільгового кредитування; використовується такий метод появи нових конкурентноспроможних суб'єктів, як розукрупнення суб'єктів господарювання; спрощуються реєстраційні процедури з метою полегшення процесу створення нових конкурентноспроможних суб'єктів; встановлюються додаткові податки на учасників існуючих картельних угод; збільшуються податки на монополії; зростає кримінальна відповідальність, штрафи за порушення конкурентного законодавства. Таким чином, усвідомивши згубність політики ослаблення конкурентного законодавства, Японія йде по шляху жорсткості норм, які стимулюють конкурентні відносини, що дає суттєві результати. У Японії, основним органом антимонопольного контролю є Комісія з справедливої торгівлі. Проте поряд із нею різноманітні функції по проведенню конкурентної політики покладені на галузеві міністерства. Таке галузеве регулювання грає дуже велику роль. Крім того, значну роль відіграють органи, відповідальні за той або інший напрямок економічної політики. Можна назвати орган, відповідальний за розвиток малого і середнього бізнесу; фонди підтримки даного виду бізнесу, що наділені значними засобами впливу.

Певний інтерес становить досвід канадського конкурентного законодавства, де в 1910 р. був прийнятий «Акт про розслідування об'єднань», відповідно до якого суддя на прохання групи осіб (не менше 6 чоловік) міг видати наказ про проведення розслідування «незаконного об'єднання». У такому випадку міністерство праці створювало для розслідування спеціальну групу з 3 чоловік, у яку входили представник від скаржників і порушників, а також особливий член, призначений за узгодженням з обома сторонами.

Таким чином, залежно від ситуації в країні конкурентне законодавство змінюється; найбільша увага приділяється розробці норм, спрямованих на вирішення актуальних для певного періоду часу проблем. При створенні конкурентного законодавства доцільно враховувати помилки, що їх припустили

окремі держави. Приміром, у США антитрестовське законодавство може бути у визначених випадках застосовано до дій іноземних компаній за межами США, якщо ці дії можуть призвести до обмеження конкуренції на американському ринку (принцип екстериторіальності). Така позиція обґрунтовується загальною юридичною концепцією США, відповідно до якої держава має право визначення поведінки будь-яких осіб за межами країни, якщо така поведінка може мати наслідки усередині даної держави. Дана концепція не виизнається іншими країнами.

У Франції в 1980 р. був прийнятий закон, що забороняє надавати іноземним державам інформацію, що може заподіяти шкоду національному підприємництву. У 50-60 р. XX ст. у зв'язку зі спробами американської влади зажадати в судовому порядку документи міжнародних картелів під приводом їхнього негативного ефекту на конкуренцію в США парламенти ряду країн (Бельгії, Данії, Фінляндії, Франції, Нідерландів, Норвегії, Швеції, Великобританії та ін.) прийняли так зване контрзаконодавство з метою запобігання екстериторіальному застосуванню іноземних антитрестовських законів із питань, що належать до національного суверенітету. Приміром, відповідно до законодавства Німеччини (Закон проти обмеження конкуренції) дія обмежувальних норм не застосовується до експортних картелів, за винятком певних випадків: 1) якщо дані дії порушують принцип здійснення конкуренції і інші принципи, визначені в міжнародних договорах, укладених Німеччиною; 2) якщо ці дії можуть призвести до істотних обмежень на території Німеччини.

Питання для самоконтролю:

1. Основне призначення конкурентного права будь-якої держави з ринковою економікою.
2. Що регулює конкурентне законодавство.
3. Коли був прийнятий Закон України «Про обмеження монополізму та недопущення недобросовісної конкуренції у підприємницькій діяльності» та Закон України «Про Антимонопольний комітет України».

4. Що є предметом Закону України «Про обмеження монополізму та недопущення недобросовісної конкуренції у підприємницькій діяльності».
7. Суть Закону України «Про Антимонопольний комітет України».
9. Які права надав Антимонопольному комітету Закон України «Про Антимонопольний комітет України».
10. Основні напрями конкурентної політики.

Тема №3

Конкурентна поведінка учасників господарської діяльності

1. Конкурентна поведінка.
2. Поняття та класифікація узгоджених дій суб'єктів господарювання.
3. Недобросовісна конкуренція.
4. Захист від недобросовісної конкуренції.

1. Конкурентна поведінка.

Конкурентна поведінка визначається як будь-яка поведінка суб'єктів господарювання, що стосується конкуренції на ринку товару, у тому числі засобів, методів конкурентної боротьби, факторів, які впливають на рух товарів на ринку, на структуру ринку, на виробництво, менеджмент, планування, попит і пропозицію.

Під погодженою конкурентною поведінкою розуміють скоординовану в різний спосіб конкурентну поведінку суб'єктів господарювання. Така координація може стосуватися конкурентної поведінки суб'єктів господарювання на одному ринку (між конкурентами), а також конкурентної поведінки між суб'єктами господарювання на вертикально-суміжних ринках (на попередніх чи наступних етапах просування товарів від виробництва до споживання чи конкурентної поведінки на різних – не пов'язаних ринках).

На вибір суб'єктом господарювання форм ринкової поведінки та стратегії ведення господарської діяльності спостерігається вплив різних факторів.

Найвагомішим з них є реакція конкурентів, продавців чи покупців на певні дії суб'єкта господарювання.

Наприклад, намагання суб'єкта господарювання підвищити ціни на свою продукцію (товари) для отримання більшого прибутку, якщо ціна на цю ж продукцію (товари) конкурентами не змінюється, призведе до переміщення попиту на продукцію конкурентів та, відповідно, всупереч поставленій меті, до зменшення доходу цього суб'єкта господарювання. Зазначене відноситься й до інших дій учасника ринку, що стосуються безпосередньо або опосередковано змін умов реалізації продукції, характеристик самої продукції, їх діяльності, які впливають на попит.

Тому для досягнення мети отримання найбільшого прибутку за рахунок тих чи інших дій необхідно прогнозувати майбутню реакцію конкурентів, постачальників чи покупців та бути впевненим у тому, що вони так само чи іншим бажаним для суб'єкта господарювання чином зреагують на зміну комерційної політики цим суб'єктом господарювання. Фактично ті дії конкурентів, що дозволяють визначити, скоординувати їм однакову, чи іншу майбутню поведінку, яка забезпечує зняття ризиків втрат чи напруження конкурентної боротьби, ідентифікуються як узгодження конкурентної поведінки.

2. Поняття та класифікація узгоджених дій суб'єктів господарювання.

Узгоджена діяльність передбачає дії групи суб'єктів господарювання на ринку (ринках), діяльність кожної з яких рентабельна лише в результаті пристосування до реакції інших. Такий спосіб дій передбачає наявність явного чи таємного погодження, яке може бути законним чи незаконним.

Досить масивне законодавче визначення узгоджених дій міститься в ст. 5 Закону України «Про захист економічної конкуренції» (далі – «Закон»): «Узгодженими діями є укладення суб'єктами господарювання угод у будь-якій формі, прийняття об'єднаннями рішень у будь-якій формі, а також будь-яка інша погоджена конкурентна поведінка (діяльність, бездіяльність) суб'єктів господарювання. Узгодженими діями є також створення суб'єкта

господарювання, об'єднання, метою чи наслідком створення якого є координація конкурентної поведінки між суб'єктами господарювання, що створили зазначений суб'єкт господарювання, об'єднання, або між ними та новоствореним суб'єктом господарювання, або вступ до такого об'єднання».

Узгоджені дії – це спільне взаємовигідне волевиявлення суб'єктів господарювання, об'єднання або його учасників, інших осіб не пов'язаних відносинами контролю, яке призводить до впливу на ефективний перерозподіл ресурсів.

В законодавстві про захист економічної конкуренції при визначенні поняття «узгоджені дії» підкреслено їх сутність, яка полягає саме в координації конкурентної поведінки між кількома суб'єктами господарювання. Із вищезазначеної норми Закону про захист можна виокремити притаманні для поняття узгоджених дій певні особливості, серед яких:

- 1) узгоджені дії полягають саме в погодженні між кількома (щонайменше двома) суб'єктами господарювання своєї конкурентної поведінки. Тобто узгоджені дії не можуть бути діями однієї особи;
- 2) в Законі містяться три різні форми узгодження конкурентної поведінки, а саме: а) укладення угод між суб'єктами господарювання; б) прийняття об'єднаннями суб'єктів господарювання відповідних рішень; в) будь-яким іншим шляхом координації поведінки, що проявляється у діях чи в бездіяльності сторін таких домовленостей. Тобто, поняття «узгоджені дії» є узагальненим терміном, який охоплює «угоди», «рішення» та «іншу погоджувальну поведінку (діяльність чи бездіяльність)». Зазначені форми є нічим іншим, як прикладами узгоджених дій;
- 3) крім вказаних та найбільш очевидніших форм узгодження конкурентної поведінки, необхідно відзначити існування більш ускладненої форми – створення суб'єкта господарської діяльності, об'єднання. При цьому таке створення вважається узгодженою діяльністю за умови, що метою таких дій є координація конкурентної поведінки учасників новоствореного суб'єкта господарювання або координація ринкової поведінки між ними чи між ними і новоствореною компанією, що виникає внаслідок таких дій.

Найбільш сутнісні ознаки класифікації узгоджених дій учасників господарської діяльності:

1. Ступень обов'язковості застосування законодавства про захист економічної конкуренції:

- дозволені узгоджені дії – це ті узгоджені дії, які дозволяються і не потребують надання дозволу Антимонопольним комітетом України та його органами;

- зобов'язувальні узгоджені дії – узгоджені дії, на вчинення яких учасники ринку зобов'язані попередньо отримати дозвіл від органів Антимонопольного комітету України;

- заборонені узгоджені дії – узгоджені дії, вчинення яких забороняється законодавством про захист економічної конкуренції.

2. Ступень конкурентності: проконкурентні та антиконкурентні узгоджені дії:

- проконкурентні узгоджені дії – будь-які узгоджені дії суб'єктів господарювання, які не призводять до суттєвого обмеження конкуренції на всьому ринку чи в значній його частині та сприяють вдосконаленню виробництва, придбанню або реалізації товару; техніко-технологічному, економічному розвитку; розвитку малих або середніх підприємств; оптимізації експорту чи імпорту товарів; розробленню та застосуванню уніфікованих технічних умов або стандартів на товари; раціоналізації виробництва;

- антиконкурентні узгоджені дії – узгоджені дії, які призвели чи можуть призвести до недопущення, усунення чи обмеження конкуренції. Зокрема, такими діями визнаються узгоджені дії, які стосуються: встановлення цін чи інших умов придбання або реалізації товарів; обмеження виробництва, ринків товарів, техніко-технологічного розвитку, інвестицій або встановлення контролю над ними; розподілу ринків чи джерел постачання за територіальним принципом, асортиментом товарів, обсягом їх реалізації чи придбання, за колом продавців, покупців або споживачів чи за іншими ознаками; спотворення результатів торгів, аукціонів, конкурсів, тендерів; усунення з ринку або обмеження доступу на ринок (вихід з ринку) інших суб'єктів господарювання, покупців, продавців; застосування різних умов до рівнозначних угод з іншими суб'єктами господарювання, що ставить останніх у не вигідне становище в конкуренції; укладення угод за умови прийняття іншими суб'єктами

господарювання додаткових зобов'язань, які за своїм змістом або згідно з торговими та іншими чесними звичаями в підприємницькій діяльності не стосуються предмета цих угод; суттєвого обмеження конкурентоспроможності інших суб'єктів господарювання на ринку без об'єктивно виправданих на те причин.

3. Характер взаємодії учасників узгоджених дій на ринку розрізняють:

- горизонтальні узгоджені дії – узгоджені дії суб'єктів господарювання, що конкурують або можуть конкурувати між собою на одному товарному ринку;

- вертикальні узгоджені дії – узгоджені дії суб'єктів господарювання, що не конкурують і за існуючих умов не можуть конкурувати між собою на одному ринку товарів, і при цьому перебувають або можуть перебувати у відносинах купівлі-продажу на відповідних товарних ринках (продавець - покупець, постачальник - споживач).

Такі дії, як правило, підвищують економічну ефективність шляхом досягнення вертикальної інтеграції – залучення нових інвестицій, придбання існуючих фірм, зайнятих на різних етапах виробництва;

- конгломератні узгоджені дії – узгоджені дії суб'єктів господарювання, що не конкурують і за існуючих умов не можуть конкурувати між собою на одному ринку товарів і при цьому не перебувають або не можуть перебувати у відносинах купівлі-продажу на відповідних товарних ринках (продавець – покупець, постачальник – споживач);

- змішані узгоджені дії – узгоджені дії суб'єктів господарювання, частина з яких конкурують і можуть конкурувати між собою на одному товарному ринку, інша – перебувати у відносинах купівлі-продажу, а інша – належати різним технологічно не пов'язаним галузям та сферам діяльності.

4. Правова кваліфікацію (відповідність чи невідповідність нормам конкурентного законодавства):

- правомірні (легалізовані, законні) узгоджені дії – суспільно корисна діяльність двох і більше суб'єктів господарювання у сфері суспільного виробництва, спрямована на виготовлення та реалізацію продукції, виконання

робіт чи надання послуг вартісного характеру, що мають цінову визначеність. Наслідки такої діяльності проявляються у посиленні конкуренції;

- протиправні (неправомірні, не легалізовані, незаконні) узгоджені дії – суспільно шкідливе координування між учасниками ринку виробничої діяльності та політики ціноутворення через обмеження чи розподіл обсягу випуску товару (встановлення квот), призначення однакових чи узгоджених цін, створення перешкод доступу для нових учасників ринку чи труднощів для діяльності окремих вже існуючих учасників для збільшення чи збереження сукупного прибутку галузі та індивідуальних прибутків кожного учасника ринку. Вказана діяльність заборонена законодавством про захист економічної конкуренції і тягне за собою відповідальність згідно з Законом.

Практичне значення зазначеної класифікації узгоджених дій полягає у тому, що віднесення тих чи інших узгоджених дій до певного виду, кожний з яких має свої особливості і вплив на структуру ринків, дозволяє визначити загальні для них суттєві фактори (характеристики) ринку, які зазнають найбільших змін внаслідок цих видів узгоджених дій.

3. Недобросовісна конкуренція.

Відповідно до Закону України «Про захист від недобросовісної конкуренції» недобросовісною конкуренцією є будь-які дії у конкуренції, що суперечать торговим та іншим чесним звичаям у господарській діяльності. Поняття «чесні звичаї» відображає моральні, соціальні та економічні традиції, які існують у конкретному суспільстві, тому тлумачення цього терміна може бути різним у різних країнах. Наприклад, при прийнятті рішень щодо «чесності» звичаїв у справах про недобросовісну конкуренцію німецькі судді посилаються на «позицію гіпотетичного доброго та законслухняного споживача або конкурента, який оцінює вплив певної дії на оточуючих».

Недобросовісна конкуренція проявляється через такі дії: неправомірне використання ділової репутації суб'єкта господарювання; створення перешкод суб'єктам господарювання і підприємцям у процесі конкуренції та досягненні

неправомірних переваг у конкуренції; неправомірне збирання, розголошення та використання комерційної таємниці.

До неправомірного використання ділової репутації відносять: неправомірне використання позначень, товару іншого виробника; копіювання зовнішнього вигляду виробу; порівняльна реклама. Неправомірним є використання імені, комерційного (фірмового) найменування, торговельної марки (знака для товарів і послуг), рекламних матеріалів, оформлення упаковки товарів і періодичних видань, інших позначень без дозволу (згоди) суб'єкта господарювання, який раніше почав використовувати їх або схожі на них позначення у господарській діяльності, що призвело чи може призвести до змішування з діяльністю цього суб'єкта господарювання. Використання у фірмовому найменуванні власного імені фізичної особи не визнається неправомірним, якщо до власного імені додається який-небудь відмітний елемент, що виключає змішування з діяльністю іншого суб'єкта господарювання.

Неправомірним використанням товару іншого виробника є введення в господарський обіг під своїм позначенням товару іншого виробника шляхом змін чи зняття позначень виробника без дозволу уповноваженої на те особи.

Копіюванням зовнішнього вигляду виробу є відтворення зовнішнього вигляду виробу іншого суб'єкта господарювання і введення його у господарський обіг без однозначного зазначення виробника копії, що може призвести до змішування з діяльністю іншого суб'єкта господарювання. Не визнається неправомірним копіювання зовнішнього вигляду виробу або його частин, якщо таке копіювання обумовлено виключно їх функціональним застосуванням. Копіювання зовнішнього вигляду виробу як спосіб вчинення недобросовісної конкуренції не поширюється на вироби, що мають охорону як об'єкти права інтелектуальної власності.

Порівняльною є реклама, що містить порівняння з товарами, роботами, послугами чи діяльністю іншого суб'єкта господарювання. Не визнається неправомірним порівняння в рекламі, якщо наведені відомості про товари,

роботи, послуги підтверджені фактичними даними, є достовірними, об'єктивними, корисними для інформування споживачів.

До створення перешкод суб'єктам господарювання (підприємцям) у процесі конкуренції та досягнення неправомірних переваг у конкуренції належать: дискредитація суб'єкта господарювання, схилення до бойкоту суб'єкта господарювання, схилення постачальника до дискримінації покупця (замовника), підкуп працівника, посадової особи постачальника, підкуп працівника, посадової особи покупця (замовника), досягнення неправомірних переваг у конкуренції, поширення інформації, що вводить в оману.

Дискредитацією суб'єкта господарювання є поширення у будь-якій формі неправдивих, неточних або неповних відомостей, пов'язаних з особою чи діяльністю суб'єкта господарювання, у тому числі щодо його товарів, які завдали або могли завдати шкоди діловій репутації суб'єкта господарювання. Схиленням до бойкоту суб'єкта господарювання є спонукання його конкурентом іншої особи, безпосередньо або через іншу особу, до відмови від установлення договірних зв'язків із цим суб'єктом господарювання, до невиконання (розірвання) або виконання неналежним чином договірних зобов'язань перед цим суб'єктом господарювання.

Схиленням постачальника до дискримінації покупця (замовника) є спонукання постачальника конкурентом покупця (замовника), безпосередньо або через іншу особу, до застосування постачальником до покупця (замовника) невігідних умов у господарській діяльності порівняно з цим чи іншими конкурентами покупця (замовника). Підкуп працівника, посадової особи постачальника – це надання або пропонування йому конкурентом покупця (замовника), безпосередньо або через іншу особу матеріальних чи інших вигод за неналежне виконання або невиконання працівником, посадовою особою постачальника службових обов'язків, що впливають з укладеного або пов'язані з укладенням між постачальником і покупцем (замовником) договору поставки товарів, виконання робіт, надання послуг, іншого договору або за неукладення договору. До працівника постачальника прирівнюється й інша особа, яка згідно

з своїми повноваженнями приймає рішення від імені постачальника про поставку товару, виконання робіт, надання послуг, впливає на прийняття такого рішення або якимось чином пов'язана з ним. Підкуп працівника, посадової особи покупця (замовника) – це надання або пропонування йому конкурентом постачальника, безпосередньо або через іншу особу матеріальних чи інших вигод за неналежне виконання або невиконання працівником, посадовою особою покупця (замовника) службових обов'язків, що впливають з укладеного або пов'язані з укладенням між постачальником і покупцем (замовником) договору поставки товарів, виконання робіт, надання послуг, іншого договору або за неукладення договору.

Досягненням неправомірних переваг у конкуренції є отримання таких відносно іншого суб'єкта господарювання шляхом порушення чинного законодавства, яке підтверджено рішенням органу державної влади, органу місцевого самоврядування, наділеного відповідною компетенцією. Поширенням інформації, що вводить в оману, є повідомлення суб'єктом господарювання, безпосередньо або через іншу особу, одній, кільком особам або невизначеному колу осіб, у тому числі в рекламі, неповних, неточних, неправдивих відомостей, зокрема внаслідок обраного способу їх викладення, замовчування окремих фактів чи нечіткості формулювань, що вплинули або можуть вплинути на наміри цих осіб щодо придбання (замовлення) чи реалізації (продажу, поставки, виконання, надання) товарів, робіт, послуг цього суб'єкта господарювання.

Інформацією, що вводить в оману, є, зокрема, відомості, які:

- містять неповні, неточні або неправдиві дані про походження товару, виробника, продавця, спосіб виготовлення, джерела та спосіб придбання, реалізації, кількість, споживчі властивості, якість, комплектність, придатність до застосування, стандарти, характеристики, особливості реалізації товарів, робіт, послуг, ціну і знижки на них, а також про істотні умови договору;
- містять неповні, неточні або неправдиві дані про фінансовий стан чи господарську діяльність суб'єкта господарювання;

- приписують суб'єкту господарювання повноваження та права, яких він не має, або відносини, в яких не перебуває; містять посилання на обсяги виробництва, придбання, продажу чи поставки товарів, виконання робіт, надання послуг, яких фактично не було на день поширення інформації.

До неправомірного збирання, розголошення та використання відомостей, що становлять комерційну таємницю, належать такі дії: неправомірне збирання комерційної таємниці, розголошення комерційної таємниці, схилення до розголошення комерційної таємниці, неправомірне використання комерційної таємниці.

Комерційна таємниця – відомості, пов'язані з виробництвом, технологічною інформацією, управлінням фінансами, іншою діяльністю підприємства, що не є державною таємницею, розголошення (передання, витік) яких може завдати шкоди його інтересам. Склад і обсяг відомостей, що становлять комерційну таємницю, порядок їх захисту визначає керівник підприємства. Відомості, які не можуть становити комерційної таємниці, визначаються Кабінетом Міністрів України.

Неправомірним збиранням комерційної таємниці вважається добування протиправним способом відомостей, що відповідно до законодавства України становлять комерційну таємницю, якщо це завдало чи могло завдати шкоди суб'єкту господарювання. Розголошенням комерційної таємниці є ознайомлення іншої особи без дозволу особи, уповноваженої на те, з відомостями, що відповідно до законодавства України становлять комерційну таємницю, особою, якій ці відомості були довірені або стали відомі у зв'язку з виконанням відповідних обов'язків, якщо це завдало чи могло завдати шкоди суб'єкту господарювання.

Схиленням до розголошення комерційної таємниці є спонукання особи, якій були довірені у встановленому порядку або стали відомі у зв'язку з виконанням відповідних обов'язків відомості, що відповідно до законодавства України становлять комерційну таємницю, до розкриття цих відомостей, якщо це завдало чи могло завдати шкоди суб'єкту господарювання.

Неправомірним використанням комерційної таємниці є впровадження у виробництво або врахування під час планування чи здійснення господарської діяльності без дозволу уповноваженої на те особи відомостей, що становлять відповідно до законодавства України комерційну таємницю.

4. Захист від недобросовісної конкуренції.

Процедура захисту від недобросовісної конкуренції в різних країнах суттєво відрізняється, відповідно до чого країни можна поділити на кілька груп:

1) країни, законодавство яких містить як загальну норму про заборону недобросовісної конкуренції, так і перелік окремих недобросовісних конкурентних дій (Німеччина, Австрія, Швейцарія);

2) країни, в законах яких закріплені лише окремі складові недобросовісної конкуренції (Японія, Канада);

3) країни, де немає спеціальних законів, а припинення недобросовісної конкуренції забезпечується загальними нормами права через суд (Австрія, Великобританія, Ірландія, Італія, Нідерланди, США, Франція).

Припинення недобросовісної конкуренції – один з об'єктів права промислової власності. Але в більшості законодавчих систем діє принцип, відповідно до якого охорона товарних знаків не виключає додаткового застосування закону про недобросовісну конкуренцію. Незважаючи на спільні ознаки, ці закони мають дещо різну мету.

У більшості країн під недобросовісною конкуренцією розуміють дії, які суперечать чесним звичаям у промисловості й торгівлі, як це визначено в Паризькій конвенції про охорону прав власності від 20.03.1883. У законодавстві країн Центральної та Східної Європи застосовується критерій заподіяння шкоди недобросовісними конкурентними діями конкуренту або споживачам. При цьому спільною для всіх країн є проблема визначення більш конкретних ознак заборонених дій.

Застосування законодавства у сфері захисту від недобросовісної конкуренції передбачає, що закон має правозастосовну функцію до відносин, у яких беруть участь суб'єкти господарювання, що вчиняють недобросовісну конкуренцію, в

тому числі в разі вчинення ними дій за межами України, якщо такі дії мають чи можуть мати негативний вплив на конкуренцію на території України. Відносини, що пов'язані із захистом від недобросовісної конкуренції регулюються як зазначеним законодавством, так і Законом України «Про захист економічної конкуренції», «Про Антимонопольний комітет України», Паризькою конвенцією, міжнародними договорами, згода на обов'язковість яких надана Верховною Радою України, іншими актами законодавства, виданими на підставі законів чи постанов Верховної ради України.

Підставами розгляду справ про порушення у вигляді недобросовісної конкуренції є, як правило, заява осіб (суб'єктів господарювання, громадських професійних об'єднань в інтересах своїх учасників), права яких порушені діями, визначеними як недобросовісна конкуренція, протягом 6 місяців з дня, коли вони дізнались або повинні були дізнатись про порушення своїх прав. Закінчення цього терміну заяви про порушення є підставою для відмови у прийнятті заяви, якщо орган АМК України не визнає поважними причини пропуску строку звернення із заявою.

Також підставою для розгляду справи про порушення у вигляді недобросовісної конкуренції може бути власна ініціатива органу АМК України, в разі загрози суспільним інтересам від проявів недобросовісної конкуренції. У цьому разі діє строк давності притягнення до відповідальності – 3 роки з дня вчинення порушення, а в разі триваючого порушення – з дня закінчення вчинення порушення. Для доведення ознак порушення застосовують норми Цивільного кодексу (ст. 7), патентне законодавство, законодавство про авторське право та суміжні права, право промислової власності, про рекламу, про охорону прав на знаки для товарів і послуг, комерційне (фірмове) найменування, про друковані ЗМІ, про комерційну та державну таємницю.

При встановленні порушення законодавства про захист від недобросовісної конкуренції органи АМК України приймають обов'язкові до виконання рішення про: визнання факту недобросовісної конкуренції; припинення недобросовісної конкуренції; накладання штрафів (розмір штрафної санкції становить до 5%

доходу (виручки) від реалізації продукції (товарів, робіт, послуг) відповідача за останній звітний рік, що передував року, в якому накладається штраф); офіційне спростування за рахунок порушника поширених ним неправдивих, неточних або неповних відомостей.

Законом передбачено можливість розроблення правил професійної етики в конкуренції для відповідних сфер господарської діяльності, а також для певних галузей економіки, які потрібно погоджувати з АМК України в установленому порядку. На сьогодні одним з найбільш поширених видів недобросовісних дій у конкуренції, які вчиняються з метою досягнення неправомірних переваг, є поширення інформації, що вводить в оману. Порушення цього виду становили останніми роками близько 90 відсотків від загальної кількості порушень у вигляді недобросовісної конкуренції суб'єктів господарювання.

Питання для самоконтролю:

1. Як розуміти поняття «конкурентна поведінка» та «погоджена конкурентна поведінка».
2. Що передбачає узгоджена діяльність групи суб'єктів господарювання на ринку.
3. Законодавче визначення узгоджених дій відповідно до ст. 5 Закону України «Про захист економічної конкуренції».
4. Класифікація узгоджених дій учасників господарської діяльності.
5. Антиконтурентні узгоджені дії.
6. Неправомірне використання та збирання комерційної таємниці.
7. Що розуміють під дискредитацією суб'єкта господарювання.
8. Визначення «недобросовісної конкуренції» відповідно до Закону України «Про захист від недобросовісної конкуренції».
9. Що відносять до неправомірного використання ділової репутації.

Тема №4

Поняття та сутність державного контролю за узгодженими діями суб'єктів господарювання

1. Поняття і сутність державного контролю.
2. Суб'єкти та об'єкти, функції та принципи державного контролю за узгодженими діями суб'єктів господарювання.
3. Види державного контролю.
4. Види порушень законодавства про захист економічної конкуренції.

1. Поняття і сутність державного контролю.

Поняття контроль, яке походить від англ. control, або франц. controle. У довідковій літературі воно традиційно визначається як перевірка, спостереження з метою перевірки. Кореневою опорою слова *контроль* можна визнати більш раннє латинське «contra», що буквально означає: «1) проти; 2) навпаки, на протилежній стороні; 3) всупереч, наперекір... навпаки і т. ін.». Похідне від «contra» словосполучення «contra-scribo, ege» означає «ставити другий підпис», тобто перевіряти написане, «контролювати, а «contrascribente...» перекладається «під контролем». У другій частині слова контроль міститься слово *роль* (від лат. *role*) як міра впливу, значення, ступінь участі у чомусь. «Ступінь участі в чомусь» – одне з тлумачень слова «роль», слід розглядати як здійснення будь-яких дій. У цьому розумінні зміст слова контроль, окрім перевірки або нагляду з метою перевірки, означає ще й протидію у значенні протидії чомусь небажаному.

Відповідно до Юридичного науково-практичного словника-довідника державний контроль – це діяльність уповноважених суб'єктів (державних органів і посадовців) з перевірки фактичних даних про відповідність (невідповідність) контрольованих об'єктів формально-визначеним нормативам (стандартам), що завершується прийняттям рішення про заходи реагування, які є адекватними отриманим результатам.

Вчені-юристи схиляються до розгляду державного контролю як функції державної діяльності. Держава є одним із головних суб'єктів здійснення контрольної функції у суспільстві. Це випливає з того, що держава має

можливості і наділена реальними повноваженнями для впливу на суспільство, при здійсненні якого покладається також на функцію контролю.

Державний контроль є закономірним і природним продовженням управлінської функції держави, державного управління. У будь-якої держави є універсальна контрольна функція, що впливає із суті публічної, державної влади. Співвідношенню державного контролю та державного управління притаманна наявність такого явища як компліментарність (від лат. *complementum* – доповнення, довершення): управління припускає контроль, а контроль передбачає управління.

Властивостями державного контролю можна вважати: 1) те, що він є складовою частиною державної діяльності, проявом його функції; 2) складовою соціального контролю; 3) спеціальний суб'єкт здійснення – спеціально-уповноважені державні органи (посадові особи); 4) економічний характер; 5) постійна основа; 6) державно-владна природа, 7) активний характер, що передбачає оперативне втручання уповноважених державних органів у діяльність об'єктів; 8) можливість застосування заходів примусу у разі виявлення порушень чинного законодавства.

Контроль за узгодженими діями суб'єктів господарювання є важливою функцією держави, що забезпечує умови нормального функціонування ринкової економіки на основі конкурентних засад. Ефективне здійснення регулюючої функції держави в економічній сфері передбачає попередження, виявлення і запобігання правопорушень у сфері захисту економічної конкуренції, наявність добре відпрацьованої, дієвої системи державного контролю за узгодженими діями зокрема.

Фундаментальні характеристики системи державного контролю за узгодженими діями суб'єктів господарювання:

а) єдність, яка проявляється у такій взаємній залежності її компонентів, коли із зміною одного з них міняються й усі інші, що впливає на систему в цілому;

б) цілісність, яка виражається через інтегрованість (що пов'язано з функціональною орієнтованістю різних протиріч і модифікацій властивостей

елементів під впливом інтегрованих сил), активність, зв'язаність, циклічність і послідовність;

в) складність знаходить свій вияв у протиріччях, стохастичності, в альтернативності побудови і динаміки систем;

г) стабільність, яка визначається її структурною побудовою, що, в свою чергу, може бути заснована на ієрархічному принципі. Слід зазначити, що наявність ієрархії в системі вважається позитивним фактором, який забезпечує системі стабільність та ефективність.

Доведено, що як цілеспрямованій діяльності державних органів та їх посадовців, контролю характерний ряд ознак: 1) це один із основних дозволених випадків втручання держави в господарську діяльність; 2) в процесі здійснення контролю не допускається припинення діяльності суб'єктів господарювання, крім випадків, прямо передбачених діючим законодавством; 3) контроль за здійсненням господарської діяльності базується на чітко визначених спеціальними законами повноваженнях державних контрольних органів; 4) контрольні функції є не тільки у державних органів, а й у громадських організаціях, інших суб'єктів господарювання у тому випадку, якщо будуть встановлені факти порушення їх прав; 5) контроль повинен здійснюватися у передбачених законом правових формах та тільки в межах, визначених законом чи підзаконним актом; 6) контроль повинен здійснюватися тільки в передбачених законом випадках; 7) контроль повинен бути результативним, здійснений до кінця, та закінчуватися відповідним висновком; 8) контроль повинен бути оперативним та здійснюватися в оптимальні строки.

Державний контроль в сфері захисту економічної конкуренції приведений як кінцева функція державного управління, тобто діяльність спеціально створених державних органів, зокрема антимонопольних органів, яка безпосередньо спрямована на реалізацію конкурентного законодавства.

Зазначено, що завдання антимонопольних органів визначають дві сторони їх діяльності: репресивну та утворюючу. Репресивна сторона діяльності полягає у здійсненні попереднього та поточного контролю за дотриманням

конкурентного законодавства суб'єктами господарювання, органами державної влади та управління, їх посадовими особами, а також притягненні порушників до відповідальності шляхом застосування санкцій, передбачених законодавством. До утворюючої діяльності можна віднести сприяння формуванню ринкових відносин на підставі розвитку конкуренції та підприємництва.

Державний контроль у сфері захисту економічної конкуренції має наступні характерні ознаки: 1) для здійснення контролю створена система спеціальних органів – Антимонопольний комітет та його територіальні відділення, виключна компетенція яких пов'язана з таким контролем; 2) основою цього контролю є відносини влади та підпорядкованості; 3) цей контроль є спеціальним контролем, в основі якого лежить перевірка не тільки діяльності суб'єктів господарювання та реалізації повноважень органів влади, органів місцевого самоврядування, органів адміністративно-господарського управління, а й дотримання ними вимог конкурентного законодавства; 4) зазначеному контролю притаманний активний характер, спрямований на прийняття конкретних заходів із захисту економічної конкуренції.

2. Суб'єкти та об'єкти, функції та принципи державного контролю за узгодженими діями суб'єктів господарювання

Суб'єкт контролю – це особа або інституція, яка здійснює контрольні дії щодо власної діяльності або діяльності іншої фізичної чи юридичної особи, які перебувають у економічному середовищі.

Суб'єктами державного контролю за узгодженими діями є органи Антимонопольного комітету України, які здійснюють відповідну контрольну діяльність за дотриманням законодавства про захист економічної конкуренції, зокрема в частині узгоджених дій, захист інтересів суб'єктів господарювання та споживачів від його порушень, зокрема, у вигляді антиконкурентних узгоджених дій суб'єктів господарювання.

Об'єкт контролю – це особа чи інституція, на діяльність якої спрямовані контрольні дії контролюючого суб'єкта, що перебуває в економічному середовищі.

Об'єкти державного контролю за узгодженими діями суб'єктів господарювання – діяльність суб'єктів господарювання та органів управління у вигляді угод, рішень, прийнятих об'єднаннями, іншої погодженої конкурентної поведінки суб'єктів господарювання, що можуть стосуватися, зокрема, встановлення цін чи інших умов придбання або реалізації товарів, обмеження виробництва, ринків товарів, інвестицій; спотворення результатів торгів, аукціонів, конкурсів, тендерів та інші.

Контрольні дії – це процедури зіставлення фактичних даних про діяльність підконтрольного об'єкта з відповідними нормами, які здійснюються суб'єктом контролю з метою виявлення відхилень фактів від цих норм (контрольних відхилень).

Функції державного контролю за узгодженими діями суб'єктів господарювання:

1. Профілактична – полягає в попередженні можливості зловживань у вигляді антиконкурентних узгоджених дій під час провадження господарської діяльності. Здійснення цієї функції дає змогу виявити і запобігти самій можливості невиконання рішення та вчинення порушення законодавства про захист економічної діяльності. Профілактична функція державного контролю за узгодженими діями може здійснюватися шляхом надання попередніх висновків та дозволу (відмови у наданні дозволу) на узгоджені дії. Надання попередніх висновків дає змогу оцінити правомірність запланованих узгоджених дій та необхідності отримання дозволу органів Антимонопольного комітету. При виявленні неправомірної конкурентної поведінки під час розгляду заяви про дозвіл на узгоджені дії ця функція надає можливість заборонити відповідні узгоджені дії з підстав обмежувального впливу на реальний чи потенційний ринок. При здійсненні контролю виявляються не тільки недоліки, але й позитивні аспекти діяльності.

2. Інструктивна (мобілізувальна) функція контролю. Вона полягає в наданні дозволу на узгоджені дії, які призвели чи можуть призвести до недопущення, усунення чи обмеження конкуренції, якщо їх учасники доведуть, що ці дії сприяють: 1) вдосконаленню виробництва, придбанню або реалізації товару; 2) техніко-технологічному, економічному розвитку; 3) розвитку малих або середніх підприємств; 4) оптимізації експорту чи імпорту товарів; 5) розробленню та застосуванню уніфікованих технічних умов або стандартів на товари; 6) раціоналізації виробництва.

3. Правоохоронна функція полягає у виявленні та припиненні антиконкурентних узгоджених дій суб'єктів господарювання. Ця функція пов'язана з притягненням до юридичної відповідальності (накладення штрафу), яка, в свою чергу, є засобом реагування держави, в нашому випадку, в особі органів Антимонопольного комітету України на вчинене порушення законодавства про захист економічної конкуренції.

4. Регулятивна (коригуюча) функція полягає в безпосередньому впливу контрольної системи на певний об'єкт. Зазначена функція спрямовується на те, щоб у разі виявлення розбіжностей між заданими і фактичними діями, шляхами, обраними для досягнення мети, можна було прийняти рішення, спрямоване на виправлення ситуації. У сфері захисту економічної конкуренції загалом та узгоджених дій зокрема, такий нормативний інструмент як рекомендації Антимонопольного комітету дозволяє не притягувати до відповідальності суб'єктів господарювання, об'єднання у тих випадках, коли їхня ринкова поведінка хоча і містить ознаки порушення, але при цьому не завдає значних збитків суспільству чи окремим особам, а також за умови виконання рекомендацій і своєчасного припинення протиправної поведінки та вжиття усіх необхідних заходів для ліквідації її наслідків і недопущення у майбутньому. Рекомендації органів Антимонопольного комітету можуть стосуватися як порушень, що тривають, так і одноразових порушень законодавства і є засобом правового врегулювання конфлікту між державним контролюючим органом та суб'єктом господарювання (об'єднанням).

5. Стимулююча функція. Державний контроль за узгодженими діями передбачає можливість виявлення фактичних підстав для притягнення суб'єкта господарювання – об'єкта контролю до відповідальності, що має відповідні витрати внаслідок застосування до нього економічних санкцій. Тому мета цього контролю полягає в стимулюванні суб'єкта господарювання до правомірних дій.

6. Інформаційна – результати перевірки оформляються у вигляді довідки, яка містить юридичну інформацію про фактичний стан об'єкта контролю, наявність відхилень від вимог законодавства про захист економічної конкуренції.

У загальному вигляді принципи здійснення державного контролю за узгодженими діями суб'єктів господарювання можна визначити як базові ідеї, положення, обумовлені функціями, метою і завданнями контрольної діяльності в цій сфері, які стосуються всіх напрямків діяльності контролюючих органів, визначають організаційно-правові основи їх побудови та функціонування.

Принципами державного контролю за узгодженими діями:

1) законність, тобто діяльність контрольних органів у сфері захисту економічної діяльності повинна обов'язково ґрунтуватись на засадах, закріплених законодавством. Це означає, що контроль повинен здійснюватися: у межах повноважень органу, який провадить контроль; компетентними посадовими особами; з дотриманням необхідної процедури; з дотриманням термінів контролю; з належним юридичним закріпленням етапів та результатів контролю. Принцип законності пронизує всю систему принципів державного контролю за узгодженими діями і є одним із ключових її елементів;

2) гласність – відкритий характер здійснення контрольних дій та доведення в результаті заходів державного контролю інформації до широких кіл громадськості та зацікавлених суб'єктів. Принцип гласності полягає також у широкому і регулярному інформуванні громадян, суб'єктів господарювання про діяльність органів Антимонопольного комітету, реальний стан дотримання режиму законності, що досягається за допомогою системи щорічних звітів органів Антимонопольного комітету, доступності інформації про їх діяльність,

обговоренні найважливіших питань і рішень, що приймаються. Гласність припускає можливість, а в деяких випадках навіть обов'язковість, доведення інформації про результати контролю до відома зацікавлених осіб та відповідних органів. Так, на сайті Антимонопольного комітету висвітлюються прийняті ним рішення, рекомендації та роз'яснення, надаючи можливість для ознайомлення громадськості. Зазначене є ефективним методом, за допомогою якого конкурентний орган може підвищити прозорість та прогнозованість своїх дій;

3) захист конкуренції на засадах рівності фізичних та юридичних осіб перед законом та пріоритету прав споживачів. В ринковій економіці, як відомо, існує небезпека того, що учасники конкурентної боротьби спробують ухилитися від обов'язкових норм і ризику, пов'язаних з вільною конкуренцією, порушуючи, при цьому, основні правила економічного змагання. При цьому порушення можуть виражатися у різних формах – від незаконних, але таких дій, що не завдають шкоди, до зловмисних порушень з метою заподіяння шкоди. Таким чином, державний контроль за узгодженими діям суб'єктів господарювання базується на принципах універсального захисту економічної конкуренції від порушень конкурентного законодавства, зокрема, у вигляді антиконкурентних узгоджених дій. Крім того, такий захист здійснюється на засадах рівності фізичних та юридичних осіб перед законом та пріоритету прав споживачів;

3) принцип рівності означає рівність усіх перед законом, рівність прав та обов'язків незалежно від національної, релігійної та іншої належності, службового та іншого становища, рівну відповідальність перед законом. До всіх учасників узгоджених дій, які призвели чи можуть призвести до недопущення, усунення чи обмеження конкуренції законодавство про захист економічної конкуренції має застосовуватися однаково. Така вимога, по суті, є інтерпретацією положення про те, що право є застосуванням рівного масштабу до різних осіб.

Рівність фізичних та юридичних осіб проявляється, зокрема:

а) у зверненні до органів Антимонопольного комітету України – заявник може подати заяву про порушення законодавства про захист економічної

конкуренції, а відповідач раніше за інших учасників антиконкурентних узгоджених дій має право добровільно повідомити про свою участь в антиконкурентних узгоджених діях із наданням інформації, що має суттєве значення для прийняття рішення у справі або просто надати інформацію, що має суттєве значення для прийняття рішення у справі;

б) під час розгляду справи – сторони мають рівні процесуальні права щодо ознайомлення з матеріалами справи (за винятком інформації з обмеженим доступом, а також інформації, визначеної відповідним державним уповноваженим, головою відділення, розголошення якої може завдати шкоди інтересам інших осіб, які беруть (брали) участь у справі, або перешкодити подальшому розгляду справи) після одержання копії подання з попередніми висновками в справі (витягу з нього), а також мають право наводити докази, подавати клопотання, усні й письмові пояснення, одержувати копії рішень у справі (витяги з них, за винятком інформації з обмеженим доступом, а також інформації, визначеної відповідним державним уповноваженим, головою відділення, розголошення якої може завдати шкоди інтересам інших осіб, які брали участь у справі), подавати свої міркування та заперечення;

в) під час перегляду рішень у справах – сторони мають рівні права на оскарження рішення в порядку, визначеному законодавством.

Отже, підсумовуючи викладене, слід констатувати, що державний контроль за узгодженими діями – це сукупність дій системи органів Антимонопольного комітету України, які стосуються перевірки й спостереження за узгодженими діями суб'єктів господарювання з метою отримання об'єктивної та достовірної інформації про стан справ у відповідній діяльності, вжиття заходів щодо недопущення негативних незворотних наслідків для суб'єктів господарювання внаслідок антиконкурентних узгоджених дій та ухвалення рішення про притягнення винних осіб до передбаченої законом відповідальності.

3. Види державного контролю.

Класифікаційні ознаки для виділення видів державного контролю:

1. Характер та обсяг контрольних повноважень: загальний, спеціальний контроль.

2. Час проведення контролю: попередній, поточний (оперативний); наступний. Попередній контроль має за мету як виявлення необхідних умов, так і обґрунтованість підстав для прийняття рішень. Попередній контроль виконує запобіжну функцію, і зміст його полягає у виявленні й попередженні можливих негативних явищ, що можуть настати за наявності обставин, що вже існують і можуть негативно проявитися у майбутньому. Поточний (оперативний) контроль проводиться в процесі виконання управлінських рішень, поставлених завдань, взятих зобов'язань. Завдання такого контролю полягає в перевірці дотримання умов на конкретних стадіях виконання, виявленні можливих недоліків та завчасному попередженні можливих негативних наслідків неправомірних дій. Наступний контроль на відміну від попередніх видів має за мету з'ясувати відповідність результату початковому рішення. Основною метою такого контролю є оцінка досягнутого та розробка стратегії на майбутнє.

3. За характером організаційних зв'язків контролюючого суб'єкта з підконтрольним об'єктом: зовнішній, внутрішній.

При проведенні внутрішнього контролю можуть бути застосовані заходи дисциплінарної або адміністративної відповідальності, скасовані чи змінені рішення, задіяні різноманітні інші важелі владного впливу на підконтрольні об'єкти (наприклад, проведення структурних реорганізацій, кадрових змін і т. ін.), то при зовнішньому контролі органи, що його здійснюють, можуть діяти лише у межах своїх повноважень.

4. Залежно від суб'єктів, які здійснюють контроль (зокрема щодо сфери виконавчої влади): контроль у самій системі органів виконавчої влади – внутрішній адміністративний контроль; контроль з боку Президента України – президентський контроль; контроль з боку Верховної Ради України – парламентський контроль; контроль з боку органів судової влади – судовий

контроль; специфічний різновид контролю з боку органів прокуратури – прокурорський нагляд.

5. Відомчий контроль здійснюють міністерства та відомства всередині відповідної структури (тому його ще називають внутрішньовідомчим або просто внутрішнім контролем). Такий контроль тісно пов'язаний із завданнями, що стоять перед міністерствами й відомствами. Загальні питання його організації та проведення регулює Порядок здійснення міністерствами, іншими центральними органами виконавчої влади внутрішнього фінансового контролю. Відповідно до цього акта в міністерствах, інших центральних органах виконавчої влади створюються і функціонують самостійні внутрішньовідомчі контролюючі структури – контрольно-ревізійні підрозділи, завданням яких є перевірка фінансово-господарської діяльності підпорядкованих їм державних (казенних) підприємств, установ і організацій. Порядок організації і проведення ревізій та перевірок фінансово-господарської діяльності підприємств, установ і організацій визначається інструкціями, які затверджують керівники міністерств, інших центральних органів виконавчої влади за погодженням із Головним контрольно-ревізійним управлінням України. У міністерствах і відомствах для здійснення контрольних функцій утворюють відомчі інспекції, групи. Контрольні повноваження покладають також на юридичні служби та юрисконсультів.

6. Сутність міжвідомчого контролю полягає в тому, що його здійснює орган міжгалузевої компетенції за виконанням загальнообов'язкових правил, які діють у відповідній сфері. Першою особливістю міжвідомчого контролю є те, що він виключає підпорядкованість, тобто здійснюється органом іншої відомчої належності. Друга особливість такого контролю полягає в тому, що коло питань, яке має право перевіряти орган міжвідомчого контролю, є вузьким, спеціальним, тобто прив'язане до завдань, які стоять перед цим органом. Наприклад, Державний комітет статистики України контролює тільки порядок організації та ведення статистичної звітності міністерствами, державними комітетами та іншими відомствами. Міністерство фінансів України за

допомогою Голова КРУ здійснює контроль за використанням грошових коштів, матеріальних цінностей, їх збереженням, контролює стан і достовірність бухгалтерської звітності. Вони не втручаються в інші функціональні повноваження підконтрольного органу. До міжвідомчого контролю слід віднести й контроль з боку різних спеціалізованих державних інспекцій, служб, комісій, комітетів, управлінь тощо, які структурно входять до складу відповідних міністерств чи відомств. Це пожежна, санітарна, автомобільна та інші інспекції, підрозділи Державного комітету стандартизації, метрології та сертифікації, митної служби, управлінь цивільної авіації та ін. Згідно з наданими їм повноваженнями вони здійснюють контроль за додержанням загальнообов'язкових правил у різних сферах діяльності – промисловості, сільському господарстві, транспорті, охороні природи тощо.

7. Надвідомчий контроль здійснюють органи загальної компетенції – Кабінет Міністрів України, місцеві державні адміністрації з питань господарського, соціально-культурного та адміністративно-політичного будівництва, незалежно від відомчого підпорядкування об'єктів контролю. Контроль здійснюють у формі перевірок (обстеження й вивчення окремих напрямів фінансово-господарської діяльності, за результатами якої складають довідку або доповідну записку), ревізій (документальний контроль фінансово-господарської діяльності, за наслідками якої складають акт), витребування звітів тощо.

4. Види порушень законодавства про захист економічної конкуренції

Порушення вимог законодавства про захист економічної конкуренції умовно можна поділити на дві групи: порушення в господарсько-економічній сфері; правопорушення в процесуальній сфері у відносинах з антимонопольними органами. Порушення у господарсько-економічній сфері, наслідком вчинення яких є вплив на господарську діяльність учасників на ринку та/або на стан ринку загалом: зловживання монопольним або домінуючим становищем; антиконкурентні узгоджені дії; антиконкурентні дії органів влади, органів місцевого самоврядування, органів адміністративно-господарського управління та контролю; делегування повноважень органів влади та органів місцевого

самоврядування; схилення до порушень законодавства про захист економічної конкуренції; обмежувальна та дискримінаційна діяльність суб'єктів господарювання, об'єднань; надання рекомендацій суб'єктам господарювання органами влади, органами місцевого самоврядування, органами адміністративно-господарського управління та контролю, що схиляють до вчинення порушень законодавства про захист економічної конкуренції чи сприяють вчиненню таких порушень; обмеження в господарській діяльності суб'єкта господарювання, який звернувся до АМК України, його територіальних відділень із заявою про порушення законодавства; порушення у сфері недобросовісної конкуренції; порушення у сфері природних монополій.

Правопорушення в процесуальній сфері у відносинах з антимонопольними органами стосуються невиконання вимог, зокрема, рішень органів АМК України, а саме: невиконання рішень, попереднього рішення органів АМК України або їх виконання не в повному обсязі; неподання інформації у встановлені органами Антимонопольного комітету України, головою територіального відділення АМК України чи нормативно-правовими актами строки; подання інформації в неповному обсязі у встановлені органами Антимонопольного комітету України, головою територіального відділення АМК України чи нормативно-правовими актами строки; подання недостовірної інформації Антимонопольному комітету України, його територіальному відділенню; створення перешкод працівникам Антимонопольного комітету України, територіального відділення АМК України у проведенні перевірок, огляду, у вилученні чи накладенні арешту на майно, документи чи на інші носії інформації; порушення положень, погоджених з органами АМК України, установчих документів суб'єктів господарювання, створених у результаті концентрації, якщо це призводить до обмеження конкуренції; недотримання умов придбання часток (акцій, паїв) суб'єктів господарювання; концентрація, узгоджені дії без отримання відповідного дозволу органів АМК України, у разі, якщо наявність такого дозволу є необхідною; невиконання учасниками

узгоджених дій, концентрації вимог та зобов'язань, якими було обумовлено рішення про надання дозволу на узгоджені дії, концентрацію.

Відповідальність за порушення конкурентно-антимонопольного законодавства передбачає застосування штрафів, примусового поділу суб'єктів господарювання, відшкодування завданої шкоди та інших заходів, що залежить від виду відповідальності. На об'єднання, суб'єктів господарювання (юридичних, фізичних осіб і групи суб'єктів господарювання) можуть накладатися штрафи, розмір яких встановлюється у відсотках від доходу (виручки) за останній звітний рік. Якщо доходу немає або відповідач не надав інформації про розмір доходу, то штраф визначається в розмірі від неоподатковуваних мінімальних доходів громадян.

Рішення про примусовий поділ приймається, якщо суб'єкт господарювання зловживає монопольним чи домінуючим становищем. Примусовий поділ не застосовується у таких випадках: за неможливості організаційного або територіального відокремлення підприємств, структурних підрозділів чи одиниць; за наявності тісного технологічного зв'язку підприємств, структурних підрозділів чи одиниць (якщо обсяг продукції, яку вживає суб'єкт господарювання, перевищує 30% валового обсягу продукції підприємства, структурного підрозділу чи одиниці).

Реорганізація суб'єкта господарювання, що підлягає примусовому поділу, здійснюється на його розсуд за умови усунення монопольного (домінуючого) становища цього суб'єкта господарювання на ринку. Шкода відшкодовується особам, яким вона заподіяна внаслідок скоєного порушення. Це здійснюється після звернення таких осіб до суду із заявою про відшкодування такої шкоди. У подвійному розмірі відшкодовується завдана шкода, яка є наслідком таких порушень: антиконкурентні узгоджені дії; зловживання монопольним (домінуючим) становищем; здійснення узгоджених дій без отримання в установленому порядку необхідного дозволу; недотримання умов придбання часток суб'єктів господарювання, що відповідно до законодавства не вважається концентрацією; концентрація без отримання необхідного дозволу;

обмеження в господарській діяльності суб'єкта господарювання у відповідь на те, що він звернувся до органів АМКУ із заявою про порушення законодавства про захист економічної конкуренції; невиконання учасниками узгоджених дій, концентрації вимог, зазначених у наданому їм дозволі на такі дії.

Суб'єкти господарювання, які скоюють порушення конкурентно-антимонопольного законодавства можуть нести цивільну, адміністративну, кримінальну відповідальність.

Так, адміністративна відповідальність передбачає накладання штрафів на керівників підприємств та осіб, які займаються підприємницькою діяльністю. Відповідно до Кримінального кодексу України кримінальна відповідальність настає за такі порушення, як порушення авторського права і суміжних прав; порушення прав на винахід, корисну модель, промисловий зразок, топографію інтегральної мікросхеми, сорт рослин, раціоналізаторську пропозицію; примушування до антиконкурентних узгоджених дій; незаконне використання знака для товарів і послуг, фірмового найменування, кваліфікованого зазначення походження товару; незаконне збирання з метою використання або використання відомостей, що становлять комерційну або банківську таємницю; розголошення комерційної або банківської таємниці. Звільнення від відповідальності може бути на підставі вимог ч. 3 ст. 46 Закону України «Про захист економічної конкуренції», зокрема, за умови виконання положень рекомендацій у разі, якщо порушення не призвело до суттєвого обмеження чи спотворення конкуренції, не завдало значних збитків окремим особам чи суспільству та вжито відповідних заходів для усунення наслідків порушення, провадження у справі про порушення законодавства про захист економічної конкуренції не розпочинається, а щодо розпочатого провадження – органи АМК України приймають рішення про його закриття. Таким чином, законодавець визначив окремі способи реагування на ознаки порушень конкурентно-антимонопольного законодавства.

Питання для самоконтролю:

1. Поняття і сутність державного контролю.

2. Що є підставами розгляду справ про порушення у вигляді недобросовісної конкуренції.
3. Що передбачає застосування законодавства у сфері захисту від недобросовісної конкуренції.
4. Принципи державного контролю за узгодженими діями.
5. Види порушень законодавства про захист економічної конкуренції
6. Яку відповідальність можуть нести суб'єкти господарювання, які скоюють порушення конкурентно-антимонопольного законодавства.

Тема № 5

Державний контроль за монопольним ціноутворенням

1. Ціна та цінові зловживання в ринковій економіці.
2. Необхідність, цілі та методи державного регулювання цін.
3. Антимонопольний контроль за ціноутворенням монополістичних структур.
4. Технологія виявлення монопольної ціни.

1. Ціна та цінові зловживання в ринковій економіці.

Ціна – це сума грошових коштів, яку споживач сплачує за право володіти певним товаром або користуватися послугою. Ціна – це економічна категорія, яка обслуговує всі етапи суспільного відтворення (виробництво, розподіл, обмін і споживання) та формується під впливом ринкових факторів попиту та пропозиції; грошове відображення вартості товару або послуги; вираження узгодженого продавцем і покупцем грошового еквівалента, який покупець згоден заплатити за переданий йому товар (роботи, послуги). Ціна є грошовим відображенням вартості товару лише в тому випадку, коли існує рівновага між попитом та пропозицією і мають місце рівні умови виробництва та реалізації товарів, що значною мірою залежить від стану конкурентного середовища.

Ціна, процес ціноутворення та державне регулювання цін є важливими об'єктами сучасних економічних досліджень. Ціни опосередковують фактично всі економічні відносини у суспільстві. Це стосується сфери як виробництва товарів, так і обігу та реалізації. Ціна є ключовим фактором утворення,

розподілу та використання фінансових ресурсів, тобто всіх товарно-грошових відносин. Особливого значення в умовах соціально-орієнтованої ринкової економіки набуває соціальне призначення цін. Адже під час кінцевого розподілу фонду споживання (який включає заробітну плату, пенсії, стипендії, різні види допомоги та інші доходи) роздрібні ціни визначають пропорції обміну окремих товарів і послуг на грошові доходи населення, що безпосередньо впливає на розмір реальних доходів споживачів, рівень та структуру споживання окремих соціальних груп з різним розміром грошових доходів. Ціна є одним з найбільш важливих інструментів управління національною економікою.

Ціни на ринку визначаються умовами конкуренції, станом і співвідношенням попиту та пропозиції. Конкуренція спонукає суб'єктів господарювання використовувати гнучкі методи ціноутворення, які найбільш повно враховують платоспроможний попит і ринкову кон'юнктуру. Недосконалий механізм ціноутворення спотворює конкуренцію на ринку. Ціноутворення – процес формування та встановлення цін на товари та послуги, який характеризується певними методами і способами встановлення цін.

Розрізняють дві системи ціноутворення: ринкове ціноутворення на основі взаємодії попиту та пропозиції; централізоване державне ціноутворення на основі призначення цін державними органами. Ринкове ціноутворення базується на об'єктивних законах, головними з яких є закон вартості, закон попиту, закон пропозиції, закон товарно-грошового обігу, закон корисності благ та ін. Централізоване державне ціноутворення базується в основному на принципі витратного механізму формування ціни і здійснюється державними органами влади.

Процес ціноутворення здійснюється на підставі відповідної методології, тобто сукупності загальних принципів, правил, методів розробки ціни, формування концепції ціноутворення, визначення системи цін. Цінова політика – це заходи держави, спрямовані на регулювання відносин обміну між суб'єктами ринку з метою забезпечення еквівалентності в процесі реалізації

національного продукту, дотримання необхідної паритетності цін між галузями та видами господарської діяльності, а також забезпечення стабільності оптових та роздрібних цін. У ціновій політиці треба зберігати певний баланс між ринковим механізмом й адміністративними та економічними важелями, щоб забезпечити стабільність соціально незахищених верств населення та дати можливість ринкам розвиватися. При розробці та реалізації цінової політики необхідно враховувати особливості ціноутворення, різновиди цін та функції, які вони виконують у сучасних умовах господарювання.

Для створення дієвого конкурентного середовища важливим є встановлення цін на економічно обґрунтованому рівні. На основі економічно обґрунтованої ціни забезпечується баланс інтересів виробників (продавців) і споживачів (покупців) товарів і послуг. Виробники відшкодовують обґрунтовані витрати і отримують нормальний прибуток. Споживачі отримують якісний, доступний за ціною товар (послугу), який відповідає вимогам стандартів.

Відповідно до Закону України «Про ціни та ціноутворення» від 20.11.2012 № 5496-VI у національному господарстві застосовуються: вільні ціни і тарифи; державні регульовані ціни і тарифи; державні фіксовані ціни.

Вільні ціни – встановлюються суб'єктами господарювання самостійно за згодою сторін на всі товари, крім тих, щодо яких здійснюється державне регулювання цін. Вільні ціни і тарифи встановлюються на всі види продукції, товарів і послуг, за винятком тих, за якими здійснюється державне регулювання цін і тарифів. Вільні ціни встановлюються підприємствами- виробниками самостійно чи на договірних засадах зі споживачами.

Державні регульовані ціни запроваджуються на товари, які справляють визначальний вплив на загальний рівень і динаміку цін, мають істотну соціальну значущість, а також на товари, що виробляються суб'єктами, які займають монопольне (домінуюче) становище на ринку. Державні регульовані ціни можуть запроваджуватися на товари суб'єктів господарювання, які порушують вимоги законодавства про захист економічної конкуренції. Держава

може регулювати ціни лише на певне обмежене коло товарів. На всі інші товари держава визначає лише загальні підходи і принципи ціноутворення.

Державні фіксовані ціни – обов'язкові для застосування суб'єктами господарювання ціни, встановлені Кабінетом Міністрів України, органами виконавчої влади та органами місцевого самоврядування відповідно до їх повноважень.

Відповідальність за порушення державної дисципліни цін встановлюється згідно зі ст. 14 Закону України «Про ціни та ціноутворення». Так, до суб'єктів господарювання застосовуються адміністративно-господарські санкції за: порушення вимог щодо формування, встановлення та застосування державних регульованих цін – вилучення необгрунтовано одержаної виручки, що становить позитивну різницю між фактичною виручкою від продажу (реалізації) товару та виручкою за цінами, сформованими відповідно до запровадженого способу регулювання (крім тих, що на постійній основі надають житлово-комунальні послуги або мають адресного споживача), та штраф у розмірі 100 відсотків необгрунтовано одержаної виручки.

На тих ринках, де суб'єкт господарювання має ринкову владу, він може впливати на попит на основі цінової дискримінації – призначення різних цін на однаковий товар для різних категорій споживачів. Цінова дискримінація – явище, коли різні споживачі за один і той самий товар чи послугу сплачують різні ціни і різниця в цінах не має економічного обґрунтування. Поняття цінової дискримінації було введено в економічну науку у 1920 році А. Пігу.

Типи цінової дискримінації:

1. Цінова дискримінація I ступеня (досконала цінова дискримінація) – коли фірмі вдається встановити такі ціни, при яких весь споживчий надлишок перейде до неї. Вирізняють такі способи досконалої цінової дискримінації: призначення різних цін на кожну одиницю продукції (продаж першого екземпляра за завищеною ціною, а продаж останнього екземпляра – за ціною, що дорівнює граничним витратам); система подвійного тарифу – оплата товару складається з двох частин: основна і додаткова (наприклад, на два

взаємодоповнюючі товари), при цьому на один призначається висока ціна, на інший – низька ціна, яка дорівнює граничним витратам.

2. Цінова дискримінація II ступеня (залежно від обсягу покупки) – призначення різних цін одиниці товару при купівлі різної їх кількості, а саме: більш низької ціни на більшу партію товару (одиниця обходиться споживачеві дешевше). До цього типу цінової дискримінації відноситься практика продажу товару з «навантаженням», коли продавець обумовлює продаж одного продукту купівлею іншого, або так звані «блокові контракти».

3. Цінова дискримінація III ступеня (за групами споживачів) – коли споживачі поділяються на групи і для кожної групи встановлюється окрема ціна. Вирізняють такі способи цінової дискримінації за групами споживачів: встановлення різних цін і тарифів на товари і послуги для різних груп споживачів залежно від зовнішніх характеристик (фізичних і юридичних осіб, державних і недержавних підприємств, віку, статі); включення в прейскуранти, каталоги, прайс-листа заздалегідь високих цін, через що споживач, не маючи достовірної інформації, купує товар за завищеною ціною; сезонне ціноутворення (різні ціни на путівки, транспорт у час пік та у мертвий сезон); цінові знижки окремим групам споживачів.

Суб'єкти господарювання, що володіють ринковою владою і прагнуть до її збереження, можуть використовувати блокуюче та хижацьке ціноутворення. Суть блокуючого ціноутворення полягає у підвищенні бар'єрів входу на ринок шляхом встановлення цін на рівні нижчому за мінімальні витрати потенційних конкурентів з метою недопущення входу на ринок нових суб'єктів господарювання. Хижацьке ціноутворення полягає у встановленні дуже низької (часто нижче собівартості товару домінуючого суб'єкта господарювання) або дуже високої ціни, в результаті чого інші суб'єкти господарювання не можуть конкурувати і змушені залишити ринок.

Із всієї сукупності зловживань монопольним становищем насамперед виділяються цінові зловживання. Відповідно до ст. 13 Закону України «Про захист економічної конкуренції» зловживанням визнаються: 1) встановлення

таких цін чи інших умов придбання або реалізації товару, які неможливо було б встановити за умов існування значної конкуренції на ринку (п. 1 ч. 2 ст. 13); 2) застосування різних цін чи різних інших умов до рівнозначних угод з суб'єктами господарювання, продавцями чи покупцями без об'єктивно виправданих на те причин (п. 1 ч. 2 ст. 13).

Всі види зловживання монопольним становищем, які відносяться до цінових зловживань, спрямовані на одержання прибутку або інших переваг, пов'язаних із використанням уже наявної ринкової влади підприємств-монополістів.

Одна з найважливіших характеристик олігополії стосується взаємоузгодженості рішення щодо цін та обсягів кожного з підприємств (фірм). Інституціональною формою олігопольної змови є картель. Картель – це угода між конкурентами щодо цін, участі в торгах, розподілі ринку, створенні дефіциту, бойкоту. Вступивши в картель, формально незалежні компанії фактично утворюють монополію, відмовляючись від індивідуальної поведінки на ринку і суперництва з конкурентами. Широко відомим прикладом міжнародного картелю є Організація країн експортерів нафти (ОПЕК). У США, де легальні картелі заборонені вже понад сто років, відомі нелегальні картельні угоди. Основна проблема картелів досить очевидна: олігополісти як група завжди будуть зацікавлені у змові, олігополісти як окремі суб'єкти завжди будуть зацікавлені в тому, щоб порушувати досягнуту домовленість.

Картелі призводять до штучного підвищення цін, відсутності нових, більш якісних товарів, меншому їх вибору, відсутності у ринкових суб'єктів мотивів для розвитку, інновацій, підвищення ефективності. У західних країнах з розвиненим антимонопольним законодавством подібна економічна змова вважається найбільш небезпечним економічним злочином. Наприклад, у США, незважаючи на те, що щорічно викриваються сотні картелів, це явище завдає збитки економіці країни на суму більш ніж 300 млрд дол. Довести на практиці факт вчинення картельної змови надзвичайно складно, оскільки картельні домовленості рідко фіксуються письмово, а здійснюються переважно в усній формі. Крім того, суб'єкти господарювання можуть розв'язувати проблеми

координації за відсутності прямої комунікації. Прикладом такої ситуації є цінове лідерство, застосування правила ціноутворення за принципом «витрати плюс прибуток», використання для ціноутворення системи «базових пунктів». У зв'язку з цим, все більшого значення набуває удосконалення методології та розробка дієвих економіко-математичних методів та моделей виявлення та доведення існування картельних змов та припинення цінових зловживань.

2. Необхідність, цілі та методи державного регулювання цін.

Процес ціноутворення об'єктивно не може перебувати поза сферою впливу політики держави. Ринкове ціноутворення як процес формування цін на ринку під впливом попиту і пропозиції має місце не в чистому вигляді, а в поєднанні з державним регулюванням цін. Конкурентні засади встановлення ринкових цін поєднуються з елементами виваженого державного регулювання цін. Це регулювання є діяльністю держави, спрямованою на підтримання такого рівня цін, який забезпечує оптимізацію соціально-економічних пріоритетів у суспільному розвитку. Державне цінове регулювання – вплив держави на ринкову ціну і процес ціноутворення суб'єктів господарювання з метою здійснення кон'юнктурної та структурної політики, обмеження інфляції, сприяння ефективній конкуренції, стимулювання виробництва, його модернізації, посилення конкурентоспроможності національної економіки, забезпечення соціальної безпеки тощо.

Мета державного регулювання цін – підвищення ефективності механізмів ринкового саморегулювання, забезпечення пріоритетів соціально-економічного розвитку суспільства. Державне регулювання цін не означає встановлення їх конкретного рівня. Йдеться, насамперед, про вплив держави за допомогою економічних методів на прийняття ринковими суб'єктами оптимальних рішень щодо цін, надання їм методологічної та методичної допомоги, розробку правових норм із ціноутворення та ін.

До головних завдань державного регулювання цін належать: забезпечення економічної безпеки країни; захист вітчизняних товаровиробників; захист незабезпечених громадян від необгрунтованого підвищення цін на соціально

значущі товари і послуги; створення умов для нормальної конкуренції та обмеження влади підприємств-монополістів; стримування інфляційних процесів; підтримка цінових пропорцій в економіці країни; стимулювання інноваційної модернізації виробництва; формування раціонального попиту населення та культури споживання товарів; запобігання споживанню соціально шкідливих товарів, або тих, що можуть загрожувати здоров'ю та життю людей.

Державне регулювання цін включає: встановлення основних правил формування та застосування цін у країні; визначення відповідальності за їх порушення, створення системи органів ціноутворення, визначення їх прав та обов'язків у цій сфері, порядок контролю за цінами, формування системи методів та інструментів державного впливу на ціни. Слід зазначити, що у цілому регулювання цін може бути прямим (шляхом встановлення визначених правил ціноутворення) та непрямим (через механізм економічного впливу на фінансово- господарську діяльність підприємства). Усі методи, якими держава впливає на процеси ціноутворення, умовно можна поділити на економічні та адміністративні.

До економічних методів належать: засоби імпортно-експортної та митної політики (встановлення розмірів тарифів та ставок мита), засоби впливу на кон'юнктуру ринку, система оподаткування, порядок державної допомоги суб'єктам господарювання, засоби державної інвестиційної політики, державне замовлення на окремі види продукції, дотримання антимонопольного законодавства суб'єктами господарювання, недопущення їх дискримінації органами державної влади та місцевого самоврядування.

До адміністративних методів належать: встановлення фіксованих цін (тарифів), встановлення регульованих цін (регулювання здійснюється за верхньою та нижньою межею з обмеженням окремих частин ціни), встановлення індикативних цін (також встановлення дотацій виробникам окремих видів товарів). Державні фіксовані та регульовані ціни і тарифи встановлюються на товари і послуги, що мають вирішальне соціально-економічне значення, а також на продукцію, товари і послуги, виробництво

яких зосереджено на підприємствах, що займають монополіне становище на ринку.

До спеціальних методів цінового регулювання відносяться спостереження за цінами. Державне спостереження у сфері ціноутворення здійснюється шляхом проведення моніторингу вільних цін (дослідження динаміки цінових процесів на товарних ринках) та державних регульованих цін.

Державне цінове регулювання в Україні регламентується спеціальним законодавством: Законом України від 21.06.2012 № 5007-VI «Про ціни і ціноутворення», Постановою Кабінету Міністрів України від 25.12.1996 №1548 «Про встановлення повноважень органів виконавчої влади та виконавчих органів міських рад щодо регулювання цін (тарифів)» зі змінами та доповненнями тощо. Згідно з Постановою дія органів виконавчої влади і органами місцевого самоврядування визначені повноваження щодо встановлення цін і тарифів.

Державне регулювання цін і тарифів здійснюється шляхом застосування таких інструментів: державних фіксованих цін (тарифів); граничних рівнів цін (тарифів) або граничних відхилень від державних фіксованих цін і тарифів; граничного рівня торговельної, оптово-посередницької та збутової надбавок; граничних рівнів рентабельності, обов'язкового декларування зміни ціни та ін. Постачальницько-збутова надбавка (постачальницька винагорода) – сума витрат суб'єкта господарювання, що пов'язані з обігом товару та здійснюються в процесі його продажу (реалізації) під час надходження від виробника (постачальника) на відповідний товарний ринок, та прибутку. Гранична постачальницько-збутова надбавка є її максимально допустимим рівнем, який повинен враховуватися суб'єктом господарювання, що здійснює оптову торгівлю, під час встановлення ціни товару. Торговельна надбавка (націнка) – сума витрат суб'єкта господарювання, що пов'язані з обігом товару та здійснюються в процесі його продажу (реалізації) у роздрібній торгівлі, та прибутку. Норматив рентабельності – рівень прибутковості, що визначається суб'єктом господарювання під час формування ціни. Граничний норматив

рентабельності є його максимально допустимим рівнем, який повинен враховуватися суб'єктом господарювання під час встановлення ціни товару.

Існує окремий порядок регулювання цін на продукцію підприємств-монополістів. Державне регулювання цін (тарифів) запроваджується на товари, роботи і послуги природних монополій, а також суб'єктів господарювання, включених до переліку підприємств, які посідають монопольне становище на загальнодержавному і регіональному ринках. Правовою базою такого регулювання є Закони України «Про природні монополії» від 20 квітня 2000 р. № 1682-III, "Про захист економічної конкуренції» від 11 січня 2001 р. № 2210, «Про захист від недобросовісної конкуренції» від 7 червня 1996 р. № 236/96-ВР, «Про Антимонопольний комітет» від 26 листопада 1993 р. № 3659 зі змінами та доповненнями.

Здійснення державної цінової політики неможливе без ефективного контролю за додержанням дисципліни цін. Державна дисципліна цін – це дотримання суб'єктами ціноутворення визначених нормативними актами і документами вимог щодо формування, встановлення, змін та використання цін і тарифів на товари та послуги.

3. Антимонопольний контроль за ціноутворенням монополістичних структур

Монопольне ціноутворення – встановлення суб'єктом господарювання, що займає монопольне (домінуюче) становище на ринку таких цін, що призвели або можуть призвести до недопущення, усунення чи до обмеження конкуренції. При монопольному ціноутворенні може бути встановлена монопольно висока ціна продавця, монопольно низька ціна покупця (монопольні ціни, що призводять або можуть призвести до ущемлення інтересів інших суб'єктів господарювання чи споживачів), монопольно низька ціна продавця, монопольно висока ціна покупця (монопольні ціни, що призводять або можуть призвести до недопущення, усунення чи до обмеження конкуренції) чи застосована дискримінаційна ціна.

Монопольно висока ціна продавця – ціна, яка встановлена суб'єктом господарювання, що займає монопольне (домінуюче) становище на ринку як

постачальник, продавець товару, надавач послуг, виконавець робіт, понад рівень ціни, що існував би за умови значної конкуренції на ринку, тобто ціна, рівень якої призвів або може призвести до ущемлення інтересів інших суб'єктів господарювання чи споживачів. Монопольно висока ціна продавця може, зокрема, мати місце у разі: підвищення рівня ціни, не обґрунтованого кон'юнктурою ринку чи необхідними витратами, яке призвело або могло призвести до одержання додаткових прибутків, або до компенсації необґрунтованих витрат; прихованого підвищення рівня ціни у вигляді незмінності її номінального рівня при зниженні якості товару, зміні його комплектації, погіршенні сервісного обслуговування, технічних характеристик виробів тощо, що призвело або може призвести до одержання додаткових прибутків, або до компенсації необґрунтованих витрат.

Монопольно низька ціна продавця – ціна, яка встановлена суб'єктом господарювання, що займає монопольне (домінуюче) становище на ринку як постачальник, продавець товару, надавач послуг, виконавець робіт, нижче за рівень ціни, що існував би за умови значної конкуренції на ринку, тобто ціна, рівень якої призвів або може призвести до обмеження конкуренції на зазначеному ринку або/та на суміжних до нього ринках.

Монопольно висока ціна покупця – ціна, яка встановлена суб'єктом господарювання, що займає монопольне (домінуюче) становище на ринку як покупець товару, замовник робіт, послуг, понад рівень ціни, що існував би за умови значної конкуренції на ринку, тобто ціна, рівень якої призвів або може призвести до недопущення, обмеження чи до усунення конкуренції.

Монопольно низька ціна покупця – ціна, яка встановлена суб'єктом господарювання, що займає монопольне (домінуюче) становище на ринку як споживач, отримувач, покупець товару, замовник робіт, послуг, нижче за рівень ціни, що існував би за умов значної конкуренції на ринку, тобто ціна, рівень якої призвів або може призвести до ущемлення інтересів продавців, постачальників товару чи інших суб'єктів господарювання.

Дискримінаційна ціна – ціна, яка застосована суб'єктом господарювання, що займає монопольне (домінуюче) становище на ринку, рівень якої для окремих суб'єктів господарювання, продавців, покупців має різний розмір без об'єктивно виправданих причин, тобто ціна, яка призвела або може призвести до недопущення, усунення чи до обмеження конкуренції, або до ущемлення інтересів інших суб'єктів господарювання чи споживачів.

Дискримінаційна ціна виступає у двох видах: по-перше, на один і той самий товар для різних споживачів встановлені різні ціни, різниця між якими не обгрунтована необхідними витратами, що призвело до одержання додаткових прибутків та/або до обмеження прав окремих споживачів; по-друге, встановлений однаковий рівень цін на товари, що мають істотні відмінності у якості, специфікації або у витратах на транспортування, в реалізації тощо для різних споживачів, що призвело до одержання додаткових прибутків та/або до обмеження прав окремих споживачів.

У структурі зловживань монопольним становищем, які припиняються органами АМКУ, останніми роками переважають саме порушення цінового характеру: встановлення таких цін щодо придбання або реалізації товарів, які неможливо було би встановити за умов існування конкуренції на ринку; застосування різних цін до рівнозначних договорів із суб'єктами господарювання, продавцями або з покупцями без об'єктивно виправданих причин; встановлення дискримінаційних цін (тарифів, розцінок) на свої товари, які обмежують права окремих споживачів; встановлення монопольно високих цін (тарифів, розцінок) на свої товари, що призвело або може призвести до порушення прав споживачів.

Серед способів завищення цін (тарифів) найчастіше зустрічаються такі: включення до ціни необгрунтованих або фактично не здійснених затрат; економічно необгрунтоване завищення рентабельності; стягування плати за фактично не надані послуги; повторне стягування плати за одні й ті самі послуги. Мають місце й інші види порушень цінового характеру: встановлення закупівельних цін на нижчому рівні, ніж той, який можна було б встановити за

умов існування значної конкуренції на ринку; нав'язування таких умов договору, які ставлять контрагентів у нерівне становище, або додаткових умов, що не належать до предмета договору, в тому числі нав'язування товару, не потрібного контрагенту; нав'язування суб'єктові господарювання додаткових зобов'язань, які за своєю природою не належать до предмета договору.

Сучасне антимонопольне законодавство ставить на одне з перших місць контроль за цінами, забороняючи, насамперед, горизонтальне й вертикальне фіксування цін, цінову дискримінацію, демпінг, недобросовісну цінову рекламу та ін.

Відповідно до Положення про державне регулювання цін (тарифів) на продукцію виробничо-технічного призначення, товари народного споживання, роботи і послуги монопольних утворень (затвердженого Постановою Кабінету Міністрів України від 22 лютого 1995 р. № 135) із змінами і доповненнями стосовно суб'єктів господарювання, яких включено до переліку підприємств-монополістів, а також тих, які порушують вимоги конкурентного законодавства, може бути запроваджено державне регулювання цін. Міністерство економічного розвитку та торгівлі, місцеві органи влади спільно з АМК України визначають перелік регульованої продукції монополістів, до якого на загальнодержавному рівні входять найважливіші види товарів народногосподарського значення; на регіональних ринках здебільшого на послуги суб'єктів природних монополій, продукцію підприємств харчової промисловості (хлібокомбінати, молокозаводи), послуги підприємств міського електротранспорту, метрополітену тощо.

Важливим є пряме закріплення за АМК України функції контролю за регулюванням цін (тарифів) на товари та послуги суб'єктів природних монополій. Йдеться не про безпосередній контроль за цінами і тарифами, а про контроль за встановленням порядку формування тарифів суб'єктами природних монополій.

Державне втручання в процес ціноутворення на ринках продукції (послуг) суб'єктів природних монополій є обов'язковим. Державний контроль за

додержанням законодавства про захист економічної конкуренції у сферах природних монополій здійснюється АМК України відповідно до його компетенції. Громадський контроль за діяльністю суб'єктів природних монополій здійснюють об'єднаннями споживачів у порядку, встановленому законодавством.

Державне регулювання діяльності суб'єктів природних монополій у сферах, визначених у ст. 5 Закону України «Про природні монополії», здійснюється шляхом: ліцензування; регулювання цін і тарифів; забезпечення рівного доступу споживачів до товарів, що виробляються (реалізуються) суб'єктами природних монополій; при залученні інших засобів регулюючого впливу, передбачених законодавством.

Монополісти, не маючи адміністративних обмежень, при визначенні ціни на свою продукцію досить часто встановлюють завищені, економічно необґрунтовані ціни. Крім високої рентабельності, підприємства-монополісти користуються перевагами і при формуванні витрат, закладаючи в них нераціональні виграти, зокрема, спонсорську допомогу, власні штрафи, витрати на соціальну сферу тощо.

Одним із порушень конкурентно-антимонопольного законодавства є застосування суб'єктами господарювання вільних цін (тарифів), тоді як за нормативно-правовими документами слід було застосувати регульовані ціни (тарифи). Досить поширеним ціновим зловживанням є завищення витрат, а саме: включення до їх складу необґрунтованих статей затрат, що призводить до встановлення монополю високих чи дискримінаційних цін (тарифів).

Органи АМК України можуть ініціювати скасування державного регулювання цін і тарифів у зв'язку з розвитком конкуренції на діючих товарних ринках, або у випадку, коли раніше введене регулювання негативно позначається як на умовах конкуренції на відповідних ринках, так і на інтересах споживачів цих товарів та послуг. Органи АМК України часто пропонують також скасувати державне регулювання цін і тарифів у випадках, коли суб'єктами господарювання, щодо продукції яких воно здійснювалося,

тривалий час не допускалися порушення законодавства про захист економічної конкуренції. Регулювання цін на продукцію монопольних утворень здійснюється шляхом встановлення фіксованих цін, граничних рівнів цін, граничних рівнів торговельних надбавок і постачальницько-збутових націнок, граничних нормативів рентабельності або шляхом запровадження обов'язкового декларування зміни цін.

При запровадженні регулювання цін монопольні утворення зобов'язані подати у встановлені терміни: відомості про запланований рівень цін; калькуляцію собівартості продукції із розшифруванням матеріальних і трудових витрат; відомості про обсяги виробництва (фактичні за минулий і поточний роки та планові на поточний рік); дані про запланований і досягнутий розмір прибутків від реалізації продукції, а також про розмір прибутків, рентабельність у цілому по підприємству; пояснювальну записку.

Потрібно наголосити на значенні декларування зміни цін на продукцію монопольних утворень. Декларування зміни ціни та/або реєстрації ціни – інформування суб'єктом господарювання у встановленому порядку органів державного регулювання і контролю (нагляду) та спостереження у сфері ціноутворення про наміри встановлення та застосування ціни, відмінної від поточної. Декларування зміни цін і тарифів – це обґрунтування необхідності і фактичний дозвіл на підвищення вільних відпускних цін підприємств-монополістів. Декларування підвищення цін здійснюється суб'єктами господарювання після погодження ними нового рівня цін з основними підприємствами-споживачами. Підприємства-монополісти подають органам, що регулюють ціни, декларацію про підвищення вільної ціни за встановленою формою, де наводяться: найменування продукції; коротка технічна характеристика; тип, марка; нормативна технічна документація; оптова відпускна ціна, яка застосовувалась, яка декларується, гранична; відхилення граничної ціни від ціни, яка декларується.

До декларації додаються: пояснювальна записка, в якій обґрунтовуються причини підвищення ціни (подорожчання сировини, збільшення тарифів на

електроенергію, комунальні послуги та ін.); відомості про заплановану ціну з розшифруванням матеріальних і трудових витрат; протоколи погодження нових цін із головними споживачами продукції; відомості про обсяги виробництва; дані про запланований і досягнутий розмір прибутку.

У разі запровадження обов'язкового декларування зміни цін монополі утворення можуть змінювати ціну на продукцію тільки після декларування цієї зміни, реєстрації нового розміру ціни. Рішення щодо рівня цін приймається відповідними органами у 20-денний термін після одержання матеріалів щодо обґрунтування зміни цін.

Підвищення цін без декларування кваліфікується як порушення державної дисципліни цін, і до порушників застосовуються штрафні санкції відповідно до чинного законодавства.

Суб'єкти господарювання, в яких перевірки виявлено порушення вимог законодавства про захист економічної конкуренції шляхом встановлення таких цін чи інших умов придбання або реалізації товару, які неможливо було би встановити за умови існування значної конкуренції на ринку, або шляхом застосування різних цін чи різних інших умов до рівнозначних угод із суб'єктами господарювання, продавцями чи покупцями без об'єктивно виправданих на те причин, зобов'язані в 10-денний термін після одержання акта перевірки повідомити відповідні органи про вжиті заходи щодо усунення порушень. Монопольні утворення та їхні посадові особи, які винні у порушенні порядку застосування регульованих цін, несуть відповідальність згідно з чинним законодавством.

Одним із складно доказових в антимонопольній діяльності є викриття так званих «картельних змов». Ціновий картель є специфічною формою монопольного утворення. Можна виділити чотири необхідні ознаки будь-якого цінового картелю: можливість утримувати ціну обмеженим числом учасників; прогнозованість становища на ринку; синхронність підвищення ціни; однорідність ціни (жоден учасник картелю не погодиться, щоб інший учасник продавав свій товар за іншою ціною).

Картель традиційно передбачає угоду між суб'єктами господарювання щодо спільної координації цін і обсягів виробництва. На ринку (особливо ринку олігополістичної конкуренції) завжди існує загроза, що продавці-виробники діятимуть у ціновій змові, тобто утворюватимуть картель. Картелі офіційно, як правило, не реєструються, угоди щодо погодження цін укладаються в «тіні», але діють реально.

Оскільки довести факт вчинення картельної змови є досить складно, то все більшого значення набувають непрямі докази наявності картельної змови. Непрямі докази вказують на побічні факти, що знаходяться в причинно-наслідковому чи іншому зв'язку з фактами порушень (аналіз поведінки суб'єктів господарювання, аналіз ринку, економіко-математична експертиза). Не залишається поза увагою АМК України і такий метод стимулювання учасників картелів до добровільного надання інформації про картель, як використання програми звільнення від відповідальності.

4. Технологія виявлення монопольної ціни.

Виявлення монопольної ціни в межах дослідження ринку може бути розпочато: за заявами суб'єктів господарювання, споживачів або органів державної влади чи органів місцевого самоврядування; на виконання доручень органів державної влади щодо виявлення порушень законодавства про захист економічної конкуренції у сфері ціноутворення; за власною ініціативою органів АМК України, на підставі інформації, отриманої за результатами дослідження ринку або (та) проведення перевірки діяльності суб'єктів господарювання.

На першому етапі одержання та збору інформації, необхідної для виявлення монопольної ціни, використовуються різноманітні джерела. Зокрема, це можуть бути: законодавчі та нормативні документи з питань ціноутворення та оподаткування прибутку підприємств; відомості, що надаються суб'єктами господарювання, органами державної влади, органами місцевого самоврядування; матеріали державної та відомчої статистики; дані спостереження та аналізу цін на відповідному ринку; публікації у засобах масової інформації; галузеві тарифні угоди; інша інформація.

У процесі дослідження може використовуватися, зокрема, така інформація: зміни оптових (роздрібних) цін відповідного суб'єкта господарювання за певний період; зміни оптових (роздрібних) цін у промисловості, галузі, регіоні; середні оптові (роздрібні) ціни на певний товар у галузі або регіоні; індекси оптових (роздрібних) цін (галузі, промисловості, регіону, держави) порівняно з відповідним попереднім періодом або наростаючим підсумком за певний період; основні показники роботи промисловості, галузі, суб'єкта господарювання; обсяги та темпи зростання (зниження) обсягу продукції (робіт, послуг), індекси промислового виробництва.

На другому етапі проводиться аналіз зібраного матеріалу з метою виявлення ознак монопольного ціноутворення. Ознакою монопольного ціноутворення є суттєве відхилення ціни, що досліджується, від ціни порівняння за період, що становить, як правило, один рік. Суттєве відхилення ціни має місце в разі, якщо різниця між ціною, що досліджується, та ціною порівняння (яка визначається у відсотках по відношенню до ціни порівняння) дорівнює або перевищує певне граничне значення, зазвичай 30%, що, відповідно, є свідченням наявності ознак або доказів монопольного ціноутворення. За умови значного впливу на конкурентне середовище розміру ціни, що досліджується, та отримання значної маси додаткового прибутку за рахунок великих обсягів виробництва (реалізації) продукції, суттєве відхилення ціни може становити і менше, ніж 30% ціни порівняння.

Виявлення ознак монопольного ціноутворення здійснюється у такій послідовності: визначення становища суб'єкта господарювання на відповідному ринку, яке здійснюється у встановленому порядку; визначення ціни, що досліджується; визначення власної ціни порівняння; зіставлення (порівняння) цін; надання висновку про доцільність проведення повного дослідження монопольного ціноутворення та прийняття розпорядження про початок розгляду справи про порушення законодавства про захист економічної конкуренції; припинення подальшого дослідження та здійснення (за необхідності) спостереження та аналізу цін цього суб'єкта господарювання у

випадку, якщо суттєве відхилення ціни відсутнє. Надання висновку про проведення повного дослідження щодо виявлення монополюно високих або дискримінаційних цін здійснюється під час розгляду справи про порушення законодавства про захист економічної конкуренції. При цьому здійснюється доведення доказів монополюного ціноутворення.

У складних випадках для більш повного обґрунтування результатів розслідування щодо дій суб'єкта господарювання можуть здійснюватися додаткові дослідження: наприклад, аналізуватися динаміка показників використання суб'єктом господарювання виробничих потужностей і запасів товарної продукції на складах, адекватність зростання чистого прибутку до загального рівня зміни цін, напрями розподілу чистого прибутку та їх обґрунтованість тощо.

При дослідженні дискримінаційних цін органами АМК України визначається: можливість поділу товарного ринку на сегменти, зокрема, відповідно до залежності попиту від ціни; існування для окремих споживачів обмежень щодо перепродажу та ін.

На четвертому етапі дослідження монополюного ціноутворення передбачається надання висновків щодо наявності монополюно високих (низьких) або дискримінаційних цін. Висновки за результатами проведених досліджень монополюного ціноутворення викладаються окремим документом або в описово-мотивувальній частині подання, яке складається за результатами збирання та аналізу доказів у справі про порушення конкурентного законодавства. Висновки щодо проведеного дослідження уточнюються з урахуванням зауважень і пропозицій суб'єкта господарювання – відповідача до подання попередніх висновків у справі. У складних випадках, які потребують спеціальних знань, може бути проведено експертизу.

Питання для самоконтролю:

1. Як називається економічна категорія, що обслуговує всі етапи суспільного відтворення (виробництво, розподіл, обмін і споживання) та формується під впливом ринкових факторів попиту та пропозиції.
2. Сутність соціального призначення цін.
3. Процес ціноутворення та системи ціноутворення.
4. Вільні ціни.
5. На які товари запроваджуються державні регульовані ціни
6. Державні фіксовані ціни.
7. В якому законодавчому акті встановлюється відповідальність за порушення державної дисципліни цін.
8. Мета та головні завдання державного регулювання цін.
9. Методи державного регулювання цін.
10. Спеціальні законодавчі акти державного цінового регулювання в Україні.

Тема №6

Регулювання діяльності суб'єктів природних монополій

1. Сутність та специфіка природних монополій.
2. Природна монополія як об'єкт державного регулювання.
3. Інструменти державного впливу на функціонування ринків природної монополії.

1. Сутність та специфіка природних монополій.

Відповідно до Закону України природною монополією визнається стан товарного ринку, при якому задоволення попиту на цьому ринку є більш ефективним за умови відсутності конкуренції внаслідок технологічних особливостей виробництва (у зв'язку з істотним зменшенням витрат виробництва на одиницю товару в міру збільшення обсягів виробництва), а товари (послуги), що виробляються суб'єктами природних монополій не

можуть бути замінені у споживанні іншими товарами (послугами), у зв'язку з чим попит на цьому товарному ринку менше залежить від зміни цін на ці товари (послуги), ніж попит на інші товари (послуги).

Суб'єкт природної монополії – суб'єкт господарювання (юридична особа) будь-якої форми власності, який виробляє (реалізує) товари на ринку, що перебуває у стані природної монополії.

Розглянемо причини існування природної монополії. Основною рисою діяльності суб'єктів природних монополій, як зазначалося вище, є їх капіталоємність зі складною технологією функціонування всієї інфраструктури ринку. Технічне оновлення інфраструктури цих ринків не може здійснюватися динамічно і значно відстає від технологічного оновлення в інших галузях економіки. Таким чином, через значну капіталоємність виробництва суб'єктів природних монополій вираш від запровадження конкуренції на цих ринках не покриває значних витрат суспільства на запровадження конкуренції. Якщо на ринку буде діяти один суб'єкт господарювання, то середні загальні витрати цього суб'єкта при існуючому рівні попиту на ці послуги при існуючій технології будуть постійно знижуватися. При цьому мають знижуватися питомі витрати при збільшенні обсягів виробництва послуг, які надають суб'єкти природних монополій. Однак суб'єкти природних монополій не зацікавлені у збільшенні виробництва своїх послуг та можуть зменшувати обсяги виробництва своєї продукції і у зв'язку з відсутністю конкуренції. При існуючому попиті це може призводити до підвищення цін (тарифів) на ці послуги, якщо не буде належного контролю з боку регулюючих органів.

Інша проблема, пов'язана з існуванням суб'єктів природних монополій, полягає в тому, що зазначені суб'єкти господарювання завдяки монопольному становищу, якому не загрожує конкуренція в найближчій перспективі, породжують проблему доступу до послуг, які надають суб'єкти природних монополій.

Особливістю діяльності суб'єктів природних монополій є низька еластичність попиту на їх продукцію, оскільки він майже не залежить від зміни цін на неї. Це

зумовлено тим, що продукція таких утворень задовольняє першочергові потреби промислових споживачів і населення, без яких неможливе існування в сучасній економіці, а альтернативної послуги для них немає. До цього варто додати також високі бар'єри входу на відповідний товарний ринок і виходу з нього: обсяг інвестицій, необхідний для створення альтернативного об'єкта; тривалий період їх окупності; надто високий рівень економічного, технічного та політичного ризику; тривалий період амортизації основного капіталу; вагомий вплив на навколишнє середовище; висока специфічність матеріальних активів та їх вузька спеціалізація тощо.

Сукупна дія цих факторів визначає ефективність зосередження виробництва продукції в єдиного виробника і практично виключає можливість запровадження конкурентних відносин між суб'єктами господарювання. Проте, всупереч логіці у сферах діяльності суб'єктів природних монополій часто, через недосконалість державного регулювання, встановлюється вищий (нижчий) рівень цін порівняно з тим, який міг би бути за наявності конкуренції. Поєднання всіх наведених вище чинників забезпечує суб'єктам природних монополій досить вигідний режим функціонування.

Суб'єкти природних монополій, які діють у різних сферах, але в однакових територіальних межах, як правило, мають одних і тих самих споживачів. Тому ринкова влада суб'єкта господарювання, який одноосібно здійснює діяльність на кількох товарних ринках, межі яких збігаються, значно зростає.

Отже, класичним прикладом сфер діяльності природних монополій є різні види виробничої інфраструктури, де висока частка постійних витрат. Якби ринок був поділений між багатьма підприємствами (суб'єктами господарювання), то ефект масштабу не вдалося б отримати повною мірою. У результаті, витрати на одиницю продукції виявилися б високими і відповідно потрібно було б підвищити ціни для того, щоб перекрити їх.

Таким чином, позитивний ефект від масштабу зумовлений особливостями виробничої технології, що характеризується замкнутим виробничим циклом, який базується на єдиному технологічному середовищі, та наявністю, зокрема,

цілісної системи протягнутих у просторі мереж, для яких необхідним є управління з єдиного центру в реальному масштабі часу. За таких обставин витрати в розрахунку на одиницю продукції знижуються одночасно зі зростанням обсягу продукції.

Ринки природних монополій відносяться до недосконалих ринків і за своїми характеристиками схожі на ринки, де існує монополія одного виробника. На них працює єдиний продавець товару, який, використовуючи своє монопольне становище, має монопольну владу на ринку. Особливістю цього ринку є також те, що продукція є унікальною (не має замінників), і існують значні бар'єри для входження на цей ринок інших підприємств (фірм). Тому такий суб'єкт господарювання має всі можливості для отримання надприбутків. Регулювання діяльності суб'єктів природних монополій багато в чому компенсує відсутність конкуренції у відповідних галузях.

У розвинених країнах набула значного поширення практика організаційного відокремлення діяльності суб'єктів природних монополій від суміжних ринків. Так, у США у 80-ті роки ХХ ст. був відкритий для конкуренції ринок газу. Транспортування газу було проголошено послугою загального доступу, і власникам газопроводів заборонили перепродаж газу. Аналогічні реформи в енергетичному секторі проводить і ЄС.

Недосконалість механізму регулювання діяльності суб'єктів природних монополій в Україні призводить до гальмування інноваційного прогресу. Монопольне становище суб'єктів природних монополій і ті вигоди, що з нього випливають, послаблюють стимули до постійного вдосконалення виробничого процесу. Саме тому всі суб'єкти природних монополій, які діють на ринках України, мають, як правило, незадовільний технологічний стан і дуже великі втрати продукції, які покриваються за рахунок споживачів.

При досконалому державному регулюванні для суб'єктів природних монополій мають створюватись такі умови, щоб їм доводилося постійно шукати шляхи зменшення виробничих витрат, у тому числі через інноваційне удосконалення техніки і технології. Недосконале державне регулювання

діяльності суб'єктів природних монополій сприяє тому, що ці суб'єкти перекладають на своїх споживачів власні неефективні витрати і втрати та намагаються отримати прибуток, який значно перевищує той, який міг би бути за умови існування конкурентного середовища. Таким чином, відбувається «перекачування» грошей від споживачів, зокрема, підприємців, багато з яких працює в умовах жорсткої конкуренції, до суб'єктів природних монополій, які працюють поза конкуренцією. При цьому використання отриманих суб'єктами природних монополій коштів здебільшого залишаються поза увагою регулюючих органів, і на практиці часто використовуюся для потреб основного виробництва.

2. Природна монополія як об'єкт державного регулювання.

Сутність природної монополії як об'єкта державного регулювання традиційно пов'язується з ефектом масштабу, який дозволяє одному підприємству (суб'єкту господарювання) забезпечувати продукцією ринок, маючи більш низькі витрати на одиницю продукції, порівняно з конкуруючими між собою суб'єктами господарювання. Тобто особливістю природних монополій є постійні високі витрати, через які неефективно виробляти невеликі обсяги продукції кількома виробниками.

Такий підхід містить суперечності: з одного боку, визнається існування таких товарів, виробництво яких найефективніше в умовах монопольного ринку, а з іншого боку, має місце відсутність конкуренції, коли єдиний виробник може зловживати своїм монопольним становищем на ринку з метою максимізації свого прибутку. Причому, ціна реалізації продукції, яка буде запропонована монополією для максимізації свого прибутку, завжди буде вищою, ніж конкурентна ціна, і суспільство в цілому нестиме при цьому втрати. Виробництво в умовах природної монополії має важливу технологічну особливість, що визначає її економічну ефективність: для нього характерне істотне зниження витрат на одиницю товару в міру збільшення обсягів виробництва. При цьому послуги, що виробляються суб'єктами природних монополій, не можуть бути замінені у споживанні іншими послугами. У зв'язку

з цим, ефективнішою виявляється не конкуренція виробників, як в інших галузях, а відсутність конкуренції і монополія одного товаровиробника.

Отже, природна монополія виникає внаслідок об'єктивних причин. Законодавство України про природні монополії складається з Закону України «Про природні монополії» від 20 квітня 2000 р. № 1682 ІІІ, Повітряного кодексу України від 4 липня 2013 р. №406-ХІІ, Кодексу торговельного мореплавства України від 4 липня 2013 р. № 406-ХІІ (406-18), Законів України «Про захист економічної конкуренції» від 11 січня 2001 р. №2210-ІІІ, «Про транспорт» від 10 листопада 1994 р. № 232/94-ВР, «Про трубопровідний транспорт» від 15 травня 1996 р. № 192/96-ВР, «Про залізничний транспорт» від 23 лютого 2012 р. № 4443-ІІІ, «Про електроенергетику» від 20 листопада 2012 р. № 5485-ІІІ, «Про державне регулювання у сфері комунальних послуг» від 9 липня 2010 р. № 2479-ІІІ, «Про засади функціонування ринку природного газу» від 8 липня 2010 р. № 2467-ІІІ, «Про засади функціонування ринку електроенергії України» від 24 жовтня 2013 р. № 663-ІІІ, інших законів України, що встановлюють особливості здійснення підприємницької діяльності у сферах природних монополій.

Але спеціальним інструментом для регулювання діяльності суб'єктів природних монополій є Закон України «Про природні монополії». В Законі дано визначення природної монополії, охарактеризовано умови їх діяльності, визначено відповідальність суб'єктів природних монополій та виділено механізми здійснення контролю за їх діяльністю. Закон України «Про природні монополії» визначив правові, економічні та організаційні засади державного регулювання діяльності суб'єктів природних монополій в Україні з метою забезпечення ефективного функціонування ринків, що перебувають у стані природної монополії, на основі збалансування інтересів суспільства, суб'єктів природних монополій та споживачів їх товарів. Встановлення такого балансу інтересів, як правило, здійснюється незалежними регулюючими органами, які мають виконувати у сферах природних монополій функцію, яку на інших ринках виконує конкуренція.

Суб'єкти природних монополій не можуть вчиняти дії, які призводять або можуть призвести до неможливості виробництва (реалізації) товарів, щодо яких здійснюється регулювання відповідно до Закону України «Про природні монополії», або до заміни їх іншими товарами, не однаковими за споживчими характеристиками.

Відповідно до Закону України «Про природні монополії» регулюється діяльність суб'єктів природних монополій у таких сферах:

- транспортування природного і нафтового газу трубопроводами;
- розподіл природного і нафтового газу трубопроводами;
- зберігання природного газу в обсягах, що перевищують рівень, який встановлюється умовами та правилами здійснення підприємницької діяльності зі зберігання природного газу (ліцензійними умовами);
- транспортування інших речовин трубопровідним транспортом;
- передачі електричної енергії магістральними та міждержавними електричними мережами;
- розподілу електричної енергії (передачі електричної енергії місцевими (локальними) електромережами);
- користування залізничними коліями, диспетчерськими службами, вокзалами та іншими об'єктами інфраструктури, що забезпечують рух залізничного транспорту загального користування;
- управління повітряним рухом;
- централізованого водопостачання та водовідведення;
- транспортування теплової енергії;
- спеціалізованих послуг транспортних терміналів, портів, аеропортів за переліком, який визначається Кабінетом Міністрів України;
- захоронення побутових відходів.

Існування природних монополій одночасно забезпечує суспільні вигоди й нерідко призводить до виникнення суспільних втрат. Це пов'язано насамперед з тим, що суб'єкти господарювання працюють ефективно лише в конкурентному середовищі, відчуваючи постійний тиск з боку конкурентів. В умовах

відсутності конкуренції природні монополії починають зловживати своїм монопольним становищем. Тому часто ціна, яку платить суспільство за функціонування суб'єктів природних монополій, може бути надмірно високою.

У більшості країн світу діяльність суб'єктів природних монополій поєднується з антимонопольним регулюванням. Як правило, функції органу, який здійснює антимонопольний контроль та регулювання поширюються на всю економіку. В Україні державний контроль за додержанням законодавства про захист економічної конкуренції у сферах природних монополій здійснюється Антимонопольним комітетом України відповідно до його компетенції. У зв'язку з цим, функції антимонопольного органу та органу регулювання ринків природної монополії мають бути чітко розмежовані. У деяких питаннях (доступ до мереж, зловживання монопольним становищем) регулювання інфраструктурних галузей економіки може дублюватися антимонопольним регулюванням. Орган регулювання та антимонопольний орган можуть спільно розглядати порушення антимонопольного законодавства в інфраструктурних галузях.

Державне регулювання природних монополій включає такі механізми регулювання: цінове (тарифне), обсягів виробництва та продажу, входження на ринок та виходу з нього, доступу до інфраструктурних мереж, інших змінних (якості та безпеки товарів, інвестицій). Особливе місце тут займають інструменти регулювання цін (тарифів) на продукцію суб'єктів природних монополій.

Сфера дії Закону України «Про природні монополії» поширюється не тільки на відносини, що виникають на товарних ринках України, що перебувають у стані природної монополії, а й на суміжні ринки за участю суб'єктів природних монополій.

До суміжних ринків, що регулюються відповідно до Закону України «Про природні монополії», належать:

- постачання природного газу та інших речовин, транспортування яких здійснюється трубопровідним транспортом;

- внутрішні та міжнародні перевезення пасажирів та вантажів залізничним, повітряним, річковим та морським транспортом;
- виробництво електричної енергії в обсягах, що перевищують рівень, який встановлюється умовами та правилами здійснення підприємницької діяльності з виробництва електричної енергії (ліцензійними умовами);
- постачання електричної енергії;
- виробництво теплової енергії (крім випадків, коли вона використовується виключно для внутрішньовиробничих потреб) в обсягах, що перевищують рівень, який встановлюється умовами та правилами здійснення підприємницької діяльності з виробництва теплової енергії (ліцензійними умовами);
- постачання теплової енергії;
- продаж природного газу (у тому числі нафтового (попутного) газу та газу (метану) вугільних родовищ) власного видобутку в обсягах, що перевищують рівень, установлений ліцензійними умовами;
- перероблення побутових відходів.

Суб'єкти природних монополій завдяки монопольному становищу на певних ринках не схильні до підвищення якості та продуктивності праці, запровадження інновацій. Саме тому сфера функціонування ринків природних монополій потребує державного регулювання, спрямованого на підвищення ефективності діяльності суб'єктів природних монополій. Світовий досвід також свідчить, що діяльність суб'єктів господарювання, які працюють у сферах природних монополій, має підлягати регулюванню з боку держави. В Україні приділяється велика увага питанням вдосконалення регулювання діяльності суб'єктів природних монополій, особливо у зв'язку із можливостями приватизації суб'єктів природних монополій.

Національні комісії з регулювання природних монополій (далі – комісії) є державними колегіальними органами, які утворюються та ліквідуються Президентом України. Комісії діють на підставі положень, що затверджуються Президентом України. Комісії підпорядковуються Президенту України,

підзвітні Верховній Раді України. Основними завданнями комісій є: регулювання діяльності суб'єктів природних монополій; сприяння створенню умов, які забезпечують за рахунок виникнення та розвитку конкуренції виведення товарного ринку зі стану природної монополії, що дасть можливість ефективніше задовольняти попит, а також сприяння розвитку конкуренції на суміжних ринках; формування цінової політики у відповідній сфері регулювання; сприяння ефективному функціонуванню товарних ринків на основі збалансування інтересів суспільства, суб'єктів природних монополій та споживачів товарів, що виробляються (реалізуються) суб'єктами природних монополій.

В Україні діють три Національні комісії з регулювання діяльності суб'єктів природних монополій: Національна комісія, що здійснює державне регулювання у сфері енергетики (НКРЕ); Національна комісія, що здійснює державне регулювання у сфері комунальних послуг (Нацкомкомпослуг); Національна комісія, що здійснює державне регулювання у сфері зв'язку та інформатизації (НКРЗІ).

3. Інструменти державного впливу на функціонування ринків природної монополії.

Головною метою державного впливу на функціонування ринків природної монополії є досягнення виробництва послуги, які надають суб'єкти природних монополій, за найменших витрат та уникнення суспільних втрат від монополістичної поведінки виробника. При цьому необхідно забезпечувати: чистий виграш від регулювання; недопущення викривлення цін та забезпечення ефективного використання ресурсів, розробку тарифних схем, які забезпечують встановлення тарифів на рівні оптимальних витрат; гарантію якості послуги; створення стимулів для інноваційної діяльності. При регулюванні необхідно стимулювати суб'єктів природних монополій до збільшення кількості наданих послуг шляхом, зокрема, розширення мережі залізничних шляхів, ліній електропередач, систем забезпечення газом, теплом, централізованим водопостачанням, що має приводити до економії на масштабі виробництва.

Отже, метою державного впливу на функціонування ринків природної монополії є унормування і діяльності, при якій має місце вигода економії від масштабу. Таким чином, існування природних монополій є виправданим і необхідним, але одночасно повинний здійснюватися жорсткий контроль з боку держави за недопущенням зловживання ними монопольним становищем. Регулювання діяльності суб'єктів природних монополій повинно гарантувати споживачам отримання вигоди від економії, спричиненої масштабами виробництва, тобто зменшення витрат на одиницю продукції.

Процес регулювання діяльності суб'єктів природних монополій, як правило, передбачає: забезпечення права зацікавлених сторін представити свої точки зору; опублікування рішення і його детальне обґрунтування; надання зацікавленим сторонам можливості оскаржувати рішення через апеляційну процедуру. Орган, який розглядає апеляцію, має бути незалежним, як і орган регулювання. У більшості країн рішення органу регулювання оскаржуються безпосередньо в суді.

Основними способами державного впливу на ринки природної монополії є вдосконалення правил надання послуг суб'єктами природних монополій, створення ефективного прозорого механізму ціноутворення на відповідних ринках, удосконалення порядку ліцензування діяльності у сферах природних монополій та механізмів контролю за додержанням їхніми суб'єктами ліцензійних умов, перегляд правил приєднання до мереж, що належать суб'єктам природних монополій для виключення можливості нав'язування необґрунтованих вимог.

Основними інструментами державного впливу на функціонування ринків природних монополій є: ліцензування діяльності у сферах природних монополій та на суміжних ринках; регулювання цін (тарифів) на товари, що виробляються (реалізуються) суб'єктами природних монополій; забезпечення доступу споживачів до товарів, що виробляються (реалізуються) суб'єктами природних монополій; регулювання інших умов виконання підприємницької діяльності у випадках, передбачених законодавством; встановлення спеціальної

відповідальності суб'єктів природних монополій за дії, що порушують вимоги Закону України «Про природні монополії» у вигляді штрафів, вилучення незаконно отриманого прибутку, виручки і відшкодування збитків.

Національна комісія, що здійснює державне регулювання у сфері енергетики (НКРЕ), була утворена 23 листопада 2011 року і є державним колегіальним органом, підпорядкованим Президенту України і підзвітним Верховній Раді України. НКРЕ є органом державного регулювання діяльності в енергетиці, основним завданням якого є: державне регулювання діяльності суб'єктів природних монополій та суб'єктів господарювання, що провадять діяльність на суміжних ринках, у сферах електроенергетики, теплопостачання в частині діяльності з виробництва теплової енергії на теплоелектроцентралях, теплоелектростанціях, атомних електростанціях і когенераційних установках та установках із використанням нетрадиційних або поновлюваних джерел енергії (далі – сфера теплопостачання), на ринках природного газу, нафтового (попутного) газу, газу (метану) вугільних родовищ та газу сланцевих товщ (далі – природний газ), нафти та нафтопродуктів.

Національна комісія, що здійснює державне регулювання у сфері комунальних послуг, є державним колегіальним органом, підпорядкованим Президенту України і підзвітним Верховній Раді України. Комісія утворена Указом Президента України від 23 листопада 2011 року №1073/2011 «Про Національну комісію, що здійснює державне регулювання у сфері комунальних послуг». Основні завдання Комісії: ліцензування господарської діяльності з централізованого водопостачання та водовідведення в обсягах, що перевищують рівень, який встановлюється умовами та правилами провадження господарської діяльності (ліцензійними умовами); ліцензування господарської діяльності з виробництва теплової енергії (крім діяльності з виробництва теплової енергії на теплоелектроцентралях, теплоелектростанціях, атомних електростанціях і когенераційних установках та установках з використанням нетрадиційних або поновлюваних джерел енергії), транспортування її магістральними та місцевими (розподільчими) тепловими мережами,

постачання теплової енергії в обсягах, що перевищують рівень, який встановлюється умовами та правилами провадження господарської діяльності (ліцензійними умовами); встановлення тарифів на комунальні послуги суб'єктам природних монополій та суб'єктам господарювання на суміжних ринках, ліцензування діяльності яких здійснюється Комісією.

Національну комісію, що здійснює державне регулювання у сфері зв'язку та інформатизації, створено Указом Президента України №1067/2011 від 23.11.2011 на виконання Закону України «Про телекомунікації». Цим Указом затверджено Положення про Національну комісію, що здійснює державне регулювання у сфері зв'язку та інформатизації (НКРЗІ. Основними завданнями НКРЗІ є: забезпечення проведення єдиної державної політики з питань державного регулювання у сфері телекомунікацій, інформатизації та розвитку інформаційного суспільства, користування радіочастотним ресурсом, надання послуг поштового зв'язку.

Національні комісії, що здійснюють державне регулювання у сферах діяльності суб'єктів природних монополій мають право накладати штрафи на суб'єктів природних монополій за невиконання або несвоєчасне виконання рішень органів, які регулюють діяльність суб'єктів природних монополій, та порушення умов та правил здійснення підприємницької діяльності у сферах природних монополій та на суміжних ринках (ліцензійних умов) – у розмірі до п'яти тисяч неоподатковуваних мінімумів доходів громадян.

Крім того, за систематичне надання недостовірної інформації у складі технічних умов щодо інженерного забезпечення об'єкта будівництва або відмову в наданні технічних умов щодо інженерного забезпечення об'єкта будівництва, або порушення строку їх надання; неукладення договору про забезпечення об'єкта будівництва на підставі технічних умов або невідповідності об'єкта будівництва до інженерних мереж згідно з технічними умовами та укладеним договором про забезпечення об'єкта будівництва – у розмірі десяти тисяч неоподатковуваних мінімумів доходів громадян.

Суб'єкти природних монополій, на які накладено штраф, сплачують його у тридцятиденний термін з дня одержання рішення про накладення штрафу. За кожен день прострочення сплати штрафу нараховується пеня у розмірі одного відсотка суми штрафу. У разі відмови суб'єктів природних монополій від сплати штрафу штраф стягується за рішенням суду (арбітражного суду). Прибуток, одержаний суб'єктами природних монополій у результаті порушення норм Закону України «Про природні монополії», вилучається в судовому порядку до Державного бюджету України.

Національні комісії з регулювання природних монополій визначають суб'єктів природних монополій, діяльність яких регулюється державою, та складають і ведуть реєстри таких суб'єктів природних монополій у відповідній сфері. У випадках, визначених Законом України «Про природні монополії», державне регулювання діяльності суб'єктів природних монополій може здійснюватися органами виконавчої влади та органами місцевого самоврядування. Регулюючі органи мають право: отримувати документи, статистичну та іншу інформацію про діяльність суб'єктів природних монополій, необхідні для здійснення покладених на них функцій; приймати в межах своєї компетенції у порядку, встановленому положеннями про комісії рішення, що є обов'язковими для виконання суб'єктами природних монополій; приймати рішення про накладання штрафів на суб'єктів природних монополій у випадках, передбачених Законом України «Про природні монополії»; складати протоколи про порушення посадовими особами суб'єктів природних монополій законодавства про природні монополії відповідно до Кодексу України про адміністративні правопорушення; застосовувати у встановленому законом порядку відповідні санкції до суб'єктів природних монополій та суб'єктів господарювання, що здійснюють діяльність на суміжних ринках, за порушення ними умов та правил здійснення підприємницької діяльності у сферах природних монополій та на суміжних ринках (ліцензійних умов); приймати з питань, що належать до їх компетенції, нормативно-правові акти, контролювати їх виконання; встановлювати для суб'єктів природних монополій

у порядку, визначеному комісіями, вимоги щодо здійснення ними підприємницької діяльності, яка не належить до сфери природних монополій, у разі, якщо ця діяльність має вплив на ринок, що перебуває у стані природної монополії; звертатися до суду з відповідними позовними заявами у разі порушення суб'єктами природних монополій та суб'єктами господарювання, що здійснюють діяльність на суміжних ринках, норм Закону України «Про природні монополії».

Зведений перелік суб'єктів природних монополій ведеться АМК України на підставі реєстрів суб'єктів природних монополій у сфері житлово-комунального господарства, що формуються національною комісією, яка здійснює державне регулювання у сфері комунальних послуг, а в інших сферах, в яких діють суб'єкти природних монополій, – національними комісіями регулювання природних монополій у відповідній сфері або органами виконавчої влади, що здійснюють функції такого регулювання до створення зазначених комісій.

Одним з первісних інструментів державного контролю за діяльністю суб'єктів природних монополій є введення системи ліцензування їх діяльності як у сферах природних монополій, так і на суміжних ринках. Органи ліцензування разом з Державною службою України з питань регуляторної політики та розвитку підприємництва за погодженням з АМК України розробляють та затверджують спеціальні умови та правила здійснення підприємницької діяльності суб'єктами природних монополій та суб'єктами господарювання, що здійснюють діяльність на суміжних ринках, контролюють їх дотримання, вживають у встановленому порядку заходів щодо запобігання порушенням цих умов і правил.

Питання для самоконтролю:

1. Сутність природної монополії як об'єкта державного регулювання.
2. Законодавство України про природні монополії.
3. Спеціальний інструмент для регулювання діяльності суб'єктів природних монополій.
4. Які дії не можуть вчиняти суб'єкти природних монополій.

5. В яких сферах відповідно до Закону України «Про природні монополії» регулюється діяльність суб'єктів природних монополій.
6. Механізм державного регулювання природних монополій.
7. Національні комісії з регулювання природних монополій.
8. Суб'єкт природної монополії.
9. Причини існування природної монополії.
10. Визначення «природної монополії» відповідно до Закону України.

Тема №7

Антимонопольний комітет України

1. Організаційно-правові засади діяльності Антимонопольного комітету України.
2. Завдання та повноваження Антимонопольного комітету України.
3. Громадська рада при АМК України.

1. Організаційно-правові засади діяльності Антимонопольного комітету України.

Антимонопольний комітет України є державним органом із спеціальним статусом, метою діяльності якого є забезпечення державного захисту конкуренції у підприємницькій діяльності. Антимонопольний комітет України підконтрольний Президенту України та підзвітний Верховній Раді України. Утворюється у складі Голови та восьми державних уповноважених. Державні уповноважені є членами Антимонопольного комітету України як вищого колегіального органу. З числа державних уповноважених призначаються перший заступник та заступник Голови Антимонопольного комітету України. В областях України, містах Києві утворено територіальні відділення Антимонопольного комітету України, які є юридичними особами та виконують завдання Антимонопольного комітету України на регіональному рівні.

В Антимонопольному комітеті України, його територіальних відділеннях утворюються відповідно адміністративні колегії Антимонопольного комітету України та адміністративні колегії територіальних відділень

Антимонопольного комітету України, які розглядають питання, віднесені законом до їхньої компетенції.

Антимонопольний комітет України (як вищий колегіальний орган), адміністративні колегії Антимонопольного комітету України, державні уповноважені Антимонопольного комітету України, адміністративні колегії територіальних відділень Антимонопольного комітету України є органами Антимонопольного комітету України. Відповідно до статті 19 Закону України «Про Антимонопольний комітет України» під час виконання покладених на Антимонопольний комітет України завдань органи та посадові особи Антимонопольного комітету України, його територіальних відділень керуються законодавством про захист економічної конкуренції і є незалежними від органів державної влади, органів місцевого самоврядування, їх посадових осіб та суб'єктів господарювання, а також політичних партій та інших об'єднань громадян чи їх органів. Втручання вказаних суб'єктів у діяльність Антимонопольного комітету України та його територіальних відділень забороняється, за винятком випадків, визначених законами України.

2. Завдання та повноваження Антимонопольного комітету України.

Особливості спеціального статусу Антимонопольного комітету України обумовлюються його завданнями та повноваженнями, в тому числі роллю у формуванні конкурентної політики, та визначаються Законом України «Про Антимонопольний комітет України», іншими актами законодавства. Ці особливості полягають, зокрема, в особливому порядку призначення та звільнення Голови Антимонопольного комітету України, його заступників, державних уповноважених, голів територіальних відділень, у спеціальних процесуальних засадах діяльності Антимонопольного комітету України, наданні соціальних гарантій, охороні особистих і майнових прав працівників Антимонопольного комітету України на рівні з працівниками правоохоронних органів.

Антимонопольний комітет України здійснює свою діяльність на підставі законодавства про захист економічної конкуренції, що ґрунтується на нормах,

установлених Конституцією України і складається із Закону України «Про захист економічної конкуренції», Закону України «Про Антимонопольний комітет України», Закону України «Про захист від недобросовісної конкуренції», інших нормативно-правових актів, прийнятих відповідно до цих законів.

Основним завданням Антимонопольного комітету України є участь у формуванні та реалізації конкурентної політики України, яка здійснюється за наступними напрямками:

- здійснення державного контролю за дотриманням законодавства про захист економічної конкуренції, запобігання, виявлення і припинення порушень законодавства про захист економічної конкуренції;

- контроль за концентрацією та узгодженими діями суб'єктів господарювання;

- контроль за регулюванням цін (тарифів) на товари, що виробляються (реалізуються) суб'єктами природних монополій;

- сприяння розвитку добросовісної конкуренції (включає в себе, зокрема: взаємодію з органами державної влади, органами місцевого самоврядування, органами адміністративно-господарського управління та контролю, підприємствами, установами та організаціями з питань розвитку, підтримки, захисту економічної конкуренції та демонополізації економіки; надання обов'язкових для розгляду рекомендацій та внесення зазначеним суб'єктам пропозицій щодо здійснення заходів, спрямованих на обмеження монополізму, розвиток підприємництва і конкуренції; участь у розробленні та внесення в установленому порядку пропозицій щодо законів та інших нормативно-правових актів, які регулюють питання розвитку конкуренції, конкурентної політики та демонополізації економіки; міжнародне співробітництво з питань, які належать до компетенції Антимонопольного комітету України);

- методичне забезпечення застосування законодавства про захист економічної конкуренції (складається з узагальнення та аналізу практики застосування законодавства про захист економічної конкуренції, здійснення офіційного

тлумачення власних нормативно-правових актів та надання рекомендаційних роз'яснень з питань застосування законодавства про захист економічної конкуренції).

У сфері здійснення контролю за дотриманням законодавства про захист економічної конкуренції Антимонопольний комітет України має такі повноваження:

1) розглядати заяви і справи про порушення законодавства про захист економічної конкуренції та проводити розслідування за цими заявами і справами;

2) приймати передбачені законодавством про захист економічної конкуренції розпорядження та рішення за заявами і справами, перевіряти та переглядати рішення у справах, надавати висновки щодо кваліфікації дій відповідно до законодавства про захист економічної конкуренції;

3) розглядати справи про адміністративні правопорушення, приймати постанови та перевіряти їх законність та обґрунтованість;

4) перевіряти суб'єкти господарювання, об'єднання, органи влади, органи місцевого самоврядування, органи адміністративно-господарського управління та контролю щодо дотримання ними вимог законодавства про захист економічної конкуренції та під час проведення розслідувань за заявами і справами про порушення законодавства про захист економічної конкуренції;

5) при розгляді заяв і справ про порушення законодавства про захист економічної конкуренції, проведенні перевірки та в інших передбачених законом випадках вимагати від суб'єктів господарювання, об'єднань, органів влади, органів місцевого самоврядування, органів адміністративно-господарського управління та контролю, їх посадових осіб і працівників, інших фізичних та юридичних осіб інформацію, в тому числі з обмеженим доступом;

6) призначати експертизу та експерта з числа осіб, які володіють необхідними знаннями для надання експертного висновку;

7) у випадках та порядку, передбачених законом, проводити огляд службових приміщень та транспортних засобів суб'єктів господарювання - юридичних

осіб, вилучати або накладати арешт на предмети, документи чи інші носії інформації, які можуть бути доказами або джерелом доказів у справі незалежно від їх місцезнаходження;

8) у разі перешкоджання працівникам Антимонопольного комітету України у виконанні ними повноважень, передбачених пунктами 4, 5 і 7 цієї частини, залучати працівників органів внутрішніх справ для застосування заходів, передбачених законом, для подолання перешкод;

9) залучати працівників органів внутрішніх справ, митних та інших правоохоронних органів для забезпечення проведення розгляду справи про порушення законодавства про захист економічної конкуренції, зокрема в разі проведення розслідування;

10) залучати до проведення перевірок спеціалістів органів державної влади, органів місцевого самоврядування, підприємств, установ, організацій за погодженням з їх керівниками, депутатів місцевих рад за їх згодою;

11) проводити дослідження ринку, визначати межі товарного ринку, а також становище, в тому числі монопольне (домінуюче), суб'єктів господарювання на цьому ринку та приймати відповідні рішення (розпорядження);

12) визначати наявність або відсутність контролю між суб'єктами господарювання або їх частинами та склад групи суб'єктів господарювання, що є єдиним суб'єктом господарювання;

13) вносити до органів виконавчої влади, органів місцевого самоврядування обов'язкові для розгляду подання щодо анулювання ліцензій, припинення операцій, пов'язаних із зовнішньоекономічною діяльністю суб'єктів господарювання, у разі порушення ними законодавства про захист економічної конкуренції;

14) надавати обов'язкові для розгляду рекомендації органам влади, органам місцевого самоврядування, органам адміністративно-господарського управління та контролю, суб'єктам господарювання, об'єднанням щодо припинення дій або бездіяльності, які містять ознаки порушень законодавства

про захист економічної конкуренції, та усунення причин виникнення цих порушень і умов, що їм сприяють;

15) звертатися до суду з позовами, заявами і скаргами у зв'язку із застосуванням законодавства про захист економічної конкуренції, а також із запитами щодо надання інформації про судові справи, що розглядаються цими судами відповідно до законодавства про захист економічної конкуренції;

16) звертатись та одержувати від компетентних органів інших держав необхідну інформацію для здійснення своїх повноважень;

17) надавати компетентним органам інших держав інформацію у випадках та порядку, передбачених законом.

У сфері здійснення контролю за узгодженими діями, концентрацією Антимонопольний комітет України має такі повноваження:

1) розглядати заяви і справи про надання дозволу, надання висновків, попередніх висновків стосовно узгоджених дій, концентрації, проводити дослідження за цими заявами і справами;

2) приймати передбачені законодавством про захист економічної конкуренції розпорядження та рішення за заявами і справами про надання дозволу на узгоджені дії, концентрацію, надавати висновки, попередні висновки стосовно узгоджених дій, концентрації, висновки щодо кваліфікації дій відповідно до законодавства про захист економічної конкуренції;

3) переглядати, перевіряти рішення, прийняті органами Антимонопольного комітету України в межах компетенції;

4) дозволяти або забороняти узгоджені дії, концентрацію;

5) при розгляді заяв і справ про порушення законодавства про захист економічної конкуренції, проведенні перевірки та в інших передбачених законом випадках вимагати від суб'єктів господарювання, об'єднань, органів влади, органів місцевого самоврядування, органів адміністративно-господарського управління та контролю, їх посадових осіб і працівників, інших фізичних та юридичних осіб інформацію, в тому числі з обмеженим доступом.

У сфері формування та реалізації конкурентної політики, сприяння розвитку конкуренції, нормативного і методичного забезпечення діяльності Антимонопольного комітету України та застосування законодавства про захист економічної конкуренції Антимонопольний комітет України має такі повноваження:

1) вимагати від суб'єктів господарювання, об'єднань, органів влади, органів місцевого самоврядування, органів адміністративно-господарського управління та контролю, їх посадових осіб інформацію, у тому числі з обмеженим доступом, необхідну для дослідження ринків, а також інформацію про реалізацію конкурентної політики;

2) узагальнювати та аналізувати інформацію про реалізацію актів законодавства про захист економічної конкуренції щодо пріоритетів і напрямів конкурентної політики;

3) брати участь у розробленні та вносити в установленому порядку Президенту України та Кабінету Міністрів України пропозиції щодо законів та інших нормативно-правових актів, які регулюють питання розвитку конкуренції, конкурентної політики та демонополізації економіки, погоджувати проекти нормативно-правових актів Президента України, Кабінету Міністрів України, центральних і місцевих органів виконавчої влади, органів місцевого самоврядування, органів адміністративно-господарського управління та контролю, що можуть вплинути на конкуренцію;

4) надавати обов'язкові для розгляду рекомендації та вносити до органів державної влади, органів місцевого самоврядування, установ, організацій, суб'єктів господарювання, об'єднань пропозиції щодо здійснення заходів, спрямованих на обмеження монополізму, розвиток підприємництва і конкуренції, запобігання порушенням законодавства про захист економічної конкуренції, а також щодо припинення дій або бездіяльності, які можуть мати негативний вплив на конкуренцію;

5) взаємодіяти з органами державної влади, органами місцевого самоврядування, органами адміністративно-господарського управління та

контролю, підприємствами, установами та організаціями з питань розвитку, підтримки, захисту економічної конкуренції та демонополізації економіки;

6) узагальнювати практику застосування законодавства про захист економічної конкуренції, вносити до відповідних органів державної влади пропозиції щодо його удосконалення;

7) розробляти та організовувати здійснення заходів, спрямованих на запобігання порушенням законодавства про захист економічної конкуренції;

8) брати участь у розробленні та внесенні Президенту України та Кабінету Міністрів України пропозицій щодо проектів нормативно-правових актів з питань конкурентної політики, розвитку і захисту конкуренції та демонополізації економіки;

9) розробляти та затверджувати разом з іншими заінтересованими органами державної влади міжвідомчі нормативно-правові акти з питань розвитку і захисту економічної конкуренції та демонополізації економіки;

10) приймати власні нормативно-правові акти у формі розпоряджень з питань, що належать до його компетенції, зокрема щодо контролю за узгодженими діями, концентрацією, підвідомчості та розгляду заяв і справ про узгоджені дії, концентрацію, порушення законодавства про захист економічної конкуренції, організації діяльності органів Антимонопольного комітету України;

12) здійснювати офіційне тлумачення власних нормативно-правових актів;

13) надавати рекомендаційні роз'яснення з питань застосування законодавства про захист економічної конкуренції;

14) вносити пропозиції Президенту України, Кабінету Міністрів України, Національному банку України, приписи органам влади, органам місцевого самоврядування щодо зміни прийнятих ними нормативно-правових актів, які не відповідають законодавству про захист економічної конкуренції або внаслідок неоднозначного розуміння яких створюються перешкоди для розвитку конкуренції;

15) утворювати адміністративні колегії Антимонопольного комітету України

16) утворювати територіальні відділення та дорадчі органи Антимонопольного комітету України;

17) брати участь у розробленні та реалізації міжнародних проектів і програм, а також здійснювати співробітництво з міжнародними організаціями, державними органами і неурядовими організаціями інших держав з питань, що належать до компетенції Антимонопольного комітету України;

18) видавати свої друковані органи, офіційні видання (збірники) актів законодавства про захист економічної конкуренції, вести електронну сторінку в мережі Інтернет;

19) здійснювати інші повноваження, передбачені законодавством про захист економічної конкуренції та Законом України «Про здійснення державних закупівел».

3. Громадська рада при АМК України.

Громадська рада при Антимонопольному комітеті України (далі – Громадська рада, Рада) є тимчасовим консультативно-дорадчим органом, утвореним для сприяння участі громадськості у формуванні та реалізації державної політики.

Громадська рада створюється з метою здійснення координації заходів, пов'язаних із проведенням консультацій з громадськістю з питань формування та реалізації державної політики у сфері захисту економічної конкуренції, для врахування громадської думки в процесі підготовки, прийняття та реалізації рішень Антимонопольного комітету України.

У своїй діяльності Громадська рада керується Конституцією України та законами України, указами Президента України і постановами Верховної Ради України, прийнятими відповідно до Конституції та законів України, актами Кабінету Міністрів України, а також цим Положенням. Положення про Громадську раду розробляється Громадською радою, схвалюється на її засіданні та затверджується Антимонопольним комітетом України (далі – Комітет).

Основними завданнями Громадської ради є: сприяння реалізації громадянами конституційного права на участь в управлінні державними справами; здійснення громадського контролю за діяльністю Комітету; сприяння врахуванню Комітетом громадської думки під час формування та реалізації державної політики.

Громадська рада відповідно до покладених на неї основних завдань: готує і подає Комітету пропозиції до орієнтовного плану проведення консультацій з громадськістю, а також щодо проведення консультацій, не передбачених таким планом; подає Комітету обов'язкові для розгляду пропозиції з питань, щодо яких Комітет проводить консультації з громадськістю, а також щодо підготовки проектів нормативно-правових актів з питань формування та реалізації державної політики у сфері розвитку економічної конкуренції, конкурентної політики, демонополізації економіки, удосконалення роботи Комітету та інших питань, віднесених до компетенції Комітету; здійснює відповідно до законодавства громадську експертизу діяльності Комітету та громадську антикорупційну експертизу нормативно-правових актів та проектів нормативно-правових актів, розробником яких є Комітет; здійснює громадський контроль за врахуванням Комітетом пропозицій та зауважень громадськості, забезпеченням Комітетом прозорості та відкритості його діяльності, доступу до публічної інформації, яка знаходиться у його володінні, а також дотриманням Комітетом нормативно-правових актів, спрямованих на запобігання та протидію корупції; інформує в обов'язковому порядку громадськість, зокрема через засоби масової інформації, про свою діяльність, прийняті рішення та стан їх виконання на офіційному веб-сайті Комітету та іншим прийнятним способом; збирає, узагальнює та подає Комітету інформацію про пропозиції інститутів громадянського суспільства щодо вирішення питань, які мають важливе суспільне значення; проводить дослідження, необхідні для підготовки проектів рішень Комітету з актуальних питань, віднесених до його компетенції; аналізує стан та тенденції розвитку законодавства про захист економічної конкуренції щодо пріоритетів і

напрямів конкурентної політики; організовує публічні заходи для обговорення актуальних питань, пов'язаних із захистом економічної конкуренції; готує та оприлюднює щорічний звіт про свою діяльність.

Громадська рада має право: утворювати постійні та тимчасові робочі органи (президію, правління, секретаріат, комітети, комісії, експертні, робочі групи тощо); залучати до роботи Ради працівників органів виконавчої влади, органів місцевого самоврядування, представників вітчизняних та міжнародних інститутів громадянського суспільства, експертних і наукових організацій, підприємств, установ та організацій (за згодою їх керівників), а також окремих фахівців (за згодою); організовувати й проводити семінари, конференції, засідання за круглим столом та інші заходи; отримувати в установленому порядку від органів виконавчої влади, органів місцевого самоврядування інформацію, необхідну для забезпечення діяльності Ради; отримувати від Комітету проекти нормативно-правових актів з питань, що потребують проведення консультацій з громадськістю, у триденний строк після початку таких консультацій; розробляти, затверджувати та керуватися в роботі внутрішніми документами Громадської ради (зокрема, регламентом, планом-графіком засідань, планом роботи тощо); приймати рішення про виключення з числа членів Громадської ради та прийом нових членів до складу Ради в порядку, встановленому цим Положенням.

Члени Громадської ради здійснюють свою діяльність на громадських засадах. Члени Ради мають право доступу в установленому порядку до приміщень Комітету. Члени Громадської ради зобов'язані: дотримуватися вимог Положення та рішень Ради; брати активну участь у діяльності Ради; утримуватися від коментарів, що можуть бути сприйняті як позиція Ради, до остаточного прийняття Громадською радою відповідного рішення.

До складу Громадської ради можуть бути обрані представники громадських об'єднань, релігійних, благодійних організацій, творчих спілок, професійних спілок та їх об'єднань, асоціацій, організацій роботодавців та їх об'єднань, недержавних засобів масової інформації (далі – інститути громадянського

суспільства), які зареєстровані в установленому порядку і провадять діяльність на території України. Інститут громадянського суспільства незалежно від своєї організаційної структури та наявності місцевих осередків (відокремлених підрозділів, філій, представництв, місцевих організацій тощо) для участі в установчих зборах делегує одного представника, який одночасно є кандидатом на обрання до складу Громадської ради. Засідання Громадської ради проводяться відкрито.

До складу Громадської ради не може бути обрано представників інститутів громадянського суспільства, які є народними депутатами України, строк повноважень складу Громадської ради становить два роки. Кількісний склад Громадської ради визначається рішенням установчих зборів та не може становити більш як 35 осіб. До складу Громадської ради може бути обрано не більше ніж по одному представнику від кожного інституту громадянського суспільства.

Громадську раду очолює голова, який обирається на її першому засіданні з числа її членів шляхом рейтингового голосування. Одна й та сама особа не може очолювати одночасно більш як одну громадську раду, утворену відповідно до вимог Типового положення про громадську раду при міністерстві, іншому центральному органі виконавчої влади.

Рішення Громадської ради мають рекомендаційний характер і є обов'язковими для розгляду Комітету. Рішення Комітету, прийняте за результатами розгляду пропозицій Громадської ради, не пізніше ніж у десятиденний строк після його прийняття в обов'язковому порядку доводиться до відома членів Ради та громадськості шляхом його оприлюднення на офіційному веб-сайті Комітету.

Питання для самоконтролю:

1. Чим обумовлені особливості спеціального статусу Антимонопольного комітету України.
2. На підставі якого законодавства Антимонопольний комітет України здійснює свою діяльність.

3. Основне завдання АМК України.
4. Повноваження АМК України.
5. Які повноваження має АМК України у сфері здійснення контролю за узгодженими діями, концентрацією.
6. Основні завдання Громадської ради.
7. Які права має Громадська рада.

Тема № 8

Міжнародна мережа з питань конкуренції (ММК)

1. Діяльність та структура ММК.
2. Функції ММК.
3. Конференції ММК.
4. Робочі групи ММК.

1. Діяльність та структура ММК.

Міжнародна мережа з питань конкуренції (ММК) є однією з організацій, створених для втілення правил та засад економічної конкуренції на міжнародному рівні. Проте на ряду з такими міжнародними організаціями як ОЕСР, СОТ та ЮНКТАД, ММК є унікальною, враховуючи порядок та специфіку її функціонування.

ММК є єдиною міжнародною інституцією, сфера діяльності якої полягає виключно в правозастосуванні конкурентних правил. Правотворча функція залишилась поза її компетенцією. Членство в організації побудовано на добровільних засадах – до її складу може вступити будь-яке національне або міждержавне конкурентне відомство.

Діяльність ММК зорієнтована на конкретних проектах, що розподіляються між робочими групами, члени яких спілкуються один з одним за допомогою Інтернету, телефону, телефаксу або беручи участь у відеоконференціях. Ці проекти та порядок їх реалізації обговорюються під час щорічних зустрічей та конференцій. Коли по завершенню якогось проекту виносяться певні інструкції та рекомендації, у компетентних органів–учасників ММК залишається право

вирішувати, чи застосовувати ці рекомендації у власній практиці, а також самостійно обирати порядок їхньої імплементації: шляхом укладання відповідних односторонніх, двосторонніх або багатосторонніх актів.

ММК також тісно співпрацює та залучає підтримку від інших існуючих міжнародних установ, професійних асоціацій, практикуючих юристів, спеціалістів в галузі економіки, споживчої політики, різних сферах промисловості та наукових діячів. Саме такі неурядові радники допомагають ММК в розробці дискусійних програм та вдосконаленні пропозицій та рекомендацій.

Міжнародна мережа з питань конкуренції розпочала свою діяльність в жовтні 2001 року. Її засновниками і першими учасниками стали конкурентні відомства із 14 країн світу. На даний момент ММК нараховує майже 100 членів. В 2002 році Україна також увійшла до складу цієї організації.

Діяльність ММК побудована за предметним принципом. В рамках Мережі було створено одна Керуюча та 8 робочих груп, кожна з яких зосереджена на конкретній меті, програмі та плані дій. Керуюча група складається із 15 осіб - представників різних конкурентних відомств-членів організації.

До компетенції керуючої групи входять наступні питання:

1. Управління роботою ММК в частині визначення предмету потенційного інтересу її членів та внесення пропозицій щодо проектів, кінцевою метою яких є підготовка інструкцій та практичних рекомендацій.

2. Створює та структурує робочі групи відповідно до проектів, визначених на щорічних конференціях.

3. Переглядає та затверджує робочий план, розроблений відповідальною робочою групою.

4. Підготовлює та розповсюджує програму та порядок денний конференцій та зустрічей членів ММК.

5. Схвалює порядок денний та перелік учасників – не членів Мережі щорічних конференцій.

6. Безпосередньо або через Бюджетний комітет, що є структурним підрозділом керуючої групи, засновує та організовує діяльність неприбуткової Організації з підтримки ММК відповідно до законодавства Оттави (Канада).

7. Готує інструкції для Комітету з планування щорічної конференції стосовно фінансових питань участі членів ММК в її заходах. Всіма питаннями, віднесеними до компетенції Керуючої групи, відає та персонально відповідає Голова керуючої групи.

Керуюча група визначає сферу компетенції та обсяг завдань робочих груп. Керівник кожної робочої групи обирає та призначає представників відомств-учасників ММК в якості членів тієї чи іншої робочої групи, здійснюючи розподіл місць за принципом географічної різноманітності. Рішення в робочих групах приймаються на основі консенсусу. У випадках неможливості його досягнення, в докладах робочих груп висвітлюються всі існуючі думки та аргументи на їх підтримку.

2. Функції ММК.

Основна функція ММК полягає в створенні міжнародної мережі для забезпечення конкурентних відомств розвинутих країн та країн, що розвиваються, практичними матеріалами з застосування антимонопольної політики. Головною метою цієї організації є зміцнення співробітництва та поступове зближення правозастосовчої діяльності різних конкурентних відомств – членів Мережі. Послідовність в правозастосовчій політиці та уникнення непотрібних та зайвих адміністративних обтяжень служить на користь як інтересам споживачів та і бізнесовим колам у всьому світі.

ММК діє в якості практичного форуму та з'єднуючого мосту між розвинутими країнами та країнами, що розвиваються. Члени організації мають змогу обмінюватись досвідом та підходами для ефективного вирішення проблем, що постають перед ними під час застосування правил економічної конкуренції. Основна увага ММК зосереджена на таких питаннях, як процес контролю за злиттям, переважно на міжнаціональному рівні, а також формуванні проконкурентної свідомості зокрема в країнах з молодою та

перехідною економікою через впровадження навчальних програм в кола громадськості. Також особливий акцент в своїй діяльності ММК ставить на процедурних аспектах організації захисту економічної конкуренції.

3. Конференції ММК.

Діяльність ММК організовано навколо щорічних конференцій, в яких беруть участь голови конкурентних відомств – членів організації. На цих конференціях шляхом проведення спільних дискусій та консультацій створюються передумови для розбудови нових проектів, а також розглядаються перспективи та підбиваються підсумки по проектах, що знаходяться в провадженні ММК. Після чергової конференції кожен рік додатково проводиться зустріч представників Керуючої групи, які обговорюють досягнення робочих груп та стан поточних проектів.

Плануванням та координацією щорічної конференції займається Комітет з планування щорічної конференції. Він підготовлює порядок денний та приблизний список учасників конференції та передає його на затвердження Керуючій групі. До порядку денного входять питання, висвітлені в доповідях робочих груп щодо досягнень з конкретних проектів, а також пункти майбутньої робочої програми ММК. Крім цього, Комітет також розглядає запити відомств-членів щодо допомоги в фінансуванні їхньої участі та дає з приводу цього рекомендації Бюджетному комітету для прийняття рішень.

Внутрішньою робочою мовою Мережі, в тому числі Керуючої та робочих груп, а також щорічних конференцій є англійська мова. Фінансування запланованих конференцій та зустрічей бере на себе приймаюча сторона, тобто конкурентне відомство тієї країни, де відбувається відповідний захід. При цьому кожен учасник самостійно несе всі витрати, пов'язані з його участю в тому чи іншому заході. В разі, якщо якийсь член ММК через недостатність коштів не може забезпечити свою участь в конференції, питання відшкодування відповідних витрат може бути розглянуто компетентними органами Мережі.

4. Робочі групи ММК.

Група з впровадження конкурентної політики (Competition policy implementation). Основна функція цієї робочої групи полягає в визначенні ключових елементів, що сприяють інституційній розбудові в галузі захисту економічної конкуренції та реалізації конкурентної політики в країнах, що розвиваються, та в країнах з перехідною економікою. До складу даної робочої групи входять підгрупи, які досліджують наступні питання:

1. Ефективність технічної допомоги. Основна функція цієї підгрупи полягає в організації проектів з підвищення ефективності технічної допомоги, яку отримують молоді компетентні органи. В рамках цих проектів вивчається, яким чином краще досягнути задоволення потреб молодих конкурентних відомств і які моделі технічної допомоги краще підходять для кожного етапу розвитку конкурентного відомства.

2. Підвищення репутації компетентних органів через покращення професійного досвіду молодих конкурентних відомств. Ця підгрупа займається виокремленням проблем, з якими стикаються молоді конкурентні відомства, та пошуком засобів, за допомогою яких можна ефективно їх долати.

3. Розвитку проконкурентної свідомості. Ця підгрупа залучена до процесу виховання проконкурентної свідомості серед громадськості, органів влади та інших учасників підприємницької діяльності. Якщо в попередні роки діяльність цієї підгрупи була сфокусована на загальних питаннях проконкурентної свідомості та її розвитку в окремих секторах економіки, то поточна робота цієї підгрупи стосується розвитку проконкурентної свідомості в органах судової влади.

Група з картелів. Сфера діяльності групи з картелів зосереджена на протидії розповсюдженню та функціонуванню картелів як на національному, так і на міжнародному рівні, незалежно від досвіду та рівня розвитку конкурентної політики того чи іншого члена ММК.

Робоча група з картелів складається з двох підгруп: 1) загальні правові засади. До компетенції цієї підгрупи входить розроблення основних правових

та концептуальних засад правозастосовчої діяльності конкурентних відомств. Сфера її діяльності охоплюється організацією антикартельних заходів, підтримки антикартельної політики та встановлення інституційних механізмів виявлення, дослідження та покарання суб'єктів картельних дій; 2) технічні інструменти із застосування. Основним завданням цієї підгрупи є допомога конкурентним відомствам покращити їхню техніку із застосування антикартельних заходів. Вона прагне підвищити ефективність антикартельної політики шляхом виявлення та обміну специфічними слідчими техніками серед відомств різного рівня розвитку. Робота цієї підгрупи переважно організована за допомогою двох інструментів: Щорічного міжнародного семінару з питань картелів та Інструкцій з застосування антикартельних заходів.

Група з питань фінансування. Дана група відповідальна по загальних питаннях фінансування тих антимонопольних відомств, що не спроможні самостійно забезпечити свою участь в заходах ММК. Ця група займається пошуком такої підтримки від транснаціональних інвестиційних організацій, державних закладів, що надають технічну допомогу, а також неприбуткових установ, таких як приватні фонди.

Група з питань членства. До компетенції цієї робочої групи входить встановлення відповідності того чи іншого конкурентного відомства визначеним критеріям для вступу до Міжнародної мережі з питань конкуренції. Також до її функцій відноситься заохочення державних та міждержавних антимонопольних установ до участі в ММК.

Група з питань злиттів. Основне завдання цієї робочої групи полягає в просуванні найкращого досвіду з організації та функціонування системи контролю над злиттям з метою, по-перше, підвищення ефективності механізму контролю за злиттям кожної з юрисдикцій, по-друге, полегшення існуючих матеріальних та процесуальних порядків зближення і, по-третє, скорочення загального та індивідуального строку та інших ресурсів при проходженні багатоюрисдикційних процедур контролю над злиттям.

До складу робочої групи з питань злиттів входять дві підгрупи: 1) повідомлення про злиття та процедури контролю. Сфера діяльності цієї підгрупи охоплюється дослідженням процедурних аспектів повідомлень про злиття та оглядом питань юрисдикції, термінів та характеру повідомлень про злиття, а також обсягу обов'язкової інформації, що підлягає зазначенню в повідомленнях, та строків їх розгляду. Ця підгрупа також відповідальна за збір та опублікування інформації щодо правової регламентації питань злиття в законодавстві членів ММК; 2) дослідження процесу злиття та аналіз. Дана підгрупа займається дослідженням та аналізом технічних інструментів для розслідування процесів злиття, включаючи існуючі норми із заборони злиттів та засоби і технології збирання доказової бази.

Організаційна робоча група. Дана робоча група тісно співпрацює з групою з питань фінансування та займається вирішенням деяких фінансових та кадрових питань Мережі. Робоча група з діяльності колишніх робочих груп. В процесі діяльності ММК створюються нові та ліквідуються попередні робочі групи. Однак коли зникає певна робоча група, вона може залишити після себе проекти та матеріали, що ще можуть якийсь час тривати та потребують спостереження з боку компетентних осіб. Саме із цією метою була створена дана робоча група.

Група із застосування антимонопольних приписів в окремих сферах. Ця робоча група займається вивченням та аналізом діяльності різних конкурентних відомств з застосування правил економічної конкуренції через встановлення певних обмежень і примусів в різноманітних сферах діяльності суб'єктів господарювання та узагальнює результати дослідження для подальшого обговорення.

Питання для самоконтролю:

1. Для чого створена ММК.
2. Сфера діяльності ММК.
3. На яких проектах зорієнтована діяльність ММК.
4. Коли розпочала свою діяльність ММК.
5. Основні функції ММК.

6. В якому році увійшла Україна до складу ММК.
7. За яким принципом побудована діяльність ММК.
8. Які компетенції Керуючої групи.
9. Конференції ММК.
10. Які робочі групи створена у рамках ММК.

Тема №9

Організація економічного співробітництва та розвитку (ОЕСР)

1. Сутність та характеристика діяльності ОЕСР.
2. Структура ОЕСР.
3. Співробітництво мж Україною та ОЕСР.
- 4.Огляди ОЕСР законодавства і політики у сфері забезпечення конкуренції (звіт щодо виконання попередніх рекомендацій).

1. Сутність та характеристика діяльності ОЕСР.

ОЕСР була створена в 1961 році на базі Європейської організації економічного співробітництва, заснованої для управління допомогою з боку США та Канади в рамках Плану Маршала по реконструкції Європи після Другої Світової війни. ОЕСР – міжнародна організація, членами якої на сьогодні є 35 країн. 70 країн мають статус партнерів ОЕСР, беручи участь у багатьох сферах її діяльності. За впливом ОЕСР належить до трійки провідних світових економічних установ, поряд з МВФ та Світовим банком.

Від самого початку існування ОЕСР її діяльність спрямовується на зміцнення й підвищення ефективності економік держав-членів, покращення соціально-економічних умов та ситуації із зайнятістю, забезпечення економічного зростання як індустріально розвинутих країн, так і тих, що розвиваються.

Обмін думками між країнами-членами ОЕСР базується на інформації та аналізі, які надаються секретаріатом цієї організації, що розташований в Парижі. Його робота організовується за напрямками, аналогічними напрямкам

роботи міністерств в урядах та в тісному контактi консультацийного плану з офіційними чинниками країн, які потім використовують у своїй роботі результати проведених аналізів. Ці ж результати слугують також базою для прийняття рішень країнами-членами ОЕСР, які збираються на засідання спеціалізованих комітетів. Саме в рамках роботи комітетів відбувається обмін основною інформацією. Комітети об'єднують представників національних адміністрацій країн чи делегацій цих країн при ОЕСР. Крім того, на ОЕСР покладено функції розробки науково-технічної політики, а також вирішення соціальних питань. Статистичні дані ОЕСР є першочерговим пріоритетним джерелом для урядів та неурядових фінансових, економічних, інвестиційних, промислових установ. Країни-члени ОЕСР застосовують єдину методологію, що дозволяє використовувати її як надійний інструмент аналізу та прогнозу розвитку глобальної економіки.

На відміну від Світового Банку та Міжнародного валютного фонду, ОЕСР не надає фінансування. Організація є місцем вивчення та дискусій і здійснює пошуки та аналіз, які допомагають урядам визначити стратегію виходу на формальні угоди між країнами-членами і які будуть реалізовуватися національними інституціями чи в інших міжнародних домовленостях. Ця часто непомітна робота, на думку країн-членів ОЕСР, є основною і дуже ефективною, оскільки, починаючи із збору та аналізу даних, вона переходить у колективну дискусію щодо політики, яка проводиться. Взаємне вивчення урядами, багатостороннє спостереження та здійснення відповідного тиску (погоджуйтеся чи реформуйтеся) є найбільш ефективними засобами ОЕСР. Визначаючи перешкоди на шляху ефективності, зростання та інновацій, ОЕСР часто спонукає уряди приймати складні політичні рішення з тим, щоб підвищити ефективність їх економік. Дискусії, які іноді виникають в надрах самої ОЕСР, приводять до угод між урядами щодо застосування єдиних "правил гри" в питаннях міжнародного співробітництва. Ці дискусії можуть також вилитися або у формальні угоди, наприклад, щодо боротьби з корупцією, експортних кредитів, руху капіталів, прямих іноземних інвестицій, або у норми та моделі

міжнародної фінансової політики чи рекомендації та директиви щодо захисту навколишнього середовища. Отже, головними напрямками діяльності ОЕСР є: надання допомоги країнам – членам для підвищення рівня їх економічного та соціального розвитку; сприяння економічному зростанню країн, що розвиваються, шляхом надання технічної допомоги; налагодження відносин з органами державної влади всіх рівнів країн - членів; підтримка зв'язків з іншими міжнародними організаціями для забезпечення ефективної співпраці та співробітництва з регіональними економічними організаціями; усунення перешкод в обміні товарами (послугами, роботами); надання допомоги в професійній підготовці кадрів у сфері науки й техніки.

2. Структура ОЕСР.

Вищим органом ОЕСР є Рада. Вона має право приймати рішення. До неї входять по одному представнику від кожної країни-члена ОЕСР та представник Європейської Комісії. Рада регулярно збирає послів країн при ОЕСР, щоб дати Генеральні директиви організації щодо робіт, які мають бути виконані. Рада збирає один раз на рік міністрів країн-членів ОЕСР, які обговорюють основні поточні проблеми, чутливі з точки зору громадської думки, та визначають пріоритети організації на наступний рік.

Спеціалізовані комітети збираються для формулювання ідей та проведення аналізу прогресу, досягнутого у певних галузях, таких як міжнародна торгівля, державне управління, допомога розвитку чи фінансові ринки ОЕСР нараховує близько 200 комітетів, робочих груп та технічних підгруп. Біля 40 тисяч експертів, в основному високих функціонерів національних адміністрацій, беруть щорічно участь у засіданнях ОЕСР, щоб оцінити роботу, виконану секретаріатом, внести свої пропозиції та запропонувати нові проекти.

ОЕСР фінансується країнами-членами цієї організації. Внесок кожної з країн в річний бюджет визначається по формулі, яка враховує "вагу економіки" цієї країни. Найбільшим контрибутором ОЕСР є США, які формують 25% бюджету цієї організації, за ними йде Японія. За погодженням з Радою, країни можуть також фінансувати окремі програми та проекти. Країни-члени ОЕСР на

засіданні Ради самі визначають необхідний обсяг річного бюджету організації та програму її роботи.

ОЕСР - це клуб країн, які поділяють спільні ідеї. Це – «клуб багатих», оскільки його країни-члени виробляють 2/3 світових матеріальних цінностей та послуг, але це не приватний клуб. Головна вимога, щоб стати його членом, - поділяти принципи ринкової економіки та демократичного плюралізму. У роботі ОЕСР бере участь також Європейський Союз на правах колективного члена. Частка країн ОЕСР становить 60% у світовому валовому продукті.

Усі західноєвропейські країни (включаючи Туреччину) стали її членами як отримувачі допомоги за «планом Маршалла». США, Канада, Австралія й Нова Зеландія за цим планом виступали як «донори». Японія увійшла до клубу згодом як високорозвинута держава. Щодо Мексики й Республіки Корея, то це, за типологією, поки що нові індустріальні держави, правда, з високими темпами розвитку. Польща, Угорщина Словаччина й Чехія стали членами ОЕСР наприкінці 90-х років як країни, що виявили найвищий рівень економічних перетворень серед країн з перехідною економікою. Ці країни поступаються за рівнем економічного розвитку решті членів ОЕСР; ось чому їх поки ще не можна повністю зарахувати до типологічної групи розвинутих держав. Але їх членство в ОЕСР визначає перспективу подальшого розвитку. 16 травня 2007 р., за підсумками дводенного засідання ОЕСР у Парижі, для початку переговорів про членство в Організації були запрошені Росія, Естонія, Словенія, Ізраїль і Чилі. Для переговорів про можливе розширення ОЕСР були запрошені Бразилія, Китай, Індія, Індонезія і Південно-Африканська Республіка. ОЕСР встановила в рамках програм чисельні контакти з іншими країнами світу, зокрема, республіками колишнього СРСР.

ОЕСР активно співпрацює з державами світу, які не є членами організації, у рамках спеціалізованих програм, міжнародних заходів тощо. ОЕСР постійно розширює географічне поле своєї діяльності, встановлюючи прямі контакти з країнами – не членами Організації. Ці контакти направлені на сприяння економічній інтеграції шляхом передачі цим країнам досвіду ОЕСР, а також

знань та позицій держав-членів з найважливіших питань міжнародного співробітництва. У 1998 році у рамках ОЕСР був створений Центр зі співробітництва з державами, що не є членами організації.

3. Співробітництво між Україною та ОЕСР.

Співробітництво започатковано у 1997 році шляхом підписання Кабінетом Міністрів України та ОЕСР Угоди щодо привілеїв, імунітетів та пільг, які надаються ОЕСР на території України. Угоду було ратифіковано Верховною Радою України у липні 1999 року (Закон України від 07.07.99 № 850-XIV).

Важливим механізмом координації співробітництва з ОЕСР з 2003 року є Координаційна рада у зв'язках з ОЕСР, спільні засідання якої проводяться на регулярній основі для обговорення актуальних питань двосторонньої співпраці. Головою Координаційної Ради є Міністр економічного розвитку і торгівлі України. Представники України беруть участь у заходах, що проводяться ОЕСР для країн, що не є членами цієї організації. На сьогодні Україна тісно співпрацює з ОЕСР в статусі асоційованого члена в рамках Комітету зі сталі, Глобального форуму ОЕСР з прозорості та обміну інформацією для податкових цілей; в статусі учасника (спостерігача) в рамках Комітету з конкуренції, Комітету з питань державного управління, Робочої групи з питань розвитку малого і середнього бізнесу та підприємництва, бере участь у заходах Міжнародного транспортного форуму (МТФ), Міжнародного енергетичного агентства (МЕА), приєдналася до Насінневих схем ОЕСР по сортовій сертифікації насіння зернових, кукурудзи та сорго, у 2013 році Україна набула членства у Глобальному форумі з транспарентності та обміну інформацією для податкових цілей в рамках ОЕСР. Крім того, ОЕСР проводить регулярні експертні огляди (Peer Review) у країнах-членах і у виняткових випадках – країнах, які не є членами Організації. Проведення кожного подібного огляду ОЕСР в Україні сприяє поглибленню співробітництва з ОЕСР. Крім того, огляди мають велике практичне значення, оскільки містять конкретні рекомендації щодо покращення державної політики у певній сфері.

4.Огляди ОЕСР законодавства і політики у сфері забезпечення конкуренції (звіт щодо виконання попередніх рекомендацій).

За роки проведення огляди ОЕСР законодавства та політики, спрямованих на захист чесної конкуренції, стали надійним інструментом, що допомагає країнам (незалежно від того, чи є вони членами ОЕСР) реформувати й підсилювати систему конкурентного права. Очікується, що огляд законодавства та політики України, спрямованих на захист чесної конкуренції, продовжить цю традицію.

Експертний огляд проводиться у два етапи: спочатку Секретаріат ОЕСР укладає звіт щодо поточного стану системи конкурентного права та відповідної практики правозастосування країни. Після цього на основі укладеного звіту на засіданні комітету ОЕСР з конкуренції або на глобальному форумі ОЕСР з питань конкуренції здійснюється експертний огляд. Експертний огляд щодо України було здійснено під час засідання комітету ОЕСР з конкуренції в листопаді 2016 р. Цей огляд дещо відрізняється від стандартних експертних оглядів конкурентної політики ОЕСР, оскільки має на меті оцінити прогрес виконання рекомендацій, наданих у попередніх експертних оглядах ОЕСР (2008 р.) і ЮНКТАД (2013 р.), якого досягнув антимонопольний комітет України (АМКУ), з особливою увагою до змін конкурентного законодавства, інституційної інфраструктури та результатів роботи в період після Євромайдану, у ньому повторно наведено актуальні рекомендації з попередніх оглядів, також цей огляд містить нові рекомендації, які забезпечать АМКУ всеохопною дорожньою картою з реалізації реформ. Цей звіт є дуже своєчасним, оскільки конкуренція в Україні відновлює позиції одного з двигунів економічного зростання, однак відновлення після тривалого періоду важких політичних і економічних збурень, що негативно вплинули на виконання рекомендацій попередніх оглядів і ослабили систему правозастосування, не буде легким. Значні обмеження для такого відновлення накладають поточна правова, інституційна й бюджетна системи. незважаючи на це, впевнений курс на реформи, якого дотримуються керівництво й працівники комітету, є причиною для оптимізму. Серед іншого наведені в огляді

рекомендації стосуються таких моментів: нагальна потреба збільшити фінансування, підвищити заробітну плату працівників і забезпечити належне обладнання для амку в абсолютному вимірі, а також пропорційно до нових завдань, які ставляться перед комітетом; розробка ефективної системи правозастосування, яка дозволить карати за утворення картелів і таємну змову учасників тендеру та запобігати таким порушенням; визначення пріоритетів для роботи амку та перегляд практики розподілу ресурсів і завдань між центральним і територіальними відділеннями; підвищення прозорості пріоритетів правозастосування, а також відповідних процедур; відстоювання інтересів комітету під час комунікації з урядом, регуляторами, бізнес-середовищем і громадськістю.

Питання для самоконтролю:

1. В якому році створена ОЕСР.
2. Головні напрями діяльності ОЕСР.
3. Спеціалізовані комітети ОЕСР.
4. Як фінансується ОЕСР.
5. Співробітництво між Україною та ОЕСР.
6. Експертний огляд ОЕСР.

Тема №10

Державний контроль у сфері економічної конкуренції в країнах ЄС

1. Організаційна структура конкуренційних відомств країн-членів ЄС (об'єднана адміністративна модель).
2. Антимонопольна політика ЄС і регулювання конкуренції.
3. Європейська модель державного антимонопольного регулювання.
4. Конкурентне законодавство в країнах ЄС.

1. Організаційна структура конкуренційних відомств країн-членів ЄС (об'єднана адміністративна модель).

Основні адміністративні об'єднані моделі конкурентних відомств:

1) моністична адміністративна модель – розслідування справ та прийняття рішень здійснюється в межах одного адміністративного органу.

2) дуалістична адміністративна модель – повноваження щодо розслідування справ та прийняття рішень розділені між двома незалежними один від одного органами: один орган здійснює розслідування справи та передає її іншому органу для прийняття рішення.

Моністична адміністративна модель передбачає здійснення розслідування справ та прийняття рішень в межах одного адміністративного органу. В рамках цієї моделі виділяють наступні види: 1) конкурентні відомства, у структурі яких існує чіткий розподіл повноважень із розслідування та прийняття рішень у справі (розслідування здійснюються департаментами розслідувань, а рішення приймаються колегією/радою, члени якої не мають відношення до розслідування). Наприклад, у Франції та Іспанії система конкурентних відомств забезпечує повний функціональний розподіл виконання функцій розслідування та прийняття рішень, що дозволяє відповідним органам в структурі єдиного конкурентного відомства здійснювати повноваження незалежно один від одного; 2) конкурентні відомства, що мають єдину структуру, у якій повноваження із розслідування та прийняття рішень функціонально не розподілені між різними підрозділами. При цьому, у структуру відомства можуть існувати різні підрозділи (наприклад, відділ конкуренції і юридичний відділ), що займаються окремими аспектами однієї і тієї ж справи.

При цьому, у деяких із вищевказаних країн існують такі особливості. У Чеській Республіці та Словаччині існує особлива процедура прийняття рішень у двох інстанціях. У Чеській Республіці рішення першої інстанції приймається Віце-головою і може бути оскаржене до Голови, який приймає остаточне рішення. В Словаччині рішення першої інстанції приймає директор виконавчого відділу і оскарження можливе у Раді, яка складається з 2 внутрішніх (Голови і Віце-Голови) та 5 зовнішніх членів. У Німеччині

антимонопольний орган розділений на 12 керівних відділів, кожний з яких проводить розслідування та бере участь у прийнятті рішень. В той же час, у процедурах накладення штрафу (справи щодо картелів) остаточне рішення у випадку його оскарження має статус обвинувального акту, а судом здійснює повний перегляд справи. У Нідерландах процедурні повноваження розподілені між відділом конкуренції і юридичним відділом; діяльність цих двох відділів не перетинається. У Великобританії рішення у справі приймають три особи, які призначаються після підготовки подання про попередні висновки окремо від органу розслідування. Такі особи діють окремо від слідчої групи і несуть відповідальність за остаточне рішення у справі та призначення покарання.

Дуалістична адміністративна модель. «Подвійна» адміністративна модель передбачає розподіл повноважень щодо розслідування справ та прийняття рішень між двома незалежними один від одного органами. В такій моделі за розслідування справ відповідає один орган, який на кінцевому етапі розслідування передає справи іншому органу, уповноваженому приймати рішення. Така модель раніше існувала в багатьох країнах, але наразі всі вони перейшли до моністичної адміністративної моделі. Прикладом такої моделі була Рада конкуренції Бельгії (до 2013 року), яка складалася з Колегії прокурорів (орган розслідування) та Генеральної Асамблеї (орган прийняття рішення).

Як зазначалося вище, в рамках моністичної та дуалістичної адміністративних моделей існують моделі конкуренційних відомств з функціональним розподілом між розслідуванням справ та прийняттям рішень, які мають такі переваги для процесу правозастосування та підвищення якості прийнятих рішень:

- 1) можливість уникати помилок при дослідженні доказів та кваліфікації можливих порушень завдяки наявності другого рівня перевірки;

- 2) особам, уповноваженим на прийняття рішень, надається значно більше інформації для прийняття рішення (при цьому, у сторін не буде підстав для приховування доказів чи іншої інформації);

3) розподіл функцій розслідування та прийняття рішення зменшує ризики випадків, коли конкурентне відомство, використавши ресурси на розслідування, матиме схильність до визнання порушення з метою виправдання цих витрат.

При цьому використання адміністративної моделі з функціональним розподілом розслідування та прийняття рішення можуть мати певні недоліки, пов'язані з тим, що орган, який приймає рішення, може не мати достатніх засобів контролю за якісними та кількісними показниками діяльності конкурентного відомства в цілому. Відсутність взаємодії між органом розслідування та органом прийняття рішень може призвести до нерационального використання ресурсів та/або неефективного захисту конкуренції, якщо дві функціональні частини органу не розділяють єдиного бачення його мети та завдань.

Крім того, існують ризики, що особи, які прийматимуть рішення у справі, але не брали участі у розслідуванні, не у повному обсязі розумітимуть результати розслідування (порівняно з експертами, які протягом тривалого періоду розслідували справу).

Органи конкурентних відомств, уповноважені на прийняття рішень, можуть бути одноособовими (наприклад, конкурентне відомство Канади) або колегіальними (наприклад, Департамент юстиції США). Колегіальні органи можуть бути адміністративними радами (наприклад, конкурентне відомство Великобританії) або радами з прийняття рішень у справах (конкурентне Орган розслідування Орган прийняття рішення Бельгія (до 2013 року) відомство Франції). Перевагою колегіального органу є можливість залучення для прийняття рішень осіб, які є експертами у різних сферах (юриспруденція, економіка, енергетика), що робить такий орган більш ефективним у прийнятті рішень, які вимагають поєднання знань з різних сфер.

Порівняно з колегіальним органом одноособовий орган характеризується меншим поєднання знань з різних сфер, а тому обмежений здатністю враховувати всі необхідні елементи для прийняття правильного рішення. Крім

того, той факт, що орган є колегіальним, створюватиме додаткові перешкоди для впливу на нього (з боку представників бізнесу або органів влади) порівняно з одноособовим органом.

2. Антимонопольна політика ЄС і регулювання конкуренції.

Для забезпечення стабільного функціонування спільного ринку ЄС проводить узгоджену політику в області конкуренції, або антимонопольну політику. Конкуренція як здорове явище ринкової економіки охороняється нормами Договору про функціонування Європейського Союзу. Всі підприємства, індивідуальні підприємці, а також держави-члени повинні в своїй діяльності дотримуватися викладених в Договорі правил конкуренції, або принципів антимонопольної політики ЄС.

Цими принципами є:

- заборона укладення угод або вчинення інших дій, спрямованих на запобігання, обмеження, порушення конкуренції в рамках внутрішнього ринку;
- недопущення зловживання домінуючим становищем на ринку;
- відповідальність за порушення правил конкуренції;
- недопущення державної допомоги, несумісної зі спільним ринком.

Європейську конкурентну політику побудовано на принципах регулювання і обмеження монополістичної діяльності, на відміну від законодавства американського типу, де монополії є формально заборонені.

Національний та наднаціональний рівні конкурентного законодавства в Європі створювалися за умов інтеграційних процесів в економіці та посилення міжнародної конкуренції. У кожній країні Європейського Союзу діє національне конкурентне законодавство, скоординоване із загальноєвропейським. Конкурентна політика ЄС має регулятивний характер: спрямована проти недобросовісних монополістичних прийомів.

В основу європейського конкурентного законодавства відносять дві статті Римського договору 1957 р. про утворення Європейського економічного співтовариства. Йдеться про ст. 81, яка забороняє фіксувати ціни (картелі), обмежувати або контролювати економіку, ділити ринок, дискримінувати,

нав'язувати товари або умови та ст. 82, яка забороняє зловживання домінуючим ринковим становищем - встановлювати нечесні (наприклад, завищені) ціни та умови торгівлі, обмежувати виробництва, ринки чи технічний розвиток на шкоду споживачам.

В Європі створено дієвий режим контролю за антиконкурентною діяльністю. Поліпшення умов конкуренції є одним із головних критеріїв членства в ЄС. Конкурентна політика ЄС має на меті розвиток ринково-конкурентного середовища як у межах окремих країн, так і забезпечення належного рівня взаємодії учасників спільного ринку країн - членів ЄС. Конкурентна політика є однією з основних передумов інтеграції окремих національних ринків у загальний європейський ринок з подальшим виходом на світовий.

Досить високу ефективність конкурентної політики в європейських країнах забезпечує так званий перехресний контроль, коли процес реалізації конкурентної політики розділений між кількома органами: один здійснює розслідування, другий приймає рішення, третій (дорадчий) дає незалежну оцінку того, що відбувається у сфері конкуренції.

Протягом останніх років конкурентна політика та конкурентне законодавство ЄС зазнали істотних змін порівняно з початком 60-х рр. XX ст., коли формувалася загальноєвропейська політика у сфері конкуренції. Нові підходи до конкурентної політики базуються на новому більш економічному, ніж правовому підході до змісту конкуренції та конкурентних відносин.

Переорієнтовуючи конкурентну політику, Європейська Комісія (незалежна колегіальна установа, яка відображає загальні інтереси ЄС, формується з авторитетних та компетентних комісарів), прагне подвійної мети - досягнення ефективнішого правозастосування та забезпечення більшої правової безпеки зацікавлених сторін. Для цього ЄС використовує такі інструменти:

- визначення мінімально необхідних правил та засобів застосування заборонних заходів на обмежувальні торговельні дії та державні субсидії;
- розширення вже існуючих та створення нових блочних винятків з метою створення так званих безпечних "гаваней" для підприємств та країн - членів ЄС

і звільнення їх (а також і самої Комісії) від адміністративних навантажень у вигляді повідомлень, які не розглядаються більше як необхідні у питаннях комерційної діяльності;

- модернізацію процедурних правил для спрощення розслідувань за підозрою у порушеннях та посилення повноважень Комісії у прийнятті рішень, але із забезпеченням правових гарантій щодо захисту залучених сторін.

Європейська Комісія робить спроби обмежити використання своєї влади тільки ситуаціями, коли повноцінне функціонування ринку ускладнюється неправомірною поведінкою підприємств або не аргументованими заходами державної влади. Експертами Європейського банку реконструкції і розвитку при оцінці реформ у країнах із перехідною економікою використовується так званий «Індекс впровадження конкурентної політики». Показник визначається як сума балів, які визначають такі напрямки: створення інституціональних засад конкурентної політики (антимонопольне законодавство, органи, що здійснюють захист економічної конкуренції), практика застосування конкурентного законодавства, формування про конкурентної громадської думки тощо.

3. Європейська модель державного антимонопольного регулювання.

Система державного регулювання економіки, що сформувалася в усіх індустріально розвинених країнах, в якості обов'язкового елемента передбачає створення сприятливих умов для розвитку конкурентного середовища на ринках різних товарів і послуг.

Складність механізму функціонування та розвитку конкурентних відносин вимагає формування державної конкурентної політики, важливою складовою реалізації якої є антимонопольне регулювання. Воно спрямоване на захист економічної конкуренції шляхом попередження і недопущення негативного впливу монопольних утворень.

В умовах сучасної української економіки перехідного типу із значним рівнем монополізації існує необхідність підвищення ефективності діючої вітчизняної системи антимонопольного регулювання. Одним з напрямів є вивчення

світових моделей цілеспрямованої державної діяльності з питань підтримки і розвитку добросовісної конкуренції.

Об'єктом регулювання антимонопольного права є відносини і дії, які впливають на конкуренцію на ринку. Предмет регулювання правил конкуренції – права і обов'язки учасників згаданих відносин і дій. Основна мета – забезпечити свободу конкуренції на ринку і заборонити недозволені форми торгівлі, які ведуть до обмеження конкуренції. Головний принцип – конкуренція не є самоціллю, вона є засобом регулювання економіки.

Метою антимонопольної політики, наприклад, Німеччини є недопущення зловживань панівним положенням на ринку з боку великих виробничих компаній та заборона зговорів між сторонами, що ведуть до обмежень конкуренції, виробництва або ринкових можливостей. Сама політика базується на принципах максимального розширення сфери дії ринкового механізму і скорочення втручання в економіку. Основним законодавчим актом в цій сфері є Закон «Про відміну обмежень в конкуренції», контроль за виконанням вимог якого здійснюється Федеральною службою картелів. Контролю зазнають придбання активів підприємства повністю; придбання часток 25, 5% і більше акцій фірми; будь-яка угода, в результаті якої фірма отримує прямий чи непрямий контроль над іншими підприємствами.

Антимонопольний закон включає розгляд справ про створення холдингу або кооперативу з інших підприємств. При цьому використовуються такі критерії оцінки фірми, як створення або посилення домінуючого положення. Кількісні показники, при яких фірма (або група фірм) розглядається як домінуюча на ринку, характеризується наступним чином: 1/3 ринку для однієї фірми; не менше 1/2 ринку для трьох фірм; не менше 2/3 ринку для п'яти.

Звільнення від заборон мають дев'ять типів каральної діяльності, що сприяє економічному розвитку, забезпеченню технічної і економічної ефективності, розвитку малих і середніх підприємств, розширенню експорту, розробці стандартів на продукцію.

Суттєвою особливістю відрізняється антимонопольна політика Франції, яку іноді називають «промонопольною». Це пов'язане з офіційним урядовим стимулюванням злиття в післявоєнний період. Передбачалося створення в кожній галузі 1-2 великих підприємств – національних лідерів. Вважалося, що саме такі підприємства стануть рухомою силою економіки і допоможуть відновити зруйноване війною господарство країни. Однак з часом владні структури Франції взяли курс на поступове відходження від протекціоністської державної політики на користь більш ліберальної і конкурентної. Сучасна система антимонопольного регулювання Франції має на меті контроль за анти конкурентними угодами та зловживанням домінуючим положенням. Головним конкурентним законодавчим документом є Закон «Про свободу цін і конкуренцію». Органами державного антимонопольного регулювання є Рада з конкуренції, що разом з Судом першої інстанції слідкує за дотриманням європейського законодавства, і Генеральна дирекція з конкуренції, яка представляє країну в європейських відомствах.

Міжнародне антитрестове право в рамках Європейського Союзу є прикладом широкого міжнародного застосування антитрестовських законів Римського договору про створення ЄС. Конкурентна політика в ЄС існує не уособлено, а розвивається в рамках глобальної інтеграційної тенденції, проникаючи в усі сфери діяльності економічних агентів ринку.

Антимонопольний орган ЄС – Генеральний директорат контролює лише великомасштабні злиття. Окрім нього, до антимонопольних органів ЄС відносять Комісію ЄС та Європейський Суд Справедливості.

Європейська комісія здійснює регулювання чотирьох сфер діяльності:

1. Контроль за антиконкурентними угодами і зловживанням домінуючим становищем.
2. Контроль над злиттям фірм.
3. Лібералізація економічних секторів, що відносяться до сфери природних монополій.
4. Регулювання державної допомоги.

Кожна з країн ЄС має власне антимонопольне законодавство. Європейська комісія не втручається в анти конкурентну діяльність країн-членів ЄС до того моменту, поки порушення не вплине на всю європейську співдружність. У випадку, коли факт порушення стосується економічної ситуації на Загальному ринку в цілому, питання розглядає Європейська комісія.

4. Конкурентне законодавство в країнах ЄС.

В європейській моделі законодавство спрямоване на боротьбу зі зловживаннями монополістичного характеру та забезпечення контролю за діяльністю монополій, співіснує з законодавством з захисту від недобросовісної конкуренції. В Європі основна увага приділялася створенню законодавчих засад захисту від недобросовісної конкуренції. При цьому в різних країнах обиралися зовсім різні підходи. Якщо в інших галузях законодавства найкращий захист може бути забезпечений лише шляхом прийняття спеціального нормативного акту, то правовою базою для припинення недобросовісної конкуренції може бути як загальна норма в сфері цивільних правопорушень, так і докладні правила, що закріплені в спеціальному законодавчому акті.

Вперше в Європі законодавство про обмежувальну підприємницьку практику з'явилося в Німеччині у 1923 році, коли був прийнятий урядовий «Декрет про зловживання економічною владою». Декретом був легалізований спеціальний правовий статус монопольних утворень, хоча картелі не були заборонені. Державне втручання в економіку допускалося лише тоді, коли монопольні утворення своїми діями створювали загрозу економіці в цілому або суспільному добробуту.

У 1924 та 1925 роках відповідне законодавство з'явилося у Норвегії та Швеції. У цих країнах діяло правило відповідно до якого: «комерційні і промислові об'єднання та угоди, які мають на меті обмежити “вільну дію конкуренції”, визнавалися дійсними за умови їх реєстрації».

На відміну від антитрестівського законодавства США в законодавствах країн Європи діяльність монопольних утворень не заборонялася, а лише підлягала

контролю з боку держави. В Європі головував принцип, згідно з яким монопольні утворення визнавалися явищем природнім і навіть необхідним для розвитку економіки, їх діяльність не можна забороняти, а можна лише контролювати і регулювати, якщо картелі своїми діями будуть завдавати шкоди економіці та суспільному добробуту.

Найбільш яскраво цей принцип був відображений у резолюції XXVI Конференції Міжпарламентського Союзу в Лондоні (1930 р.). В резолюції зазначалося: «Картелі, трести та інші аналогічні утворення являють собою природне явище економічного життя по відношенню до якого не можна займати повністю негативну позицію. Враховуючи однак, що такі об'єднання можуть негативно вплинути на суспільні інтереси та інтереси держави, їх необхідно контролювати. Цей контроль не повинен приймати форму такого втручання в економічне життя, яка б могла негативно вплинути на її нормальний розвиток. Він повинен бути лише контролем над можливими зловживаннями та припиняти їх.» Проте, рекомендації надані в Резолюції не були реалізовані у 30-і роки, а особливості соціально-економічного і політичного розвитку окремих країн призводили до того, що підприємці іноді були змушені створювати картелі. Прикладом такої ситуації може бути Закон «Про примусове картелювання», прийнятий в Німеччині у 1933 році. Відповідно до цього Закону підприємці були зобов'язані створювати монопольні утворення в машинобудівній та суднобудівній галузі.

Після закінчення другої світової війни майже всі країни Європи стикнулися з проблемою розширення обмежувальної ділової практики в зруйнованих національних економіках. Саме це призвело до того, що у Франції, Голландії, Данії почало створюватися спеціальне антимонопольне законодавство. Підкреслимо, що як і до війни антимонопольне законодавство Європи було спрямоване головним чином на регулювання і контроль за монополістичними процесами, а не на їх заборону.

Конкурентне законодавство Франції. Вперше поняття «недобросовісна конкуренція» виникло у Франції в середині XIX сторіччя. Його почали

використовувати суди з метою захисту інтересів підприємців, що зазнавали збитків від нелояльних дій їх нерозбірливих у засобах колег, частіше за все стосовно об'єктів промислової власності. Хоча в той час не існувало заборони на нечесну ділову практику, французькі суди, виходячи з міркувань стосовно неприпустимості порушення правил професійної етики та «чесних» або «добрих» звичаїв підприємницької діяльності, створили ефективну та всеохоплюючу систему захисту від недобросовісної конкуренції на основі загального положення статті Цивільного кодексу Франції, яке передбачає обов'язкове відшкодування шкоди у випадку здійснення протиправних дій.

Цікаво, що відповідно до правової доктрини Франції, акти недобросовісної конкуренції можуть мати місце як у сфері промислового виробництва, так і в сфері вільних професій (нотаріуси, адвокати, лікарі), а також у сфері державного управління та місцевого самоврядування. При цьому підкреслюється, що недобросовісна конкуренція – необхідне доповнення до правової регламентації будь-якого виду промислової власності.

У французькій правовій літературі прийнято розрізняти недобросовісну конкуренцію у власному розумінні з іншими видами обмежень у сфері конкурентних відносин. Зокрема, французька правова доктрина в загальне поняття недобросовісної конкуренції включається власне недобросовісна конкуренція, заборонена конкуренція, недозволена конкуренція, а також частково паразитична конкуренція та паразитичні дії.

Різниця між забороненою та недобросовісною конкуренцією полягає в тому, що відповідальність за заборонену конкуренцію настає за порушення умов закону чи договору в той час, як при недобросовісній конкуренції порушник перевищує свої повноваження на шкоду іншим конкурентам. Різниця між недобросовісною конкуренцією та недозвеною конкуренцією полягає у тому, що відповідно до французької правової доктрини недобросовісна конкуренція є деліктом в той час, коли недозволена конкуренція є квазіделіктом. Паразитична конкуренція полягає в тому, що будь-яка особа «паразитичним» шляхом існує за рахунок іншої особи, використовуючи його репутацію, проте прямого

копіювання не здійснюється. А окремі дії особи не можна вважати неправомірними. Паразитичні дії полягають у тому, що підприємець отримує зиск від використання чужої репутації без ризику змішування на ринку з товарами і послугами конкурентів. За таких умов не існує конкурентних відносин.

Недобросовісною конкуренцією у Франції визнають незаконне використання ділової репутації, використання незаконних комерційних заходів; дискредитацію підприємства конкурента.

Право з захисту від недобросовісної конкуренції з моменту свого виникнення розвивалося як правовий інститут, що забезпечує інтереси підприємців-конкурентів. Проте, вже у 1905 році французький парламент прийняв закон про боротьбу з шахрайством, який захищає інтереси споживачів від недобросовісних дій виробників та продавців.

Конкурентне законодавство Німеччини. Німеччина на відміну від Франції пішла шляхом створення спеціального законодавства у сфері конкуренції. Це пояснюється головним чином тим, що в період формування конкурентного законодавства були відсутні загальні норми цивільного права, які діяли б на території всієї Німеччини. Перший німецький закон у сфері недопущення недобросовісної конкуренції був прийнятий на вимоги промислових та торгових кіл у 1896 р. Проте він був досить недосконалий – в ньому була відсутня заборона недобросовісної конкуренції. Правова охорона від проявів недобросовісної конкуренції стала більш дієвою з прийняттям у 1896 р. Німецького цивільного положення, що вступило у дію з 1900 р., і в якому надавалося загальне визначення цивільного правопорушення та встановлювався склад окремих деліктів. 1909 року в Німеччині був прийнятий Закон «Проти недобросовісної конкуренції», який став фундаментом правової охорони проти недобросовісної конкуренції. Цей Закон діє і сьогодні зі змінами та доповненнями (в редакції 1986 року). Підкреслимо, що довгий час Закон від 1909 року забезпечував правовий захист від недобросовісної конкуренції як на території Західної, так і на території Східної Німеччини. Формально Закон

«Проти недобросовісної конкуренції» був відмінений у Східній Німеччині лише в середині 70-х років. Дія Закону «Проти недобросовісної конкуренції» 1909 року була поновлена у 1991 році після об'єднання обох Німеччин.

Спочатку, до початку 30-х років ХХ сторіччя, в Німеччині у правовій доктрині та практиці існувала думка, що головною задачею Закону «Проти недобросовісної конкуренції» є захист інтересів конкурентів (окремих підприємців та їх спілок). Проте з часом, враховуючи особливості розвитку господарських відносин, законодавці розширили сферу дії Закону, надавши у 1965 році спілкам споживачів право подавати позови про припинення актів недобросовісної конкуренції у разі порушення прав споживачів.

Сьогодні Закон працює в трьох основних напрямках: 1) захист одних конкурентів від інших конкурентів; 2) захист дилерів та постачальників від недобросовісної поведінки виробників; 3) захист громадськості, тобто споживачів, від аморальної, оманливої, нав'язувальної торговельної практики та методів реклами.

Закон складається з двох загальних деліктів (загальної заборони недобросовісної конкуренції та заборони реклами, що вводить в оману) та цілої низки сингулярних деліктів. Дослідники виділяють від трьох до десяти недобросовісних конкурентних дій, що заборонені Законом. Це: імітація вирізняльних знаків конкурентів; рабське копіювання; пряме присвоєння результатів чужої праці; дискредитація підприємства; порівняльна реклама; втручання в ділову активність конкурента та інші. Цей закон базується на позовах приватних осіб, що дає можливість відкриття судового переслідування конкурентами, споживачами та спілками підприємців.

Останнім часом все більше справ, що розглядаються німецькими судами, розпочаті саме за позовами споживачів або спрямовані на захист споживачів. Крім Закону «Проти недобросовісної конкуренції» до законодавства з захисту від недобросовісної конкуренції відносяться і інші нормативні акти, зокрема Закон «Про зниження цін», Постанова про премії, Постанова про спеціальні продажі та інші.

Питання для самоконтролю:

1. Основні адміністративні об'єднані моделі конкурентних відомств світу
2. В чому різниця між моністичной та дуалістичной адміністративной моделью
3. Принципи антимонопольної політики ЄС
4. Основа європейського конкурентного законодавства
5. Перехресний контроль
6. Мета антимонопольної політики Німеччини
7. Антимонопольна політика Франції
8. Антимонопольний орган ЄС
9. Регулювання яких сфер діяльності здійснює Європейська комісія
10. Особливості конкурентного законодавства в країнах ЄС

Література

1. Дуцька А. Конкурентні відносини в економіці країн Європейського Союзу / А. Дуцька // Вісник КНТЕУ. – 2015. – № 4. – С. 14-29.
2. Бакалінська О. О. Конкурентне право : навч. посібник / О. О. Бакалінська. – К. : КНТЕУ, 2010. – 387 с.
3. Бакалінська О. О. Правове регулювання добросовісної конкуренції в Україні : монографія / О. О. Бакалінська. – Київ : НДІ приват. права і підприємництва імені Ф. Г. Бурчака НАПрН України, 2014. – 373 с.
4. Біла-Тіунова Л. Р. Адміністративна відповідальність за порушення антимонопольного законодавства України : монографія / Л. Р. Біла-Тіунова, К. В. Бондаренко, В. Р. Кравець. – Одеса : Фенікс, 2011. – 214 с.
5. Господарське процесуальне право України : підруч. для студ. вищ. навч. закл. / В. Д. Чернадчук, В. В. Сухонос, В. П. Нагребельний, Д. М. Лук'янець ; за заг. ред. В. Д. Чернадчука. – Суми : Унів. кн., 2006. – 330 с.
6. Державне антимонопольне регулювання : підручник / В. Д. Лагутін, Ю. І. Боровик, О. В. Вертелева [та ін.] ; за ред. В. Д. Лагутіна. – К. : Київ. нац. торг.-екон. ун-т, 2015. – 480 с.
7. Державне управління в Україні : навч. посібник / під заг. ред. В. Б. Авер'янова. – К. : Юрінком Інтер, 1999. – 266 с.
8. Державне управління і менеджмент : навч. посібник для студ. вищих навч. закл. / [Одінцова Г. С. та ін.] ; заг. ред. Г. С. Одінцова. – Харків : ХарРІ УАДУ, 2002. – 492 с.
9. Журик Ю. В. Антимонопольно-конкурентне право України : навч. посібник / Ю. В. Журик. – К. : Центр учбової літ., 2011. – 272 с.
10. Лук'янець Д. М. Інститут адміністративної відповідальності: проблеми розвитку : монографія / Д. М. Лук'янець. – К. : Ін-т держави і права ім. В. М. Корецького НАН України, 2001. – 220 с.
11. Конкурентне право України : навч. посібник / [О. О. Бакалінська, О. В. Безух, О. В. Кологойда та ін.]. – Київ : Ліра-К, 2017. – 380 с.
12. Прокопов О. А. Історія розвитку та механізм подальшого вдосконалення

- конкурентної політики України / О. А. Прокопов // Економічний вісник. — 2014. — № 11. — С. 14–19.
13. Прокопов О. А. Світовий досвід використання програмно-цільових інструментів щодо підвищення конкурентоспроможності національної економіки на міжнародному ринку інформаційних послуг / О. А. Прокопов // Зовнішня торгівля: право та економіка. — 2012. — № 4(63). — С. 51-61.
14. Муравйов В. І. Право Європейського Союзу : підручник / В. І. Муравйов. — К. : Юрінком Інтер, 2011. — С. 704.
15. Антимонопольний комітет України [Електронний ресурс] : офіційний веб-сайт / Корпорація Софтлайн (Україна) — Мова укр. — Режим доступу : <http://www.amc.gov.ua>.
16. Про Антимонопольний комітет України : закон України від 26.11.1993 р. №3659-ХІІ // Відомості Верховної Ради України. —1993. — № 50. — С. 472.
17. Про захист від недобросовісної конкуренції : закон України від 07.06.1996 р. № 236/96-ВР // Відомості Верховної Ради України. — 1996. — № 36. — С. 164.
18. Про захист економічної конкуренції : закон України від 11.01.2001 р. № 2210-ІІІ // Відомості Верховної Ради України. — 2001. — № 12. — С. 64.
19. Про стратегію сталого розвитку «Україна – 2020» [Електронний ресурс] / указ Президента України від 12.01.2015 № 5/2015. — Режим доступу : <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/5/2015>.

Навчальне-методичне видання

Крилова Ірина Георгіївна

Христенко Ольга Андріївна

Іванківська Юлія Віталіївна

Державний контроль у сфері економічної конкуренції:

конспект лекцій для здобувачів вищої освіти

ступеня «магістр» спеціальності

073 «Менеджмент»

281 - «Публічне управління та адміністрування»

Формат 60x84 1/16. Ум. друк. арк. 2,0.

Тираж ___ прим. Зам. № ___

Надруковано у видавничому відділі
Миколаївського національного аграрного університету
54020, м. Миколаїв, вул. Георгія Гонгадзе,9

Свідоцтво суб'єкта видавничої справи ДК № 4490 від 20.02.2013